

landelijke levendigheid

Een inzicht in de bijdrage van
LEADER aan de sociale leefbaarheid

M.E. Speyart van Woerden
Masterthesis Culturele Geografie
Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
Groningen, augustus 2010

rijksuniversiteit
groningen

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

landelijke levendigheid

Een inzicht in de bijdrage van
LEADER aan de sociale leefbaarheid

M.E. Speyart van Woerden
Masterthesis Culturele Geografie
Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
Groningen, augustus 2010

Begeleiding:

Drs. H.M. van Xanten
Senior adviseur Leefbaarheid en sociale samenhang
MOVISIE, kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

Prof. dr. D. Strijker
Hoogleraar Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen

rijksuniversiteit
groningen

Inhoudsopgave

Hoofdstuk	Titel	Pagina			
1	Inleiding	2			
2	LEADER	4			
	2.1 LEADER	4			
	2.2 POP2	4			
	2.3 LEADER gebieden	5			
	2.4 LEADER benadering	5			
	2.5 Procedure	6			
	2.6 Subsidie regeling	7			
3	Methoden	9	7	Conclusie	56
	3.1 Onderzoeksvragen	9		7.1 Interpretatie resultaten	56
	3.2 Onderzoeksuitvoering	9		7.2 Ontwikkelingsplannen	56
4	Theoretisch Kader	12		7.3 Het 'sociale'	56
	4.1 Begrippen	12		7.4 Project verdeling	57
	4.2 Platteland	12		7.5 Financiën	59
	4.3 Leefbaarheid	13		7.6 Bijstellingen	61
	4.4 Het sociale domein	15		7.7 Bewoners	62
	4.5 Governance	19		7.8 Wenselijke ontwikkelingen	62
	4.6 Spiraal omhoog	20		7.9 Opmerkelijk	63
	4.7 Sociale effect projecten	21		7.10 De 'spiraal omhoog'	63
	4.8 Conceptueel model	21	8	7.11 Tot slot	64
	4.9 Van theorie naar praktijk	22		Discussie	
5	Analyse	23		8.1 Analyse MAXQDA	65
	5.1 Methode	23		8.2 Interviews	65
	5.2 Thema's ontwikkelingsplannen	23		8.3 Vervolg onderzoek	67
	5.3 Woordenlijsten	23	9	8.4 Positieve mededeling	67
	5.4 Gebiedskeuze	24		Verklarende woordenlijst	68
6	Interviews	26	10	Bibliografie	69
				6.1 Geïnterviewden	26
				6.2 Kijk op 'sociale leefbaarheid'	26
				6.3 Flevoland	28
				6.4 Hoogeland	31
				6.5 Midden Friesland	35
				6.6 Kromme Rijn	38
				6.7 Noordoost Overijssel	42
				6.8 Kempenland	47
				6.9 Zuidoost Drenthe	50
				6.10 Zuid-Hollandse Eilanden	53
				6.11 Afsluitend	55

1 Inleiding

Het platteland is algemeen in trek vanwege de geboden rust, ruimte en groen in tegenstelling tot drukke en volle steden. Voor sommigen is het platteland daarom de ideale woonomgeving. Maatschappelijke ontwikkelingen zorgen er voor dat plattelandsgebieden steeds veranderen in vorm en functie. Veel onderzoek is gedaan naar de leefbaarheid in plattelandsgebieden. Zo blijkt uit het onderzoek 'Thuis op het Platteland' van Steenbekkers e.a. (2006) dat onder meer de volgende trends zijn waar te nemen op het platteland: een toenemende mobiliteit van bewoners die hun leefomgeving vergroot, het verdwijnen van voorzieningen op het platteland als gevolg van schaalvergroting en toegenomen mobiliteit, en een daling van het bewoner aantal door het wegtrekken van bewoners en het minderen van de grootte van huishoudens. Deze ontwikkelingen bieden de nodige uitdaging voor de leefbaarheid van plattelandsgebieden.

Leefbaarheid betreft de woonomgeving die bestaat uit een fysiek, economisch en sociaal domein. Door middel van beleid wordt getracht deze domeinen positief te beïnvloeden en verbinden om zo de gehele leefbaarheid van een gebied te verbeteren. *"Plattelandsontwikkeling is een cruciaal beleidsterrein van de Europese Unie (EU), want meer dan 56% van de EU-bevolking woont in plattelandsgebieden en maar liefst 91% van de oppervlakte van de EU is platteland"*. (Europese Commissie, 2008) Ter ondersteuning van plattelandsontwikkeling heeft de Europese Commissie het subsidie programma LEADER opgesteld. Vanuit MOVISIE en het Netwerk Platteland is er behoefte om het sociale domein van deze plattelandsontwikkeling binnen het LEADERprogramma in beeld te krijgen.

Er bestaan diverse onderzoeken en monitoren die metingen van de leefbaarheid in plattelandsgebieden bieden en maatschappelijke ontwikkelingen aantonen. *"'Thuis op het platteland' is vervaardigd in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit. Het is de eerste publicatie in het kader van het onderzoeksprogramma rond de ontwikkeling van een Monitor Sociale Staat van het Platteland"* (Sociaal Cultureel Planbureau, 2006). In 'Sociologica Rurales', het tijdschrift van de European Society for Rural Sociology, zijn meerdere artikelen gepubliceerd over onderzoeken met betrekking tot LEADER. De meeste onderzoeken richten zich op de consequenties van het LEADERprogramma voor plattelandsontwikkeling. Het artikel 'The LEADER programme and the rise of rural development in Spain' van Esparcia Perez (2000) is hier een voorbeeld van. Esparcia Perez beschrijft de plattelandsontwikkelingen en beleidsconsequenties sinds de introductie van het Europese subsidieprogramma in Spanje. Andere onderzoeken richten zich op spanningen tussen verschillende actoren, zo weergeeft Buller (2000) in zijn artikel 're-creating rural territories: LEADER in France' de spanningen tussen het Europese beleid ten opzichte van het Franse nationale beleid. Uit literatuur onderzoek blijkt dat onderzoeken naar LEADER veelal gericht zijn op de methode die LEADER hanteert. Specifiek onderzoek naar de invloed van LEADER op de sociale leefbaarheid ontbreekt. Dit onderzoek zal zich daarom richten op de invloed van het LEADER subsidieprogramma op de sociale leefbaarheid in Nederland. Vervolgens kunnen instellingen als MOVISIE en Netwerkplatteland dit gebruiken om het sociale domein verder te versterken. Dit maakt dit onderzoek maatschappelijk relevant. MOVISIE wil – mede vanuit het Netwerk Platteland waar MOVISIE netwerkpartner

in is - het sociale domein van plattelandsontwikkeling in beeld brengen en versterken.

Wat dit onderzoek wetenschappelijk relevant maakt is dat het de 'spiraal omhoog' van Thissen (2007) ondersteunt. Thissen beschrijft een ontwikkeling op het platteland van autonome dorpen naar woondorpen. Door deze verandering in vorm en functie, veranderen volgens hem ook de criteria voor de leefbaarheid van dorpen. De 'spiraal omhoog' omvat een proces waarin de voorzieningen niet zozeer een oorzaak maar juist een gevolg zijn van de leefbaarheid in een woondorp. Daarbij vermeld Thissen dat deze voorzieningen niet het resultaat zijn van top-down beleid maar juist tot stand komen door middel van bottom-up bewonersinitiatieven. Dit proces zorgt ervoor dat de lokale sociale samenhang, bevorderd wordt. In paragraaf 4.6 wordt de 'spiraal omhoog' verder uitgelegd.

MOVISIE stelde zich de vraag of de sociale leefbaarheid voldoende in LEADER tot zijn recht komt. De indruk bestond dat de aandacht vooral gericht is op fysieke en economische impulsen. Dit onderzoek zal trachten te achterhalen of dit vermoeden juist is. Om hier een beeld van te vormen zal in eerste instantie gekeken worden naar de mate waarin de ontwikkelingsplannen van de verschillende LEADERgebieden zich op sociale aspecten richten. Vervolgens is het interessant te weten welk type projecten er, op basis van de richtlijnen en thema's die in het ontwikkelingsplan staan beschreven, zijn ingediend en goedgekeurd. Hier rijst de vraag welke positie burgers innemen in het ontwikkelingsproces van het project (passief of actief) en welke meedenk- en meedoemogelijkheden zij hebben; oftewel hoe toegankelijk is het programma voor burgers. Naast de projectverdeling is het relevant om inzicht te krijgen in de subsidie verdeling vanuit LEADER. Dit alles zal het

beeld versterken van de situatie met betrekking tot het bevorderen van de sociale leefbaarheid in deze LEADERperiode.

Dit hoofdstuk geeft het belang van dit onderzoek weer. Het komende hoofdstuk, hoofdstuk 2, geeft een uiteenzetting van wat LEADER precies is en hoe dit subsidie programma werkt. Vervolgens staan in hoofdstuk 3 de hoofd- en deelvragen en de onderzoeksmethoden beschreven die gebruikt zijn om de vraag vanuit MOVISIE te kunnen beantwoorden. In hoofdstuk 4 volgt het theoretische kader. Dit verheldert relevante begrippen en omschrijft de 'spiraal omhoog' van Thissen (2007). Zijn gedachtegoed ziet de sociale leefbaarheid als een proces waarbij voorzieningen niet de oorzaak maar juist het gevolg van sociale cohesie zijn. Thissen biedt het denkraam waar het onderzoek op voort bouwt. Hoofdstuk 5 beschrijft de resultaten van de analyse die is uitgevoerd op de ontwikkelingsplannen van alle Nederlandse LEADERgebieden. Deze analyse geeft aan in hoeverre de gebiedsplannen zich richten op het sociale domein van de leefbaarheid. Gebaseerd op de analyseresultaten zijn acht gebieden gekozen voor het afnemen van diepte-interviews. In hoofdstuk 6. staan opmerkelijke en relevante uitkomsten van deze interviews beschreven.

In hoofdstuk 7 worden conclusies getrokken, voortkomend uit het theoretisch kader, de analyse en de interviews, welke een antwoord bieden op de onderzoeksvraag. Tenslotte biedt hoofdstuk 8 een aantal punten waar in vervolgonderzoek beter op gelet kan worden of dieper op in kan worden gegaan om nog meer te weten te komen over de focus en uitwerking van LEADER op de sociale leefbaarheid.

2 LEADER

Zoals in de inleiding beschreven richt dit onderzoek zich op de uitwerking van LEADER op het sociale domein (paragraaf 4.5) van de leefbaarheid. Om de resultaten te interpreteren is het van belang te begrijpen wat LEADER is. Dit hoofdstuk verduidelijkt allereerst waar LEADER vandaan komt. Daarna volgt hoe LEADER in de Nederlandse regelgeving is opgenomen, welke gebieden het betreft, wat de LEADER benadering inhoudt, hoe de projectaanvraag procedure verloopt en welke subsidieregeling hieraan verbonden is.

2.1 LEADER

LEADER is de afkorting van 'Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale'. Het is een Europees subsidieprogramma gericht op plattelandsontwikkeling. De eerste subsidie periode waarin dit Europese programma van start ging liep van 1991 tot 1995. In een later stadium zijn vervolgp programma's uitgevoerd. De tweede en derde periode verliepen respectievelijk van 1996 tot 1999 en van 2000 tot 2006. Momenteel is de vierde periode van dit programma in uitvoering. Deze loopt van 2007 tot 2013.

Doelstelling van het LEADERprogramma is om ondersteuning te bieden aan mensen uit plattelandsgebieden om de aspecten die zij belangrijk vinden zelf op te pakken in de vorm van projecten. Het gaat hier om een bottom-up benadering. Paragraaf 4.5 gaat verder in op het belang van deze benadering. In de bottom-up benadering staan de bewoners van de rurale gebieden centraal. Een goede samenwerking tussen verschillende organisaties en bevolkingsgroepen is hierbij van groot belang. Door middel van subsidies worden deze initiatieven ondersteund.

2.2 POP2

Op 20 september 2005 is door de Europese Commissie de Verordening nr. 1698/2005, waarin de kaders voor het nieuwe Europese plattelandsontwikkelingsbeleid staan, gepresenteerd. Verordening nr. 1698/2005 is nog enkele keren bijgesteld, de laatste versie is Verordening (EG) nr. 74/2009 van de Raad van 19 januari 2009. Nederland heeft op grond van deze verordening het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 (POP2) opgesteld. Hierdoor is het Nederlandse plattelandsbeleid ingebed in Europese kaders. POP2 is een vervolg van de eerste periode van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) welke liep van 2000 tot 2006. POP2 is, net als POP, een landsdekkend subsidieprogramma. Iedere Europese lidstaat richt zich op vier assen die ook in de verordening van POP2 gebruikt zijn om de doelstellingen op te splitsten in een viertal ambities. Hieronder staan de vier assen volgens het Regiebureau Plattelandsontwikkelingsprogramma omschreven;

- As 1 Verbetering van het concurrentievermogen van de land- en bosbouwsector.*
- As 2 Verbetering van het milieu en het platteland.*
- As 3 Leefkwaliteit op het platteland en diversificatie van de plattelandseconomie.*
- As 4 Invoeren van de LEADERaanpak.*

Voorheen, tijdens POP, was LEADER een communautair initiatief, dit wil zeggen dat dit een actieprogramma betrof welke was samengesteld door de Europese Commissie en op Europees niveau werd ingezet. Vanwege hervorming van de structuurfondsen is dit Europees subsidieprogramma sinds 2007 onderdeel van het Europees Landbouwfonds voor

Plattelandsontwikkeling (ELFPO). Hierdoor is LEADER in Nederland ondergebracht onder As4 van POP2.

2.3 LEADER gebieden

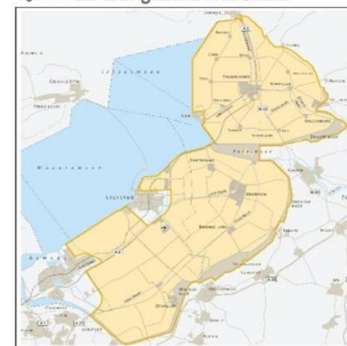
Het huidige programma is het vierde programma op rij. Er zijn in deze periode 31 LEADERgebieden vastgesteld in Nederland. De gebieden staan aangeduid in figuur 2.1. Een lijst met deze gebieden is te vinden in bijlage I. Op onderstaande kaart staan deze gebieden in verschillende kleuren aangegeven. Niet al deze gebieden hebben aan de voorgaande programmaperiodes deelgenomen.

In het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 NL staan de richtlijnen van het programma beschreven. Hierin staan ook een aantal eisen welke worden gesteld aan gebieden die aan het programma willen deelnemen. Om te beginnen moet een gebied minimaal 5.000 en

maximaal 150.000 inwoners tellen. *“Vanwege het peri-urbane karakter van het platteland, kan in uitzonderlijke situaties in beperkte mate worden afgeweken van de bovengrens. Het gebied dient dan wel de kleinst mogelijke fysisch-geografische en sociale eenheid te zijn. Dit dient goed gemotiveerd te worden en zal door de Beheersautoriteit worden beoordeeld. In geval van derogatie kan de maximale omvang van het Leadergebied 200.000 inwoners bedragen. Deze derogatie wordt slechts toegestaan voor maximaal 30% van het aantal geselecteerde gebieden”* (versie 6 POP2, bijlage 4 maatregelfiches, 2010: 128). Daarnaast stelt POP2 dat het gebied geen kernen met een inwoner aantal groter dan 30.000 mag bevatten. Ook moet het gebied voor minstens 90% uit ruraal gebied bestaan. Om deze reden worden in bepaalde gebieden de grotere kernen buiten beschouwing gelaten. Dit is bijvoorbeeld het geval voor het LEADER gebied Flevoland. Hier bevat het gebied de gehele provincie met uitzondering van de steden Lelystad en Almere, zie figuur 2.2. Tenslotte geldt: *“Het gebied waarop de strategie betrekking heeft, moet coherent zijn en op het vlak van personele, financiële en economische middelen voldoende kritische massa bezitten om als draagvlak voor een uitvoerbaar ontwikkelingsplan te fungeren”* (versie 6 POP2, bijlage 4 maatregelfiches, 2010: 130). Wanneer een gebied erkend wordt als LEADERgebied, ontvangt dit

Figuur 2.2 LEADERgebied Flevoland

Bron: Leader+ (2010)

Europese subsidies om hiermee het opgestelde ontwikkelingsplan te ondersteunen.

2.4 LEADER benadering

POP2 richt zich primair op de kwaliteit en het gebruik van natuur en landschap. De middelen in As4 bieden ondersteuning aan

de ambities uit As1 tot en met As3. As4 verschilt van de andere drie in die zin dat de laatste experimenteel en innovatief van karakter is. Het LEADERsubsidieprogramma is gebaseerd op een specifieke benadering die in alle LEADERgebieden, in heel Europa, uniform van toepassing is. Hierbij worden duurzame ontwikkelingen gestimuleerd en staat samenwerking tussen verschillende actoren, projecten en sectoren in het middelpunt. De benadering bestaat volgens het programmadocument Plattelandsontwikkelings Programma 2007-2013 voor NL (POP2 samenvatting, 2008: 25) uit de volgende zeven kenmerken:

- Netwerken; ter ondersteuning van de uitwisseling van kennis en ervaring.
- Samenwerken; dit vergroot de betrokkenheid en daarmee ook draagvlak.
- Innovatie; de aanpak dan wel het resultaat van een project dient vernieuwend te zijn voor het gebied.
- Integrale en multi-sectorale aanpak; initiatieven die een positieve bijdrage leveren aan verschillende vlakken van de gemeenschap worden gestimuleerd.
- Lokale publiek-private samenwerkingsverbanden; met behulp van de Plaatselijke Groep wordt deze samenwerking gefaciliteerd.
- Bottom-up benadering en implementatie van strategieën; degenen op wie een project is gericht dienen bij het voortraject dan wel bij de realisatie betrokken te worden.
- Lokale ontwikkelingsstrategieën; het gaat om het stimuleren van lokale initiatieven gericht op het verbeteren van de eigen leefomgeving.

De bovengenoemde benadering dient gehanteerd te worden bij het realiseren van de doelstellingen in het ontwikkelingsplan, meer hierover staat in de volgende paragraaf. Van deze zeven kenmerken is de bottom-up aanpak het meest kenmerkend voor LEADER. De bottom-up benadering wordt in paragraaf 4.5 uitgelegd.

2.5 Procedure

De LEADERsubsidie dient ter ondersteuning en verbetering van plattelands gebieden. Per gebied is door de LEADER Actie Groep (LAG), ook wel Plaatselijke Groep (PG), van het gebied een ontwikkelingsplan opgesteld. De Plaatselijke Groep biedt ondersteuning en begeleiding in het realisatie traject van initiatieven. Een LAG/ PG bestaat, volgens de voorschriften in POP2 (versie 6, 2010, bijlage 4 maatregelfiches: 130), voor de helft uit maatschappelijke vertegenwoordigers uit het gebied. Dit kunnen jongeren zijn, mensen uit het bedrijfsleven, uit de landbouw, of bijvoorbeeld mensen vanuit het plaatselijk belang. De andere helft bestaat uit leden vanuit de diverse overheden. In de profielschets van PG leden is hun netwerk het belangrijkste aspect waar een PG lid op geselecteerd wordt. De groep stelt het ontwikkelingsplan van het gebied samen. Hierin staan onder andere een gebiedsbeschrijving, sterkte-zwakteanalyse en de verschillende doelstellingen beschreven voor de programmaperiode.

In het POP2 (versie 6, bijlage 4 maatregelfiches, 2010) staat projectaanvraagprocedure. Deze procedure wordt hieronder beschreven.

Projectaanvragen mogen ingediend worden door zowel bewoners als door organisaties alsmede door besturen van een gebied. Aanvragen kunnen ten alle tijden worden ingediend gedurende een

programmaperiode. Een aanvraag wordt inhoudelijk beoordeeld door de gehele PG, in de eerstvolgende vergadering. De PG beoordeelt of het idee de doelstellingen van het ontwikkelingsplan ondersteunt en of het proces volgens de LEADERbenadering verloopt. Wanneer een voorstel hieraan voldoet en er geen geschikter programma is om het initiatief te realiseren wordt het goedgekeurd.

Vervolgens wordt het initiatief door de beheers- en betaalautoriteit Dienst Landelijk Gebied (DLG) beoordeeld op onder andere administratieve en juridische eisen.

Wanneer zowel de PG als de DLG een positief zwaarwegend inhoudelijk advies hebben uitgebracht, en er nog financiële middelen beschikbaar zijn, wordt door de Provincie (Gedeputeerde Staten) een beschikking afgegeven.

Naast het keuren van initiatieven vervult de PG ook andere taken. Eén hiervan is het stimuleren van projectontwikkeling. Dit wordt gedaan door middel van voorlichting en publiciteit. De PG verzorgt ook inhoudelijke en financiële rapportages. Om de vorderingen van het LEADERprogramma vast te stellen en mogelijke knelpunten aan te kaarten bij het uitvoeren van de vooropgestelde strategie is er een evaluatiekader opgesteld. Dit evaluatie kader "staat in het EU-handboek monitoring en evaluatie. De evaluatie vindt plaats aan de hand van EU-indicatoren en een beperkt aantal nationale indicatoren. De evaluatie vindt continu plaats gedurende de hele

programmaperiode. Vanaf 2008 brengt de minister van LNV jaarlijks een verslag uit aan de Europese Commissie. In 2010 betreft dit een midterm evaluatie, in 2015 een ex post evaluatie. Het Regiebureau POP coördineert de werkzaamheden" (POP2 samenvatting, 2008: 29). Alle LEADERgebieden dienen deze evaluatie uit te voeren.

2.6 Subsidieregeling

Zoals eerder besproken zijn de ambities van POP2 onderverdeeld in vier assen. De Europese lidstaten zijn verplicht om aan elke as een vastgesteld minimum percentage van het nationale Europese budget te besteden.

"Voor een evenwichtige benadering in de programma's besloot de Landbouwwaad op 21 juni 2005 dat minstens 10% van de EU-gelden moet worden ingezet op de assen 1 en 3, minstens 25% op as 2 en minstens 5% op as 4" (Raad Landelijk Gebied, 2005).

Europa NU (2007) meldt dat er voor As4, de LEADER As, in totaal 48.360.000 euro vanuit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) is begroot voor de huidige programma periode. Er is géén minimum of maximum bedrag vastgesteld voor subsidieaanvragen voor projecten die ingediend worden in As4. De LEADERbijdrage is hierbij dus niet aan een bepaald bedrag gebonden. De Plaatselijke Groep (PG) van het gebied bepaalt de grootte van de LEADERbijdrage die gegeven zal worden aan de aanvrager. Hierbij houdt de PG ook rekening met hoeveel ruimte er nog beschikbaar is in het budget van het gebied voor het resterende programma. De bijdrage is

Figuur 2.3 Totale projectkosten financiering

Bron: eigen bewerking (2010)

aan een maximaal percentage gebonden. De LEADER bijdrage voor een project vanuit het ELFPO bedraagt maximaal 50% van de publieke financiering. Daar tegen over moet een even groot bedrag publieke cofinanciering vanuit andere publieke organen staan (figuur 2.3). Deze financiering kan verstrekt worden door de provincie, waterschappen en/of gemeenten. Het huidige LEADERprogramma verschilt in dit opzicht met het vorige programma waarin dit niet verplicht was. De 50% cofinanciering tegenover de LEADERbijdrage kon eerder ook door derden betaald worden.

Het derde deel van de totale begroting wordt ingebracht door private middelen. Dit kan zijn door sponsoring, bijdragen van particuliere fondsen en eigen bijdragen van de aanvrager.

Deze boven beschreven 50/50 regeling in combinatie met private bijdragen moet in elk LEADERgebied worden aangehouden. Of dit op projectniveau of op programmaniveau wordt gehanteerd bepaalt ieder gebied voor zich. Ook aanvullende maatregelen en/of eisen worden naar eigen inzicht toegepast. Hoofdstuk 6 bevat interview resultaten en geeft meer inzicht in aanvullende regelingen van verschillende gebieden. In het volgende hoofdstuk volgt eerst de opzet en methodologie van dit onderzoek.

3 Methoden

3.1 Onderzoeksvragen

Om inzicht te krijgen welke rol het sociale domein van de leefbaarheid speelt in de Nederlandse LEADERgebieden, wordt met dit onderzoek de volgende vraag beantwoord:

In hoeverre en op welke wijze richten de verschillende LEADERgebieden in Nederland zich op het sociale domein van de leefbaarheid?

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden is deze opgesplitst in een aantal concrete deelvragen:

- Welk aandeel van de ontwikkelingsplannen richt zich op aspecten van de sociale leefbaarheid?
- Welke concrete sociale projecten worden of zijn uitgevoerd?
- In welke mate worden de financiële middelen in sociale projecten gestoken?
- In hoeverre komen deze projecten van de grond? Welke bijstellingen doen zich voor?
- Welke mogelijkheden hebben bewoners om input te geven in de sociale dimensie (participatie: meedenken en meedoen)?

3.2 Onderzoeksuitvoering

Dit onderzoek heeft als basis een literatuurstudie die het theoretische kader vormt voor het vervolg. In de volgende paragraaf staat benoemd welke begrippen zijn bestudeerd. Op basis hiervan is een analyse model opgesteld welke het mogelijk maakt de -in 2007- opgestelde LEADERontwikkelingsplannen te analyseren. Ten slotte beschrijft de afsluitende paragraaf aan welke punten aandacht is besteed bij het

afnemen van de interviews in een aantal LEADERgebieden. In dit onderzoek is gekozen om de bovengenoemde vragen te beantwoorden met gebruik van de kwalitatieve onderzoeksmethode van interviews. Dit omdat deze kwalitatieve methode de bevindingen en inzichten van bepaalde actoren bloot kan leggen. Volgens Hay *“qualitative research is concerned with elucidating human environments and human experiences within a variety of conceptual frameworks”* (Hay, 2005: 4).

Literatuurstudie

Om de eerder genoemde onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is een duidelijke begripsbepaling nodig van een aantal termen. Dit wordt gedaan met behulp van een verdiepende literatuur studie. De volgende begrippen worden in hoofdstuk 4 uiteengezet:

- Platteland
- Leefbaarheid
- Sociale domein leefbaarheid
- Governance – Bottom up
- Sociale projecten

Deze begrippen zijn aan de hand van een literatuurstudie onderzocht. Ook verschillende internet pagina's zijn bezocht om een nadere verklaring te geven van de begripsbepalingen. De invulling van ieder begrip is uitgelegd om eenduidigheid te verkrijgen in de begripsbepaling zoals die gehanteerd wordt in dit onderzoek.

Analyse LEADERontwikkelingsplan

Op basis van een, uit het theoretisch kader gevormde, lijst begrippen zijn de ontwikkelingsplannen van alle LEADERgebieden in Nederland geanalyseerd. Dit om aan te tonen in welke mate de sociale aspecten van

Figuur 3.1 MAXQDA

Bron: edtech2.boisestate.edu (2010)

leefbaarheid hier in aangekaart worden. Deze ontwikkelingsplannen zijn aan het begin van de huidige LEADERperiode (2007) opgesteld. De analyse wordt uitgevoerd met gebruik van het computer programma MAXQDA, een computer software programma dat kwalitatieve data-analyse ondersteunt. Met behulp van dit programma wordt overzicht gegeven van een grote hoeveelheid tekst. Er worden codes toegekend aan verschillende stukken tekst in de LEADERontwikkelingsplannen.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van 'classical coding'. Hierbij wordt een stuk tekst geselecteerd en verbonden met een al bestaande code uit het code systeem dat van tevoren is opgezet. Op de ontwikkelingsplannen is 'content analysis' uitgevoerd. Volgens Hay (2005: 224) is dit een kwantitatieve techniek die dan wel met de hand dan wel met de computer gedaan kan worden. Het is een systeem die termen en uitdrukkingen in een document telt. In dit geval zijn termen geteld in de ontwikkelingsplannen. De -in hoofdstuk 4- bepaalde begrippen vormen de basis voor de analyse. Daartoe is vooraf een aantal gebiedsplannen bestudeerd om hier relevante termen uit te destilleren. De begrippenlijst, in bijlage II, maakt het coderen mogelijk en groepeert hiermee de data. De nauwkeurige samenstelling van de begrippenlijst bevordert de validiteit van de analyse.

Door het uitvoeren van de analyse wordt inzicht verkregen in de mate waarin de verschillende LEADERontwikkelingsplannen toegespitst zijn op het sociale domein van de leefbaarheid. In hoofdstuk 5 staan de

resultaten van deze analyse beschreven. Deze resultaten onderbouwen de gebiedskeuze voor de diepte-interviews.

Interviews

Interviews worden als onderzoeksmethode gebruikt om het specifieke van een bepaalde situatie te kunnen ontdekken. Daarom is er in dit onderzoek mede gebruik gemaakt van de interviewmethode om data te verzamelen. Gebaseerd op de uitkomst van de analyse zijn acht gebieden gekozen waar een interview is afgenomen. Deze geven een gedetailleerd inzicht en focussen zich op het specifieke en unieke van het gebied. Ook achterhalen de interviews verschillende overtuigingen en bevindingen omtrent het centrale onderwerp.

In de LEADERgebieden zijn diepte-interviews afgenomen met de gebiedscoördinatoren. Er is gekozen om gebiedscoördinatoren te interviewen omdat deze personen een sleutelfunctie bezitten. Zij hebben goed inzicht en zijn op de hoogte van wat er op verschillende fronten in hun gebied speelt. De interviews zijn op de werklocatie van de coördinatoren afgenomen. Dit bespaart de geïnterviewden tijd en biedt de onderzoeker de kans om het betreffende gebied te bezoeken.

Het gebruikte type interview betreft een semigestructureerd interview. Dit type bestaat uit een vooraf opgestelde vragenlijst die als richtlijn voor het interview dient. Daarnaast biedt het ruimte om hier tijdens het afnemen van het interview van af te wijken, zodat een 'natuurlijk' gespreksverloop kan worden gerealiseerd. In het interview zijn verschillende thema's behandeld. De hieronder staande vragen zijn hierbij gesteld:

- Wat verstaan wordt onder 'sociale leefbaarheid';

- Wat de thema's zijn waarop wordt gefocust en of hier voldoende projecten voor worden ingediend;
- Welke projecten er zijn ingediend ter ondersteuning van de sociale leefbaarheid;
- Of het verbeteren van de sociale leefbaarheid het doel van een bepaald project is, of juist een indirect effect en op welke manier dan wel;
- Successen, bijstellingen en gewenste ontwikkelingen zijn besproken;
- Daarnaast is gevraagd in welke mate deze projecten financieel worden ondersteund in vergelijking met projecten die geen invloed hebben op de sociale leefbaarheid;
- Ook zal uit de interviews blijken in hoeverre de gebruikte LEADERmethode ruimte biedt aan bewoners om input te geven aan de projecten.

Het is binnen de voor het onderzoek gestelde doelen niet nodig, en binnen de gestelde termijn en tijd ook niet haalbaar, om in alle gebieden interviews te houden. De interviews die zijn afgenomen zijn met behulp van een voice-recorder opgenomen. Deze zijn vervolgens getranscribeerd. Deze bieden een gedetailleerde beschrijving van de geïnterviewde gebieden. De kernpunten die relevant zijn met betrekking tot de specifieke onderzoeksvragen zijn te vinden in hoofdstuk 6.

4 Theoretisch Kader

4.1 Begrippen

In dit hoofdstuk wordt een aantal begrippen uitgelegd. LEADERgebieden zijn plattelandsgebieden daarom is het van belang om de term *platteland* nader te bepalen om te kunnen begrijpen wat hier binnen dit onderzoek mee bedoeld wordt. Daarnaast richt LEADER zich onder andere op het bevorderen van de leefbaarheid op het platteland. Het is nodig het begrip *leefbaarheid* te bepalen om hier dieper op in te kunnen gaan en zo het *sociale domein van leefbaarheid*, dat centraal staat in dit onderzoek, te kunnen toelichten. Hierna volgt een kort overzicht van de sturingsmethode, *governance*. Dit alles in relatie tot het LEADERprogramma. Tenslotte zal kort op de *sociale projecten* worden ingegaan. Hierbij zijn de inzichten van Thissen (2007) over verbetering van de leefbaarheid in plattelandsgebieden relevant.

Begrippen hebben vaak, ook in de wetenschap, geen eenduidige invulling omdat de motivatie voor de begripsbepaling kan verschillen. De begripsbepaling dient zo ingevuld te worden, dat deze het doel dat wordt nagestreefd ondersteunt. Door in te zoomen op bepaalde facetten kunnen kaders gesteld worden aan het begrip. Dit kan eendimensionaal van aard zijn (betreft een enkel facet) of multidimensionaal (betreft meerdere facetten). Dit maakt het mogelijk de term te operationaliseren. Begrippen zijn sociaal geconstrueerd. Woods beschrijft een sociale constructie in Rural Geography als volgt, *“the way in which people give themselves, a place, an object or an idea and identity by attributing it with particular social, cultural, aesthetic and ideological characteristics. A social construct exists only in as much as people imagine it to exist.”* (Woods, 2005: 11) Vrij vertaald is een sociale constructie een fenomeen

dat door een samenleving wordt benoemd, deze is dan ook context-, tijd-, persoon- en cultuurgebonden. Door middel van literatuurstudie zal een aantal verschillende invullingen van elk begrip uiteengezet en vergeleken worden. Aan de hand hiervan zal een begripsbepaling gegeven worden die in dit onderzoek toereikend is en verder gehanteerd zal worden.

4.2 Platteland

Verschillende invullingen van het begrip *platteland* bestaan afhankelijk van de context en doeleinden die hieraan verbonden zijn. Bijlage VIII beschrijft een aantal verschillende benaderingen van het begrip in de nationale en internationale literatuur.

Wanneer er vervolgens gesproken wordt over een plattelandsgebied, betreft dit de door LEADER toegewezen subsidiegebieden. De classificatie voor LEADERgebieden is gebaseerd op inwoneraantallen. Dit is een eendimensionale descriptieve definitie. Dit wil zeggen dat de beschrijvende definitie uit één criterium bestaat, in dit geval het aantal inwoners. Gebieden die subsidie krijgen toegewezen voldoen aan de Europese LEADERvoorschriften. Deze voorschriften staan in paragraaf 2.3 beschreven. In het Plattelands Ontwikkelings Programma 2007-2013 voor Nederland (versie 6 POP2, 2010: 32) staat beschreven dat deze periode 16.980 km² is toegewezen als LEADERgebied in Nederland. Dit komt overeen met 50% van het Nederlandse grondoppervlak. In totaal wonen er 1.889.000 mensen in de aangewezen gebieden. Dit omvat 12% van de Nederlandse bevolking. Gebaseerd op deze gegevens is de gemiddelde bevolkingsdichtheid van de gebieden ongeveer 111 inwoners per vierkante kilometer.

4.3 Leefbaarheid

Het begrip in de literatuur

Verschillende benaderingen van het begrip *leefbaarheid* zijn vergeleken. Hieruit blijkt dat het begrip leefbaarheid geen eenduidige invulling heeft maar juist een ‘containerbegrip’ is. Om het overzicht te behouden worden hier niet alle verschillende benaderingen benoemd. In bijlage IX wordt met behulp van een aantal benaderingen de diversiteit van het begrip aangetoond. Hier onder worden de vaak voorkomende kenmerken vastgesteld waarna de begripsbepaling die op dit onderzoek van toepassing is bepaald wordt.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar onder andere het begrip *leefbaarheid* binnen de Nederlandse en internationale literatuur. Het RIVM rapport (63095002/2003) ‘Kwaliteit van de leefomgeving en leefbaarheid’ erkent dat er in de literatuur geen eenduidige interpretatie van het begrip *leefbaarheid* bestaat. Het feit dat het begrip meerzijdig is maakt het nog niet onbruikbaar. Zo reflecteert de invulling van het begrip welke gedachtegang overheerst in een bepaalde periode. Door actueel en actief te denken over het begrip kan de invulling aangepast worden zodat deze beter van toepassing is. Zo kan ze als leidraad worden gebruikt om bepaalde ontwikkelingsdoelen na te streven. Deze veranderen als gevolg van maatschappelijke veranderingen.

Uit de verschillende begripsbepalingen komt naar voren dat de relatie van de mens tot zijn omgeving centraal staat. Het gaat om de afstemming van het leefmilieu (objectieve elementen) op de menselijke behoeften (subjectieve waardering). De waardering die aan een bepaalde situatie gegeven wordt is afhankelijk van de perceptie van het individu en

daarmee subjectief. De waardering wordt beïnvloed door de culturele context waar het individu zich in bevindt. Als gevolg van een steeds veranderende maatschappij is ‘leefbaarheid’ een dynamisch begrip.

De volgende aspecten zijn, op basis van de literatuurstudie, kenmerkend voor *leefbaarheid*;

- een leefomgeving moet geografisch af te bakenen zijn
- omvat het economische, fysieke en sociale domein
- resulteert uit de wisselwerking tussen mens en omgeving
- in een voortdurend veranderende maatschappij
- wordt gestuurd door de bestuurlijke omgeving
- is een subjectieve waarneming/ervaring
- is niet uit te drukken in vaste waarden

Leefbaarheid is afhankelijk van de mate waarin de leefomgeving als leefbaar wordt beschouwd. Dit wordt bepaald door de mate waarin de perceptie van bewoners over de werkelijkheid aansluit op hun behoeften. Deze behoeften hebben betrekking op het fysieke, het economische en het sociale domein van de leefomgeving. Verschillende actoren hebben hier invloed op, zowel publieke als private. De bestuurlijke omgeving (paragraaf 4.5) dient de belangen en behoeften van verschillende actoren in goede banen te leiden.

De invulling die MOVISIE aan de term geeft bestrijkt deze aspecten. Deze luidt als volgt:

“Leefbaarheid is te definiëren als het realiseren van een aanvaardbaar niveau op de volgende vier domeinen:

1. *De verzorgingssituatie: het voorzieningenniveau inclusief openbaar vervoer.*

2. *De woonsituatie: de kwaliteit van de woning en de woonomgeving.*
3. *Het sociale klimaat: de kunst van het samenleven, sociale veiligheid.*
4. *De bestuurlijke omgeving: de toegankelijkheid en werkwijze van politiek bestuur en het gemeentelijke apparaat.”*
(MOVISIE, g.d.)

Volgens Sprinkhuizen is er, naast de vier domeinen die hierboven door MOVISIE zijn benoemd, nog een belangrijk vijfde domein, dat een kwalitatief en kwantitatief aanvaardbaar niveau vereist voordat er sprake van leefbaarheid kan zijn. Dit domein bevat de *“keuzemogelijkheden voor het individu om zich binnen de voornoemde domeinen te bewegen”*. Volgens hem is met name dit laatste domein *“van groot belang omdat bewoners daaraan het ‘gevoel’ van leefbaarheid zullen ontleen. In de overige domeinen kan worden voorzien. Het laatste vergt een open houding en een flexibel handelingsrepertoire van politiek bestuurders en professionals”* (Sprinkhuizen, 2002: 73).

De LEADERmethode richt zich met een bottom-up aanpak ook op het individu. De toevoeging door Sprinkhuizen van het domein van de keuzemogelijkheden voor het individu is daarom van toepassing op dit onderzoek. Hiermee wordt rekening gehouden met de personen op wie de leefbaarheid van toepassing is en die deze tevens beoordelen. In dit onderzoek zal de benadering van Sprinkhuizen met de vijf bovengenoemde domeinen worden gehanteerd.

De verschillende behoeften met betrekking tot de leefomgeving worden mogelijk verklaard door de theorie van Maslow. Deze benadering is niet

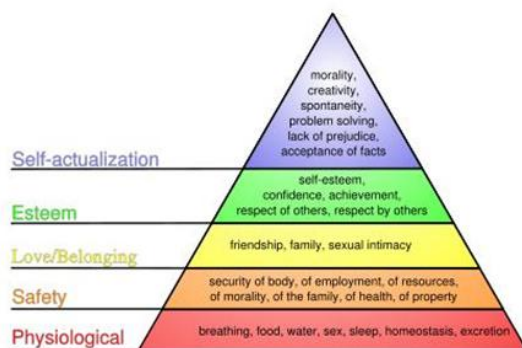
empirisch bewezen maar biedt wel een raamwerk om vanuit te kunnen redeneren. De volgende paragraaf beschrijft de theorie en hoe deze geïnterpreteerd kan worden.

Menselijke behoeften

Leefbaarheid heeft betrekking op het vervullen van bepaalde behoeften van de mens in zijn leefomgeving. Een voortdurend veranderende maatschappij ligt hieraan ten grondslag en beïnvloedt deze behoeften. Hier volgt een uitleg van de theorie van Maslow over de algemene menselijke behoeften. Vervolgens wordt aangeduid hoe deze in relatie tot de maatschappelijke context de *leefbaarheid* beïnvloedt.

In 1943 introduceerde de psycholoog Abraham Maslow zijn theorie over de hiërarchie van behoeften in ‘A Theory of Human Motivation’. Hij geeft een overzicht van verschillende behoeften die elk individu volgens hem probeert te vervullen. In zijn werk worden deze door middel van een piramidemodel weergegeven. Hierbij zijn de fysiologische basisbehoeften primair. Na het garanderen van de primaire levensbehoeften, die het bestaan mogelijk maken, kan er gestreefd worden naar minder essentiële behoeften. Wanneer een bepaald niveau is gerealiseerd kan men het volgende, hoger liggende niveau, trachten te realiseren. Het streven naar het vervullen van behoeften in hoger liggende niveaus is leidend in het handelen van een individu. Zo ontwikkelt een individu zich steeds verder. Het hoogste niveau dat een persoon kan bereiken is dat van zelfontplooiing. De opties die te realiseren zijn bij hogere niveaus zijn veel gevarieerder dan bij lager liggende niveaus.

Figuur 4.1 Maslow's piramide van behoeften

Bron: art-lynch.blogspot.com (2010)

De mogelijkheid die een individu of samenleving heeft tot het vervullen van behoeften wordt onder andere bepaald door de welvaart. De definitie van welvaart staat niet vast. In deze context staat welvaart voor "[e]n *toestand van voorspoed en gunstige ontwikkeling*

in maatschappelijk en economisch opzicht zowel van individuen als van de samenleving als geheel. Welvaart is niet alleen economische groei, maar vooral ook sociale vooruitgang en culturele bloei waaraan grote delen van de bevolking deel hebben"(encyclo, g.d.). Deze behoeften zijn zowel materieel als immaterieel. De economische welvaart is mede bepalend voor de mogelijkheden die een individu tot zijn beschikking heeft om zijn of haar behoeften te kunnen vervullen. Een hogere welvaart biedt dan ook de mogelijkheid om meer (complexere) behoeften te vervullen. Individuen en daarmee de gemeenschap in ontwikkelingsgebieden hebben het vervullen van primaire behoeften, als schoon water en gezondheid, als prioriteit. Landen of gebieden met economische welvaart zijn dit stadium al voorbij en vervullen steeds complexere behoeften die hoger in de piramide staan. Dit is te zien in Westerse landen waar zelfontplooiing op allerlei manieren wordt aangemoedigd en mogelijk wordt gemaakt.

Leefbaarheid is gebaseerd op de mate waarin de omgeving aansluit op bepaalde behoeften. Geconcludeerd kan worden dat met een

toenemende welvaart ook deze behoeften omtrent een leefbare omgeving complexer zullen zijn.

Wat als leefbaar wordt geacht is afhankelijk van de context. Verschil kan te zien zijn op nationaal, regionaal en zelfs plaatselijk schaalniveau. Een duidelijk voorbeeld is het verschil in leefbaarheid tussen stad en platteland. Aan deze woonomgevingen worden door bewoners andere eisen gesteld. Zo wil men in het platteland dichtbij de natuur wonen. In steden is het daarentegen gewenst om verschillende voorzieningen binnen handbereik te hebben.

4.4 Het sociale domein

Leefbaarheid is, zoals hiervoor beschreven, op te splitsen in verschillende domeinen. Ieder domein kan nader bepaald worden door bepaalde eigenschappen en factoren. Het sociale domein, waar dit onderzoek zich op richt, kent in de literatuur een aantal terugkerende termen die betrekking hebben op dit domein en te vinden zijn in sociaal beleid. Volgens Sprinkhuizen zijn onder andere *participatie* en *sociale samenhang* wervende termen binnen het sociale beleid "*ze verwijzen naar breed gedeelde inzichten over de kwaliteiten waaraan de Nederlandse samenleving in sociaal opzicht dient te voldoen*" (Sprinkhuizen, 2002: 69). In dit rijtje van *participatie* en *sociale samenhang* -ook wel *sociale cohesie*- hoort ook *zelfstandigheid* thuis.

De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) is in 2007 van kracht geworden. Het onderzoeksrapport 'De praktijk van de Wmo' (2009) stelt dat "*het centrale maatschappelijke doel van de wet ... participatie [is] ... De andere doelen van de wet zijn: zelfredzaamheid – een voorwaarde voor participatie - en sociale samenhang – het (verwachte) gevolg van*

participatie". Dit wil zeggen dat wanneer er voldoende *zelfredzaamheid* (Z) is, er de mogelijkheid is tot *participatie* (P) wat een verbetering in de *sociale cohesie* (S) tot gevolg heeft. Deze onderliggende factoren van de sociale leefbaarheid worden niet naast elkaar gezien, maar als voorwaarden van elkaar. Dit verband wordt weergegeven in figuur 4.2.

Figuur 4.2 Factoren Sociale Leefbaarheid

Bron: eigen bewerking (2010)

Dit model (figuur 4.2) is een theoretische benadering van de sociale leefbaarheid. Binnen dit onderzoekskader is het niet mogelijk te toetsen of dit boven beschreven verband in de LEADERgebieden wordt waargenomen. Daar is een eigen uitgebreid onderzoek voor nodig waarbij wordt vastgesteld in welke fase een gebied zich bevindt als ook welke fase hieraan vooraf is gegaan. Toch is dit model voor dit onderzoek interessant omdat het aantoont dat de verschillende factoren elkaar onderling beïnvloeden. Uit de literatuur blijkt dat deze drie factoren ieder invloed hebben op de *sociale leefbaarheid* binnen een gebied. Hieronder worden de begrippen nader toegelicht.

Participatie

Nieborg schrijft in Open Deuren (2002: 108) dat de betekenis van *participatie* niet eenduidig is, "letterlijk betekent *participatie* 'het hebben van een aandeel' in iets". Met het oog op het sociale domein van *leefbaarheid* heeft het aandeel betrekking op de samenleving. "Onder maatschappelijke *participatie* verstaan we het feit dat mensen actief zijn

in vrijwillige organisaties om hun eigen of meer algemene verlangens of belangen te behartigen. Het gaat hier om spontane deelname die voortkomt uit de behoefte aan gezelligheid of recreatie ... of andere motieven heeft" (Nieborg, 2002: 110). Omdat er actieve en minder actieve burgers zijn verschilt de participatie per groep maar ook per individu. Wanneer er een gebrek is aan participatie wordt dit als een probleem ervaren. Dit gebrek kan ontstaan door onvermogen of gebrek aan wilskracht om te participeren. Actief burgerschap is essentieel voor een goed functionerend sociaal domein. Argyle (1991) beschrijft *participatie, cooperation*, als "acting together, in a coordinated way at work, leisure, or in social relationships, in the pursuit of shared goals, the enjoyment of the joint activity, or simply furthering the relationship".

Dit wil zeggen dat een goede samenwerking bevorderlijk is voor het vervullen van behoeften. Hierbij spelen motieven voor participatie een belangrijke rol. Nieborg (2002) ziet *participatie* als een middel om bepaalde doelen te bereiken. "Participatie kan worden aangemoedigd of afgedwongen, maar ook geïnitieerd door individuen of groepen die belang hebben bij versterking van hun positie" (Nieborg, 2002: 105) Nieborg maakt daarom onderscheid tussen geleide en spontane participatie. Spontane participatie ontstaat van onderaf, geleide participatie daarentegen wordt van boven af gestuurd.. "In sociaal beleid wordt *participatie* gezien als iets wat bevorderd moet worden, zodat burgers de snelle maatschappelijke veranderingen kunnen bijbenen" (Nieborg, 2002: 105). Ook op het platteland doen maatschappelijke veranderingen zich voor. De LEADERmethode streeft er naar dat projecten met en door de bewoners tot stand worden gebracht. LEADER beweegt bewoners van een gebied tot participatie. Er is in dit geval sprake van zowel geleide als spontane participatie.

Sociale Cohesie

Volgens de online thesaurus zorg en welzijn is sociale cohesie *“de onderlinge binding en verbondenheid van een sociaal systeem”* (Thesaurus Zorg en Welzijn, 2010)). De begripsbepaling van KEI, het kenniscentrum voor stedelijke vernieuwing, geeft beter weer wat hieronder precies verstaan wordt namelijk een *“meerdere en meerdimensionaal begrip dat verwijst naar de deelname van mensen aan maatschappelijke instituties; sociale contacten die mensen onderling onderhouden; en hun oriëntatie op collectieve normen en waarden”* (KEI-centrum 2010).

Het onderhouden van sociale contacten kent verschillende achterliggende motieven, ofwel belangen. De Hart (2002) omschrijft er een aantal. Het motief kan volgens hem altruïstisch zijn, gebaseerd op morele beginselen, uit eigenbelang, resulteren uit sociale controlemechanismen, een uitwerking zijn van groepsdruk of persoonlijke identificatie met anderen of de doelen die zij nastreven. Het is van belang om rekening te houden met de verschillende motieven van het onderhouden van sociale contacten, omdat deze contacten daardoor verschillende vormen aannemen en op verschillende wijze ondersteund kunnen worden.

Hoewel sociale cohesie een gradueel begrip is, is dit toch meetbaar met gebruik van indicatoren. Er kan sprake zijn van te veel of te weinig sociale cohesie in een gemeenschap. De waardering hiervan is subjectief en veranderlijk afhankelijk van de historische en culturele context. Ook doet sociale cohesie zich voor op verschillende niveaus en binnen verschillende sociale kringen. Zo kan het betrekking hebben op de directe omgeving, een gebied of zelfs een samenleving. Daarnaast is sociale cohesie een spel van balans. Sociale cohesie op groepsniveau kan druk uitoefenen op individueel niveau. Zo kunnen leden van een groep zich keren tegen

buitenstaanders. Hoe sterker de interne sociale cohesie van een groep is, hoe minder toegankelijk de groep wordt voor anderen.

Door de opkomst van nieuwe communicatietechnologieën zijn nieuwe vormen van sociale cohesie ontstaan. Verschillende vormen van interactie hebben verschillende effecten tot gevolg. Zo kan het zijn dat mensen die gebruik maken van internetcommunicatie zich verbonden voelen met een digitale gemeenschap die eenzelfde eigenschap deelt. Gevolg van deze vorm is dat locatie en moment minder centraal staan. Voor het vormen, onderhouden en versterken van sociale cohesie in een plattelandsgedebied blijven deze twee aspecten, locatie en moment, wel van belang. Zo is het niet de bedoeling dat bijvoorbeeld ouderen die ondersteund worden met behulp van informatie- en communicatietechnologieën, om zo langer zelfstandig te kunnen wonen, door gebrek aan direct sociaal contact alsnog vereenzamen. Ingaand hierop meldt Van Bree (2006) het belang van een gebouw om in samen te komen voor het ontwikkelen van saamhorigheidsgevoel. De invloed van moderne communicatiemiddelen op het platteland valt niet te ontkennen en bevordert de sociale cohesie.

Onze samenleving is continu in ontwikkeling, dit heeft ook effecten op de sociale cohesie. *“De idee dat de sociale banden tussen mensen verslappen, dat mensen zich dan wel in toenemende mate in steeds ruimere en heterogenere sociale verbanden weten opgenomen en daarin participeren, maar dat hun relatie zakelijker en instrumenteler is en minder affectief geladen, werd ruim honderd jaar geleden al verwoord door auteurs als De Tocqueville, Tönnies, Simmel en Durkheim”* (de Hart, 2002: 7) Dit idee komt niet alleen terug in sociale wetenschappen maar wordt ook, gedeeltelijk, erkend door de maatschappij. In de Kersttoespraak van 2009 van Koningin Beatrix, sprak de Koningin over het

oppervlakkiger wordende contact als gevolg van moderne communicatiemiddelen. Deze uitspraak werd in de media overigens niet geheel positief ontvangen en zorgde voor verschillende reacties.

Volgens De Bree staan de onderlinge verhoudingen onder druk in plattelandsgebieden door de komst van nieuwe bewoners. Volgens Van Bree (2006) heeft een groep nieuwe bewoners de eerste tien tot vijftien jaar weinig binding met het dorp omdat vrienden en familie vaak elders wonen en men veel met de auto reist. Zodra lichamelijke gebreken optreden, waardoor afstanden moeilijker te overbruggen zijn, neemt de binding met het eigen dorp toe. *“Medische en technische ontwikkelingen kunnen ondersteuning bieden. Direct menselijk contact is echter niet met techniek te ondervangen”* aldus van Bree (2006). Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) houdt, om problemen en trends op het platteland tijdig aan te kaarten, het verloop via een Monitor in de gaten. Het onderzoek ‘Het beste van twee werelden’ van het SCP trekt de conclusie dat de sociale interactie in plattelands dorpen een nieuwe vorm aan neemt; *“plattelandsbewoners worden kieskeuriger en selectiever in hun lokale contacten. ... De consequentie hiervan is dat de dorpsgemeenschap steeds meer uiteenvalt in nieuwe gemeenschappen van gelijkgestemden, die elkaar ontmoeten in hun eigen netwerk. ... Deze nieuwe segmenten leiden tot contacten die vaak de bestaande scheidslijnen tussen ‘oude’ segmenten (zoals oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers) overschrijden”* (Simon e. a., 2007: p171). Een ander waargenomen trend van dit onderzoek is dat de betrokkenheid van de plattelandsbewoners bij elkaars leven afneemt en dat contacten vrijblijvender zijn geworden.

Gebaseerd op het voorafgaande is het volgende kenmerkend voor *sociale cohesie*; het verwijst naar een verband van een sociaal systeem, de

binding die mensen daarmee hebben, hun onderlinge betrokkenheid of solidariteit en de achterliggende motivatie. De trend die waar te nemen is in plattelandsgebieden is dat deze sociale cohesie nieuwe vormen aan neemt en dat de betrokkenheid verslapt.

Zelfstandigheid

Zelfstandigheid betreft de mate waarin bewoners op zichzelf kunnen functioneren. De term zelfredzaamheid wordt hier dikwijls ook voor gebruikt. Volgens Tonkens (2002: 243) is de zelfredzame burger *“actief en verantwoordelijk, in plaats van passief en afhankelijk”*. Om de *zelfstandigheid* te bevorderen is het van belang om kwetsbare en hulpbehoevende bewoners de juiste ondersteuning te bieden om zo zelfstandig mogelijk te kunnen functioneren. Dit kan bijvoorbeeld door de juiste zorgmaatregelen te bieden. Thissen (2007) omschrijft een persoon als kwetsbaar wanneer de last groter is dan de draagkracht, dit kan door gezondheidsproblemen het geval zijn. Wanneer de last van een individu gedragen kan worden door het gezin, is er sprake van zelfredzaamheid. Wanneer dit niet het geval is, dan is er sprake van kwetsbaarheid op het niveau van het huishouden. Verdere ondersteuning zou vanuit de directe omgeving kunnen komen of zelfs vanuit een hoger schaalniveau. Zo is er volgens Thissen ook op verschillende niveaus sprake van zelfredzaamheid en kwetsbaarheid.

Wanneer de zelfstandigheid toeneemt in een gebied, dan is dit bevorderlijk voor de sociale leefbaarheid.

Sociale infrastructuur

Wanneer *sociale cohesie* als doel wordt nagestreefd, is *sociale infrastructuur* het middel om dit te bereiken.

De sociale infrastructuur betreft alle voorzieningen die de sociale cohesie bevorderen. In 'Open deuren' verwijst Duyvendak (2002: 166) naar de welzijnsnota (1999-2002) waarin het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport de *sociale infrastructuur* beschrijft als *"de formele (institutionele) en informele (relationele) kaders die burgers in staat stellen om aan de samenleving deel te nemen en met elkaar sociale relaties aan te gaan"*. Omdat iedere burger deel moet kunnen nemen aan de samenleving dienen de kaders rekening te houden met hulpbehoevenden. De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2000) geeft een overeenkomstige maar gedetailleerdere definitie aan *sociale infrastructuur*: *"het geheel van organisaties, diensten, voorzieningen en betrekkingen die het mogelijk maken dat mensen in redelijkheid in sociale verbanden (buurten en groepen, netwerken, huishoudens) kunnen leven en kunnen participeren in de samenleving. ... Het primaire doel is het mensen mogelijk te maken op een voor hen zinvolle en voor de maatschappij positieve manier te participeren"*. Volgens de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling zijn het bevorderen van de eerder besproken *participatie* en *sociale cohesie* kernfuncties hierin.

4.5 Governance

Volgens Shore en Wright wordt de term *governance* gebruikt *"to refer to the more complex processes by which policies not only impose conditions, as if from 'outside' or 'above', but influence people's indigenous norms of conduct so that they themselves contribute, not necessarily consciously, to a government's model of social order. ... policy has become a major institution of Western and international governance"* (Shore & Wright, 1997: 5-6). Dit houdt in dat *governance* het proces van management, macht en beleidsuitoefening is en *beleid*, hier boven *policy*, het instrument is waar dit mee gedaan wordt door de *government*, de

bestuurders. Dit proces kan op verschillende schaalniveaus verlopen (nationaal, provinciaal, lokaal, et cetera.). Volgens Shore en Wright wordt beleid gebruikt om gemeenschappelijke doelen te formuleren, deze na te streven en tegenstrijdigheid weg te nemen.

Het ruimtelijk relevante beleid ten aanzien van het platteland in Nederland kent twee sporen waar een spanning tussen bestaat. *"Enerzijds heeft het Nederlandse plattelandsbeleid een sociaaleconomische versterking of revitalisering van de plattelandseconomie tot doel; dit functionele spoor wordt verwoord in de Agenda Vitaal Platteland (LNV 2006). Anderzijds wordt in het huidige ruimtelijk beleid behoud en versterking van bestaande landschappen nagestreefd: het morfologisch spoor, zoals verwoord in de Nota Ruimte (VROM, LVN, V&W en EZ 2005-2006)."* (Daalhuizen e.a., 2008: 10). Deze twee stromingen dienen in evenwicht gestuurd en ondersteund te worden door beleid. Deze tweestrijd bestaat ook op een ander schaalniveau. Het Europese beleid is gericht op het ontwikkelen van plattelandsgebieden, bebouwing is hier onderdeel van, het Nederlandse beleid wil daarentegen de natuur en het landschap behouden en nieuwbouw beperken.

Het LEADERprogramma maakt gebruik van een bottom-up vorm van governance, door middel hiervan worden de wensen vanuit het gebied, voor zover deze binnen de richtlijnen van het LEADERprogramma vallen, nagestreefd. De Plaatselijke Groep (PG) treedt hierbij kaderstellend op om het proces te begeleiden. Om dit samenspel te stimuleren en tegenstrijdigheid te voorkomen is een van de voorwaarden van het LEADERprogramma dat de PG voor de helft uit maatschappelijke vertegenwoordigers bestaat (paragraaf 2.3). De bottom-up aanpak is, van de zeven kenmerken (paragraaf 2.4), het meest kenmerkend voor de

LEADERbenadering. Deze vorm van governance houdt het volgende in: *“The bottom-up approach means that local actors participate in decision-making about the strategy and in the selection of the priorities to be pursued in their local area”* (ELARD, 2010).

Het van boven af, top-down, gestuurde beleid is erg succesvol wanneer dit wordt gecombineerd met een participatieve, bottom-up, benadering. Het van boven af opgelegde beleid moet namelijk wel worden geaccepteerd door een gemeenschap, het moet draagvlak hebben. Zo stelt Argyle (1991); *“It is found that to be successful, leaders must be accepted by their followers, and they will only be accepted if followers think their leader shares their goals and will be effective in attaining them; this is a cooperative state of affairs”* (Argyle, 1991: 4). Dit houdt in dat zolang de doelen van de bestuurders overeenstemmen met de doelen van de bevolking, processen soepeler zullen verlopen. De bottom-up benadering sluit daarbij de top-down aansturing niet uit. *“Experience has shown that the bottom-up approach should not be considered as alternative or opposed to topdown approaches from national and/or regional authorities, but rather as combining and interacting with them, in order to achieve better overall result”* (ELARD, 2010).

Initiatieven kunnen ingediend worden door individuen, organisaties en besturen (zie paragraaf 2.5). Noodzakelijke voorwaarde is wel dat projecten voldoende draagvlak hebben vanuit het gebied. Bewoners worden hierbij zo veel mogelijk betrokken om de aspecten die zij zelf belangrijk vinden na te streven. Transparant handelen van alle betrokken partijen is hierbij van belang omdat dit er voor zorgt dat overeenstemming makkelijker bereikt zal worden. Vervolgens zijn bij het projectproces verschillende actoren betrokken, dit kunnen zowel private

als publieke partijen zijn als ook de desbetreffende gemeenschap waarbinnen een initiatief speelt. Participatie wordt in het LEADERprogramma in elke fase van het projectproces gestimuleerd. Dit betreft het verloop vanaf de initiële ontwikkeling van initiatieven, de realisatiefase die daarop volgt, tot de uiteindelijke exploitatie.

Het draagvlak van initiatieven zorgt er voor dat de ze een betere kans van slagen hebben en tevens, ook na realisatie, gedragen worden door het gebied om de continuïteit in uitvoering te verzekeren. Een bottom-up aanpak wordt gezien als de sleutel voor succesvolle plattelands ontwikkeling. Welke uitwerking deze aanpak heeft blijkt uit de interviews en wordt beschreven in hoofdstuk 6.

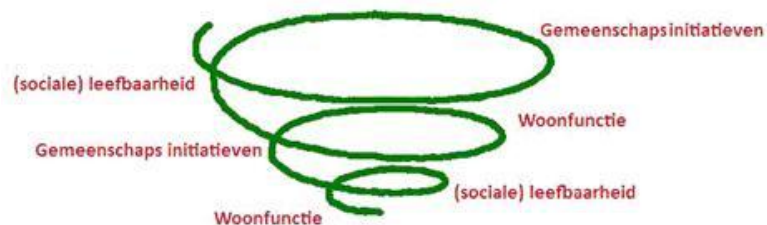
4.6 Spiraal omhoog

In de inleiding wordt het concept van de ‘spiraal omhoog’ van Thissen (2007) kort geïntroduceerd. Hier volgt een uitgebreidere uitleg.

Thissen stelt, op basis van onderzoek, dat zich een verandering in vorm en functie van plattelandsgebieden voordoet in Nederland. Het gaat om een transitie van autonome dorpen, die in zekere mate zelfstandig zijn en waar diverse voorzieningen aanwezig zijn, naar woondorpen. Door deze verandering in vorm en functie, veranderen ook de criteria voor de leefbaarheid van dorpen. In woondorpen wordt de leefbaarheid gewaardeerd op basis van de woonfunctie die het biedt. De ‘opwaartse spiraal’ omvat een proces waarin de voorzieningen niet zozeer een oorzaak maar juist een gevolg zijn van de leefbaarheid in een woondorp. Daarbij vermeld Thissen dat deze voorzieningen niet het resultaat zijn van top-down beleid maar juist tot stand komen door middel van bottom-up bewonersinitiatieven. Dit proces zorgt ervoor dat de lokale sociale samenhang, ofwel sociale cohesie, bevorderd wordt. De verbetering van

de leefbaarheid zorgt weer voor het ontwikkelen van voorzieningen en zo verloopt de spiraal omhoog.

Figuur 4.3 'Spiraal omhoog' Thissen

Bron: eigen bewerking (2010)

4.7 Sociale effect projecten

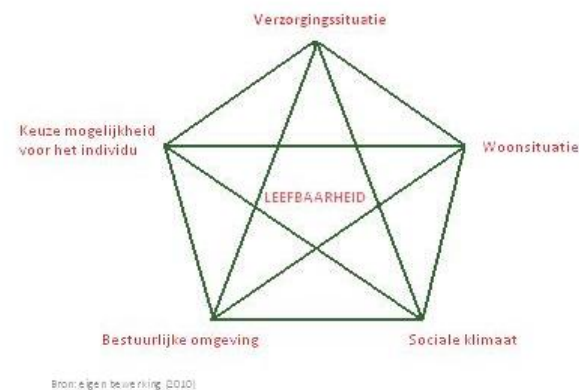
Kenmerkende termen die betrekking hebben op het sociale domein van de leefbaarheid zijn *zelfstandigheid*, *participatie* en *sociale cohesie* binnen een gebied. Projecten die de sociale leefbaarheid verbeteren kunnen een of meerdere onderdelen hiervan verbeteren. Daarnaast is het ook mogelijk dat één project effecten heeft in verschillende domeinen van de leefbaarheid. De LEADERaanpak streeft er namelijk naar projecten te realiseren die een zo breed mogelijke uitwerking hebben. Het is daarom de vraag wanneer en waarom een bepaald project benoemd kan worden als 'sociaal project'. Zo is bijvoorbeeld de bouw van een nieuw buurthuis een project dat niet alleen gevolgen heeft voor het fysieke domein maar, doordat het een ontmoetingsplek creëert, juist ook voor het sociale domein. Er kan van een 'sociaal project' gesproken worden wanneer de hoofddoelstelling van een project gericht is op het verbeteren van zelfstandigheid, participatie en/of sociale cohesie. Een dergelijk project zal trachten de sociale infrastructuur te bevorderen. Daarnaast kunnen

projecten met een andere hoofddoelstelling ook de sociale leefbaarheid bevorderen als neveneffect. In hoofdstuk 6 staan voorbeelden van zowel projecten die een sociale doelstelling hebben als van projecten waarbij een positieve bijdrage aan de sociale leefbaarheid een neveneffect is.

4.8 Conceptueel model

Figuur 4.4 toont de vijf domeinen van de leefbaarheid volgens Sprinkhuizen (2002). Deze vijf domeinen ondersteunen ieder de leefbaarheid in het algemeen. Daarnaast hebben deze domeinen ook invloed op elkaar, op verschillende wijze. Figuur 4.5 toont aan hoe deze interactie zich voordoet in het geval van het LEADERprogramma.

Figuur 4.4 Conceptueel Model Leefbaarheid

Bron: eigen bewerking (2010)

Het LEADERprogramma vormt een *bestuurlijke omgeving* die een bottom-up methode hanteert. Hierdoor worden de *keuze mogelijkheden van het individu* verbeterd en de participatie ondersteund. Deze actieve houding van burgers, door het meedenken en meedoen, heeft vervolgens een positieve invloed op het *sociale klimaat*. Door de samenwerking wordt draagvlak gecreëerd voor de initiatieven die tot stand komen vanuit een gebied. De initiatieven die uitgevoerd worden zijn projecten die onder andere bijdragen aan de *verzorgingssituatie* in een gebied. Deze projecten bevorderen de sociale cohesie door het gehele proces wat aan de realisatie er van vooraf gaat. Ook kan de sociale cohesie en soms (afhankelijk van het project) de zelfstandigheid van bewoners verbeterd worden als gevolg van een project, wat weer bijdraagt aan het *sociale klimaat*. Dit interactieve proces dat geïnitieerd wordt door het LEADERprogramma bevordert de leefbaarheid van plattelandsgebieden.

Figuur 4.5 Invloed van LEADER op de leefbaarheid

Bron: eigen bewerking (2010)

4.9 Van theorie naar praktijk

Nu de verschillende begrippen zijn toegelicht kunnen deze toegepast worden in het verdere onderzoek. De woordenlijst die is opgesteld om de ontwikkelingsplannen van de LEADERgebieden te kunnen analyseren is ondermeer gebaseerd op de voorgaande begrippen. Daarnaast is het theoretisch kader van toepassing bij het interpreteren van de afgenomen interviews. In de conclusie zal blijken in hoeverre de theorie van Thissen overeenkomt met de praktijk. Het komende hoofdstuk beschrijft nu eerst de uitgevoerde analyse.

5 Analyse

5.1 Methode

De analyse heeft als doel te achterhalen in hoeverre de ontwikkelingsplannen van de Nederlandse LEADERgebieden zich op sociale aspecten richten. De ontwikkelingsplannen van 30 van de 31 LEADERgebieden in Nederland zijn met gebruik van het computerprogramma MAXQDA geanalyseerd. Om de ontwikkelingsplannen te kunnen analyseren zijn de PDF bestanden omgezet naar RTF bestanden. Dit was helaas niet mogelijk voor het ontwikkelingsplan van het Westerkwartier. Dit gebied ontbreekt daarom in de analyse.

De analyse bestaat uit een telling van begrippen, die per ontwikkelingsplan is uitgevoerd. De begrippen die geteld zijn hebben betrekking op leefbaarheid en het sociale domein van leefbaarheid specifiek. De keuze voor de begrippen komt voort uit de literatuurstudie en uit het voorafgaand bestuderen van enkele ontwikkelingsplannen. Deze begrippen zijn terug te vinden in lijst A, bijlage II.

5.2 Thema's Ontwikkelingsplannen

De ontwikkelingsplannen zijn opgesteld volgens Europese richtlijnen. Hierdoor hebben ze allemaal een soortgelijke opmaak. In ieder gebied heeft een aantal leden uit de Plaatselijke Groep het ontwikkelingsplan geschreven.

De MAXQDA analyse is gebaseerd op de hoofdstukken genoemd Ontwikkelingsstrategie/ Gebiedsprogramma. Dit omdat hierin de doelstellingen van het gebied beschreven staan. Projecten die worden ingediend moeten deze na streven.

Uit deze analyse moet blijken in welke mate de ontwikkelingsplannen van gebieden gericht zijn op de sociale leefbaarheid. De schrijfstijlen en lengte van de hoofdstukken van de ontwikkelingsplannen liggen nogal uiteen. Daarom wordt de telling gerelateerd in verhouding tot het totaal aantal woorden in het geanalyseerde hoofdstuk.

5.3 Woordenlijsten

Tijdens het uitvoeren van initiële telling, gebaseerd op lijst A, blijken sommige begrippen in de lijst, gezien de context, minder relevant. De begrippen 'emancipatie' en 'governance' (roze gemarkeerd in bijlage II) komen in het geheel niet voor in de onderzochte hoofdstukken van de ontwikkelingsplannen. Deze begrippen zijn in een tweede telling daarom buiten beschouwing gelaten. De tweede telling is gebaseerd op lijst B, bijlage III. Ook de begrippen 'cohesie', 'samenhang', 'samenwerken' en 'netwerk' zijn niet mee genomen in lijst B. Deze begrippen staan centraal in de LEADERaanpak en komen hierdoor nadrukkelijk in ieder gebiedsplan naar voren. Hierdoor zijn ze op alle gebieden van toepassing en verliezen daarmee hun specifieke waarden. Een derde telling laat verschillende begrippen buiten beschouwing waaronder de begrippen 'wonen' en verschillende 'voorzieningen'. Deze zijn niet direct sociaal van aard maar dragen eerder bij aan de fysieke leefbaarheid van de leefomgeving. Ook zijn begrippen die met name economische activiteiten betrof, zoals het begrip 'organisatie', in de derde telling buiten beschouwing gelaten. De derde analyse is gebaseerd op lijst C, bijlage IV.

Top 10 analyse resultaten woordenlijsten A, B & C

	Top 10 analyse woordenlijst A	Top 10 analyse woordenlijst B	Top 10 analyse woordenlijst C
1	Flevoland	Flevoland	Hoogeland
2	Midden Friesland	Midden Friesland	Flevoland
3	NO Friesland	NW Overijssel	Salland
4	NW Overijssel	Hoogeland	NW Overijssel
5	Hoogeland	NO Friesland	Kromme Rijn
6	ZW Friesland	Waddeneilanden	NO Overijssel
7	Waddeneilanden	Salland	Midden- en Noord Zeeland
8	ZO Friesland	ZW Friesland	Kop van Noord-Holland
9	De Weidse Veenweiden	Westelijk Rivierengebied	Zeeuwsch Vlaanderen
10	Westelijk Rivierengebied	ZO Friesland	ZW Friesland

Tabel 5.1 Bron: eigen bewerking (2010)

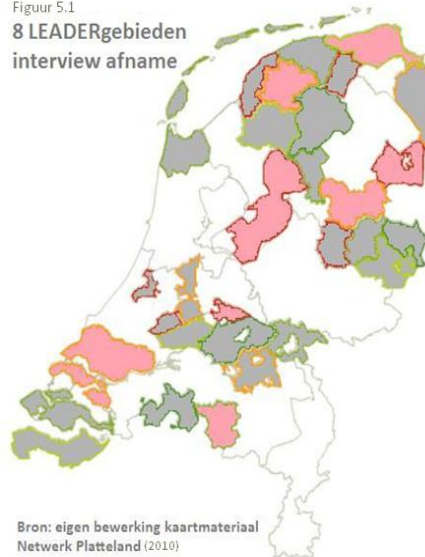
De drie analyses produceren ieder een verschillende rangorde van gebieden. Deze uitkomst is gebaseerd op het totaal aantal keren dat de woorden uit de verschillende lijsten zijn geteld en hoe deze zich procentueel verhouden tot het aantal woorden in het hoofdstuk. Deze analyse resultaten staan in bijlage VI. Tabel 5.1 weergeeft de top 10 gebieden die uit de analyse met behulp van de verschillende woordenlijsten naar voren zijn gekomen. In de tabel is te zien dat het LEADERgebied Flevoland hoog scoort. Dit houdt in dat, in verhouding, de woorden uit de woordenlijsten het vaakst zijn geteld in het ontwikkelingsplan van dit gebied ten opzichte van de ander gebieden.

5.4 Gebiedskeuze

De kaart (rechts) weergeeft alle 31 Nederlandse LEADERgebieden. De roze gebieden betreffen de acht geselecteerde gebieden, de overige gebieden zijn grijs gemarkeerd.

Om tot een keuze te komen van acht gebieden die interessant zijn voor verdere diepte-interviews, is rekening gehouden met de boven beschreven resultaten. Er is gekozen voor gebieden die hoog, midden en laag in de ranglijst van de analyse staan of een duidelijke verschuiving in de rangorde toonde door de verschillende analyses. Ook is een ruimtelijke spreiding van de acht gebieden over heel Nederland bepalend geweest voor de keuze.

Figuur 5.1
8 LEADERgebieden
interview afname

Bron: eigen bewerking kaartmateriaal
Netwerk Platteland (2010)

De volgende acht LEADERgebieden zijn uiteindelijk geselecteerd:

- Flevoland
- Hoogeland
- Midden Friesland
- Kromme Rijn
- Noordoost Overijssel
- Kempenland
- Zuidoost Drenthe
- Zuid-Hollandse Eilanden

Het LEADERgebied Flevoland staat hoog in de analyses van alle drie de woordenlijsten. Zowel in de analyse van lijst A als lijst B staat deze bovenaan op de eerste plaats, in lijst C staat Flevoland op nummer twee.

Ook scoort het LEADERgebied Hoogeland hoog. De analyse van woordenlijst A geeft Hoogeland een vijfde plaats. Uit de tweede analyse schuift deze iets omhoog naar de vierde plaats. Opmerkelijk is dat uit de analyse gebaseerd op woorden lijst C Hoogland geheel bovenaan komt te staan.

Midden Friesland als gebied komt vrij hoog uit in de eerste twee analyses, beide keren staat het op de tweede plaats. Wanneer woordenlijst C wordt toegepast keldert het enorm, naar de 15^e plaats.

Het gebied Kromme Rijn doet het omgekeerde. Analyse A en B resulteren respectievelijk in plaats 15 en 14. Analyse C zorgt voor een flinke stijging naar de vijfde plaats.

Noord Oost Overijssel doet ongeveer het zelfde. Analyse A en B zorgen voor een 17^e plaats. Analyse C schiet het gebied omhoog naar een zesde plaats.

Kempenland schommelt in de ranglijsten rond het midden. Dat is 14^e in analyse A, 17^e in B, en 12^e in C.

Zuid Oost Drenthe scoort laag als gebied en komt onderaan uit in alle drie de analyses. Analyse A resulteert in een 29^e plaats. Analyse B zorgt voor een lichte stijging naar de 27^e plaats. En zo ook in analyse C komt het gebied onderaan uit in de tellingen op de 26^e plaats.

Een gebied dat zeer laag scoort in de analyse is de Zuid Hollandse eilanden. Het behaalt in alle drie de analyses, als 30^e, de laatste plek.

Door middel van diepte-interviews met gebiedscoördinatoren zijn deze gebieden verder onderzocht. De verschillende opinies en ervaringen omtrent sociale leefbaarheid in het gebied worden hierin achterhaald. De interviews moeten duidelijk maken in hoeverre de doelstellingen en onderliggende probleemstellingen in de ontwikkelingsplannen uitgewerkt worden in de fysieke en sociale leefomgeving van het gebied. De bijzondere bevindingen staan in het volgende hoofdstuk beschreven.

6 Interviews

In dit hoofdstuk staan de belangrijkste en opmerkelijkste resultaten beschreven die betrekking hebben op dit onderzoek. De interviews zijn afgenomen in een semigestructureerde vorm. Voorafgaand aan het afnemen van de interviews is een vragenlijst opgesteld om de interviews structuur te geven (zie bijlage VII). Deze vragen zijn ontworpen om de deelvragen van het onderzoek te kunnen beantwoorden. Hieronder worden om te beginnen de geïnterviewde personen kort geïntroduceerd. De interviews waren breed en gaven veel inzicht en informatie. In de tekstboxen staan voorbeelden van projecten die een sterke invloed hebben op de sociale leefbaarheid. Paragraaf 6.2 toont een aantal interessante gedachten omtrent het begrip 'sociale leefbaarheid'. Er is gekozen om gegevens met betrekking tot de deelvragen van het onderzoek uit te lichten en hier per gebied weer te geven. Daarnaast worden in de kaders voorbeeldprojecten beschreven.

De punten die per gebied beschreven worden zijn:

1. De thema's die in het gebied spelen
2. Welke projecten hiervoor zijn ingediend
3. Voorbeelden van projecten die de 'sociale leefbaarheid' sterk beïnvloeden
4. De input van bewoners
5. Eventuele bijstellingen die zich voordoen
6. Een financieel overzicht met betrekking tot de toedeling van gelden
7. Wenselijke ontwikkelingen

6.1 Geïnterviewden

Gedurende de maand mei 2010 zijn diepte-interviews in acht LEADERgebieden afgenomen bij de volgende personen:

- LEADERgebied Flevoland
Ingrid Henzen - Projectleider Flevoland
- LEADERgebied Hoogeland
Jan Beekman – Manager Programma Landelijk Gebied Hoogeland
- LEADERgebied Midden Friesland
Bonne Bruinsma – Gebiedscoördinator Midden Friesland
- LEADERgebied Kromme Rijn
Maïke van der Maat – Programma Coördinator Kromme Rijn
- LEADERgebied Noordoost Overijssel
Anja Cats - Coördinator Noordoost Overijssel
- LEADERgebied Kempenland
Fleur van Riel en Marleen Claassen – Secretariaat Plaatselijke Groep Kempenland
- LEADERgebied Zuidoost Drenthe
Cathrien Posthumus - Gebiedscoördinator Zuidoost Drenthe
- LEADERgebied Zuid-Hollandse Eilanden
Piroska de Mos – Gebiedscoördinator en Secretaris Zuid-Hollandse Eilanden & Jan Trompper - Lid Plaatselijke Groep Zuid-Hollandse Eilanden

6.2 Kijk op 'sociale leefbaarheid'

Ter ondersteuning van dit onderzoek is een literatuurstudie gedaan naar de invulling van leefbaarheid en de 'sociale leefbaarheid' specifiek. Hieruit is een begripsbepaling gevormd die te vinden is in hoofdstuk 4. Hieronder staan enkele gedachten van verschillende geïnterviewden beschreven

omtrent het begrip. Deze zijn door de geïnterviewden gegeven zonder op de hoogte te zijn van de voor het onderzoek gestelde invulling van de termen.

Volgens Henzen wordt erin Flevoland naar gestreefd de leefbaarheid in het algemeen te verbeteren. Deze bestaat uit *“de fysieke, economische én sociale leefbaarheid. We splitsen het niet op, we zien het als geheel”*.

In het LEADERgebied Kromme Rijn wordt de leefbaarheid opgesplitst. *“In feite hebben we binnen onze Plaatselijke Groep de fysieke en de sociaaleconomische leefbaarheid”*, volgens Van der Maat. Deze deling is gebaseerd op het ontwikkelingsplan van het gebied waarin de leefbaarheid in deze twee thema's is opgedeeld. Deze deling, gebaseerd op het ontwikkelingsplan, is ook terug te vinden in het LEADERgebied Kempenland. Volgens Van Riel worden hier de in het ontwikkelingsplan vermelde thema's gehanteerd. Daarin wordt leefbaarheid opgesplitst in de twee bovengenoemde componenten. In Kempenland wordt de fysieke leefbaarheid ondersteund door het in stand houden van basisvoorzieningen in kleine kernen. Het sociaaleconomische thema betreft het bevorderen van sociale cohesie en veiligheid.

Beekman vertelt waarom hij bezwaar heeft tegen het definiëren en opsplitsen van leefbaarheid; *“In het kader van het programma hebben wij het over sociaaleconomische vitalisering. Het begrip ‘sociaal’ wordt hier niet specifiek ingevuld. Van het gebruik van de term ‘leefbaarheid’ heb je vaak meer last dan profijt. Binnen een ambtelijk apparaat wordt dat nogal eens gezien als de soft sector. We leggen daar daarom niet al te veel nadruk op, maar ondertussen doen we er wel wat aan, zonder het steeds te benoemen en zeker zonder het dan weer uit te splitsen. Het is wel*

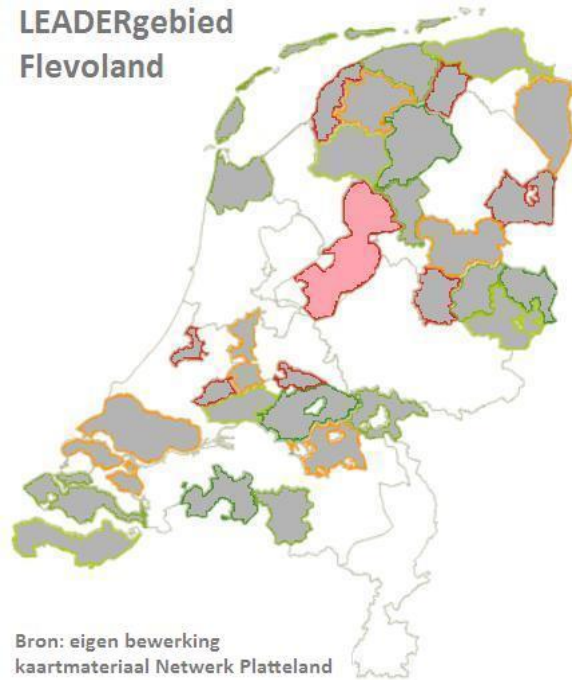
belangrijk om er een hele duidelijke keuze in te maken om er aandacht aan te besteden, om bij de ontwikkeling van projecten te zorgen dat de sociale aspecten toch aan bod komen, dat kun je wel stimuleren.”

Volgens Cats heeft ‘sociale leefbaarheid’ te maken met alle *“menselijke aspecten in het gebied, met betrekking tot diverse toestanden, verbanden en samenwerking. Dus zowel fysiek als ook niet fysiek”*.

De Mos vertelt dat de doelen in het ontwikkelingsplan van de Zuid-Hollandse Eilanden niet zozeer gericht zijn op de ‘sociale leefbaarheid’. Zij is er daarentegen van overtuigd dat *“ieder project, hoe dat tot stand komt, en hoe we daar mee omgaan, uiteindelijk allemaal ten goede komt van de ‘sociale leefbaarheid’”*.

In de komende paragrafen wordt inzicht gegeven in hoe de verschillende gebieden bezig zijn de sociale leefbaarheid te stimuleren.

LEADERgebied Flevoland

6.3 Flevoland

De volgende resultaten komen voort uit het interview met Ingrid Henzen, zij is projectleider in Flevoland.

Thema's

De thema's die spelen in de huidige periode staan beschreven in het ontwikkelingsplan en komen overeen met de thema's uit de vorige periode. In het ontwikkelingsplan staat de verbetering van leefkwaliteit, ofwel 'leefbaarheid', in de plattelandsgebieden centraal. De ander thema's zijn 'recreatie en toerisme', 'landschap en cultuurhistorie' en

'natuur, water en milieu'. De groepen waar met name aandacht aan besteed wordt zijn ouderen en jongeren. Henzen duidt een aantal veranderingen op het platteland die voor de grootste problemen zorgen: *"In kleine kernen hebben we met vergrijzing te maken, voorzieningen die verdwijnen en jongeren die te weinig te doen hebben en een plek missen waar ze samen kunnen komen of uit kunnen gaan"*.

Projectverdeling

Alle thema's uit het ontwikkelingsplan worden volgens Ingrid Henzen in meerdere of mindere mate behandeld. Zoals ze zegt: *"LEADER draait om leefbaarheid"*, en dit is ook het overkoepelende thema in het gebied. Op het thema 'recreatie en toerisme' zijn ook veel projecten ingediend. In mindere mate zijn er projecten ingediend op het thema 'natuur, water en milieu'. Hoewel het aantal projecten dat 'natuur, water en milieu' als hoofddoelstelling heeft laag is, zijn deze thema's vaak wel onderdeel van een ander project.

Ongeveer de helft van het totaal aantal beschikte projecten, 5 van de 10, zijn gemeenschapsprojecten, ofwel 'sociale' projecten waarbij het verbeteren van de leefbaarheid een doelstelling is. De andere helft zijn meestal initiatieven van ondernemers, waarvan de neveneffecten wel degelijk een bijdrage leveren aan de sociale leefbaarheid. In Flevoland hebben alle projecten, volgens Henzen, invloed op de sociale leefbaarheid. Het project 'van Flevolandse bodem' is een voorbeeld van een project met een economische doelstelling. Dit project is gericht op ondernemers. Het stimuleert een samenwerkingsverband tussen horecaondernemers en agrariërs om lokale producten meer onder de aandacht te brengen. Hoewel het project op economische ontwikkeling gericht is heeft het, gezien het samenwerkingsverband, toch een sociale

component en draagt het volgens Henzen bij aan de sociale leefbaarheid *“omdat het wat voor het gebied als geheel doet”*.

Er zijn verschillende projecten gericht op de jongeren in het gebied. In de meeste gevallen dienen de jongeren zelf een project in vanuit een stichting of vereniging. Projecten specifiek gericht op ouderen zijn er weinig. Het komt wel voor dat aandacht wordt besteed aan ouderen als onderdeel van een groter project. Dit is bijvoorbeeld het geval *“in een multifunctioneel centrum waar ouderen een computercursus kunnen krijgen, of waar ze een ruimte hebben waar ze kunnen biljarten”*, aldus Henzen.

Er wordt getracht het programma zo goed mogelijk uit te voeren op basis van de initiatieven die zijn ontstaan in het gebied. Als er geen initiatieven worden ingediend op een bepaald thema dan wordt er vanuit gegaan dat hier blijkbaar geen behoefte aan is. Momenteel worden alle thema's en achterliggende vraagstukken aangepakt met verschillende projecten.

Input burgers

Over het algemeen, zeker wanneer het een leefbaarheidsproject betreft, worden bewoners in het voortraject hiervan tijdens inspraakavonden betrokken. Dit wordt gedaan om te peilen wat de wensen zijn van bewoners en waar behoefte aan is in het gebied. Daarnaast worden bewoners ook, wanneer het type project dit toelaat, betrokken bij het opzetten en realiseren van een project. Dit kan zijn bij onder andere bouw- of sloopactiviteiten. Ook verloopt de exploitatie van projecten aan de hand van burgerparticipatie.

Free Access

Dit project betreft een jongerenboot in Dronten. Verschillende jongerenclubs vanuit de gemeente Dronten hebben gezamenlijk een boot aangekocht en ingericht. De boot biedt jongeren nu de mogelijkheid om samen te komen.

Rotsvaste Koers

Dit project is ingediend maar zit nog in de voorbereidingsfase. Het is een project op Urk waar verschillende jongerenverenigingen op Urk zelf de aanvraag hebben voorbereid. Doel van het project is gezamenlijk een multifunctioneel jongerencentrum te starten. Hierin kunnen alle clubs die voorheen aparte locaties hadden zich samen vestigen in één gebouw. De voorzieningen worden hierbij gedeeld. Ook biedt dit de kans om gezamenlijk activiteiten te organiseren.

Bijstellingen

“Een project verloopt tijdens de realisatie niet altijd volgens plan”, vertelt Henzen. Zo blijkt niet zozeer de uitvoering van een project zelf, maar juist het lange wachten op een beschikking problematisch te zijn. Wanneer de Plaatselijke Groep (PG) een positief advies heeft uitgebracht kan het vervolgens nog maanden duren voor er een GS besluit is (zie paragraaf 2.5). Een project mag met een positief PG advies van start gaan maar wel op eigen risico. De lange procedure verschilt hierin met de voorgaande periode. Volgens Henzen is het *“heel bureaucratisch geworden. Mensen moeten ontzettend lang wachten op hun geld”*. Projecten met weinig eigen geld, zoals jongerenprojecten, zullen moeten wachten op de beschikking. Als uitzondering heeft de provincie Flevoland eenmalig een

renteloze lening verstrekt voor het project 'Rondometje Creil' zodat dit project van start kon. Met dit kapitaal kon een project op gang komen. Verdere financiële maatregelen worden in de volgende paragraaf besproken.

Financiële ondersteuning

Behalve de bovengenoemde financiële ondersteuning vanuit de provincie voor kleine projecten, heeft de PG nog een eigen regeling ingesteld. De PG in het LEADERgebied Flevoland heeft besloten een maximale bijdragen te leveren van 30% aan projecten. Daarbij bedraagt de maximum investering 200.000 euro voor een project. Volgens Henzen waren er in het huidige LEADERprogramma wat 'opstartproblemen' in Flevoland. Dit kwam deels omdat sommige projecten overlap hadden met de vorige LEADERperiode en mensen ook moesten wennen aan het nieuwe LEADERprogramma. De LEADERbijdrage is daarom tijdelijk verhoogd. Gedurende 2009 en 2010 is de bijdrage verhoogd naar 50% met een maximum van 500.000 euro. Deze tijdelijke verhoging geldt enkel voor 'gemeenschapsprojecten'. Voor ondernemers blijft de 30% - twee ton regeling gelden.

Opmerkelijk is dat er veel geld vanuit de gemeenschap zelf wordt opgebracht. Dit is het geval bij het project Rotsvaste Koers waar de eigen bijdrage is ingezameld door langs deuren te gaan en sponsoren te regelen.

Het publiekgeld komt voornamelijk vanuit de gemeente en soms vanuit de provincie. De Provincie Flevoland ontvangt geld van het Rijk wat bedoeld is voor leefbaarheidsprojecten, via het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). Dit budget wordt frequent ingezet, ook om

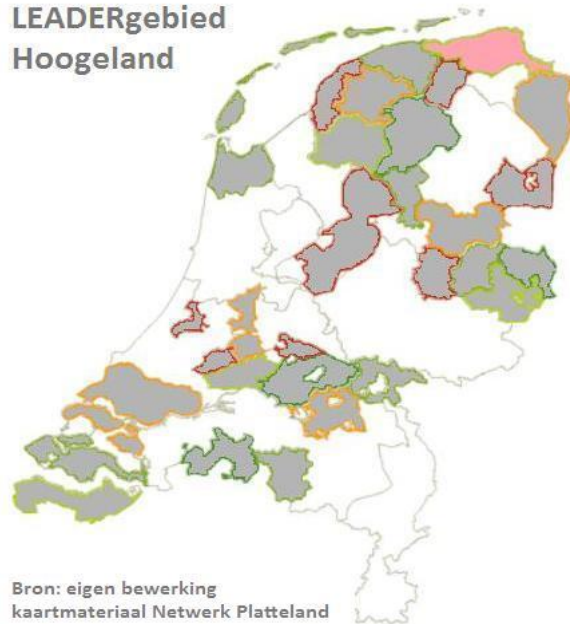
ondernemersprojecten te ondersteunen. Omdat ondernemers in het algemeen geacht worden hun eigen projecten zelf te financieren, is het moeilijk voor hen om publiekgeld te ontvangen van de gemeente of provincie. Toch zijn ook deze projecten van belang, volgens Henzen. De financiële ondersteuning voor ondernemers komt daarom vanuit LEADER in combinatie met publiek geld vanuit ILG. Daarnaast is ook provinciaal geld beschikbaar gesteld. Dit geld wordt voornamelijk ingezet op provinciebrede projecten.

Het aantal beschikte projecten in Flevoland waarvan het neveneffect een positieve bijdrage levert aan de sociale leefbaarheid is vijf. De vijf projecten hebben een LEADERbijdrage ontvangen van 393.994 euro. Dit is 55% van het tot nu toe totaal beschikte bedrag van 719.135 euro.

Wenselijke ontwikkelingen

Niet zozeer de uitvoering van projecten levert problemen op, maar juist het lange wachten op de beschikking wordt als hinderlijk ervaren. Ingrid Henzen merkt op dat er bij LEADER+ al aan getrokken moest worden en dat dit in deze LEADERperiode nog veel meer het geval is. Wanneer aangegeven wordt dat de procedure vrij lang is en men lang op de beschikking moet wachten, schrikt dit mensen af. Het zou daarom wenselijk zijn in een volgende LEADERperiode de bureaucratie te verminderen.

LEADERgebied Hoogeland

6.4 Hoogeland

Het interview met Jan Beekman leverde de volgende informatie.

Thema's

Basis voor het hele programma is het actieplan uit 2007. Projecten worden getoetst aan de thema's die hier in staan. Deze thema's zijn 'landbouw en landschap', 'leefbaarheid en plattelandseconomie', 'identiteit, cultuur en toerisme' en 'samenwerking en netwerken'. Leefbaarheid is hierin gecombineerd met economische ontwikkelingen. Het verbeteren van basisvoorzieningen is daar een voorbeeld van. De voorkeur gaat uit naar projecten met een integrale benadering. De

gedachten hierachter is dat het ondersteunen van verschillende thema's door één project meer oplevert dan een som der delen.

Projectverdeling

Van de 63 projecten die goedgekeurd zijn in Hoogeland, hebben 3 projecten het verbeteren van de sociale leefbaarheid tot doelstelling, daarnaast hebben 31 projecten een sociaal aspect. Dit houdt in dat de neveneffecten van het project een bijdrage leveren aan de sociale leefbaarheid. Volgens Beekman kan een project zonder het label 'sociale leefbaarheid' hier wel degelijk een bijdrage aan leveren bijvoorbeeld als gevolg van de manier waarop een project tot stand komt. Volgens Beekman *"kun je sociale leefbaarheid niet rechtstreeks stimuleren, maar doe je dit altijd met een omweg via een project"*. Vanuit de Plaatselijke Groep wordt geprobeerd initiatieven op te sporen en mensen aan te moedigen hun idee uit te voeren. Wanneer mensen gezamenlijk ergens mee aan de gang gaan schept dit een band. De meeste initiatieven voor projecten komen vanuit lokale verenigingen. Deze hebben een sterk draagvlak dat een project kan ondersteunen. Individuele initiatieven, die dit draagvlak niet hebben, worden daarom ontmoedigd en aan hen wordt geadviseerd elders subsidie aan te vragen.

Op het gebied van innovatie, domotica- en ICTvoorzieningen gebeurt vrij weinig, concludeert Beekman. Dit soort initiatieven biedt ondersteuning zodat mensen langer thuis kunnen blijven wonen. Hier is enkel één project, een medicijnrobot, voor ingediend.

Hoewel er een aantal projecten gericht is op de landbouw, is dit aantal minder dan verwacht. Er zijn wel degelijk meer projecten op het gebied

van landbouw, maar deze worden via andere wegen gesubsidieerd. Er wordt daarom weinig een beroep gedaan op LEADER.

Zoals Beekman eerder aanduidde zit het 'sociale' in ieder project. Dit komt door de LEADERaanpak die dit ondersteunt. In sommige gevallen neemt de positieve bijdrage aan de sociale leefbaarheid een grotere vlucht dan verwacht. In Zoutkamp waren bijvoorbeeld allerlei clubs bezig met verschillende initiatieven. Enkele jaren geleden is aangeraden hier een gezamenlijke dorpsvisie te maken, om de neuzen dezelfde kant op te krijgen. Vereniging Groninger Dorpen ondersteunt het opzetten van de dorpsvisie. Resultaat is dat een band ontstaat tussen de betrokken partijen. Hierdoor wordt, volgens Beekman, bij de start van het ene project alweer de basis gelegd voor het volgende project. *"Het is in een ontzettende stroomversnelling, er gebeurt van alles, dat kon niemand voorzien. Dat is ook iets wat we koesteren, en wat we proberen te ondersteunen. Althans voor zover dat kan en het ook nodig is, want men doet zelf al heel veel."*

Revitalisatie Dorpshuis Weersterheem

Dit is een zeer succesvol project dat de publieksprijs ontving van de 'Passie Op het Platteland-prijs 2010'. Het Dorpshuis staat in Garrelsweer, een dorp waar veel is gebeurd om het project te kunnen realiseren. *"Het was ook de eerste keer dat de Provincie tijdens de opening door de voorzitter bedankt werd dat niet het hele gevraagde bedrag was gesubsidieerd. Het bij elkaar brengen van het ontbrekende deel heeft zoveel dynamiek gegenereerd en zoveel cohesie in het dorp gebracht, daar hebben ze jaren plezier van."* Initiatiefnemer was 'Vereniging Dorpshuis'. De gegeven bijdrage was kleiner dan het gevraagde bedrag omdat de PG van mening was dat er vanuit de private partij of het dorp meer geld moest komen. Dit is voor dit project gelukt. Tegelijkertijd zou dit een grote valkuil kunnen zijn wanneer de drijvende kracht voor een project ontbreekt.

Input burgers

Burgerparticipatie wordt in Hoogeland in alle fasen van het project gestimuleerd. *"Van de ideevorming, beschrijving, fondsenwerving, uitvoering tot beheer. We stimuleren dat het hele traject een initiatief is en blijft van een dorp of vereniging."* Ook wordt gestimuleerd dat mensen met ideeën en knelpunten komen, er is namelijk de mogelijkheid om daar wat mee te doen. De zelfwerkzaamheid blijft daarnaast van groot belang. Het streven is om, in de gegeven situatie, het maximale er uit te halen. Hierbij worden alle partijen betrokken en de samenwerking wordt gestimuleerd. Hoe dit gebeurt en welke partijen betrokken worden verschilt per project.

Bijstellingen

"Ik doe dit werk vanaf 1996, in verschillende programma's in Groningen en mijn ervaring is dat niets gaat zoals je het bedenkt" vertelt Beekman. Opmerkelijk is dat er in Hoogeland veel toevoegingen aan projecten plaatsvinden. *"We hebben heel veel projecten gehad waar we in de loop van de tijd een klein projectje aan hebben toegevoegd. Dit omdat bleek dat met een kleine aanpassing, het gebruik veel aantrekkelijker gemaakt kon worden."* Een voorbeeld hiervan uit de vorige LEADERperiode is een multifunctioneel centrum in Oost Groningen. Hier werden een gymzaal, een schooltje en een bibliotheek gecombineerd. Door hoge laaggeletterdheid in de streek was het voor sommige mensen daarom niet prettig om, voor het oog van iedereen, boeken met grote letters of kinderboeken te lenen. Toen dit probleem opkwam was er geen mogelijkheid om binnen het plan de bibliotheekruimte aan te passen. Toch was er wel vraag naar vanuit de bewoners. Een aanvullend project is toen opgesteld om dit specifiek mogelijk te maken.

“Wij proberen van onze kant om te kijken wat de knelpunten zijn. Waarom iets niet loopt. Hoe het beter zou kunnen. Om hier vervolgens heel gericht iets aan te doen. Dit zonder het initiatief over te nemen of het initiatief, wat vanuit een dorp of organisatie komt, heel erg te beïnvloeden”, aldus Beekman. Teveel bemoeienis is hinderlijk voor de betrokkenheid, en kan er voor zorgen dat het project mis loopt. Het moet voorkomen worden dat mensen hun eigen idee niet meer herkennen.

Financiële ondersteuning

“Aan de projectaanmelding voor LEADER hangt een hele administratieve molen”, vertelt Beekman. De praktijk leert dat voornamelijk kleine projecten van een paar duizend euro, op het terrein van de sociale leefbaarheid, worden ingediend. De LEADERaanvraagprocedure deze periode is volgens Beekman geschikt voor grotere projecten en niet voor dergelijke kleine. Om deze kleine projecten te faciliteren is daarom een overkoepelend LEADERproject opgezet genaamd ‘Levende Dorpen’. De provincie is hier projectleider van. Onder deze paraplu kan snel en gemakkelijk een lokaal initiatief, met een maximale bijdrage van 10.000 euro vanuit LEADER, worden ondersteund. Veel administratief werk wordt hierdoor uit handen genomen. De Provincie Groningen zorgt als projectaanvrager voor de subsidieprocedure, de voortgangsrapportages, de afrekening en de controle van de accountant. Momenteel zijn in het LEADERgebied Hoogeland ruim 60 projecten onder deze paraplu gebracht. De ervaring hiermee is tot nu toe positief. Een punt van aandacht is dat dit instrument niet moet worden gebruikt om de gemeente te omzeilen. De provinciale projectleider van ‘Levende Dorpen’ let hier op. Projectindieners, die een project onder ‘Levende Dorpen’ willen uitbrengen, moeten daarom ook financieel ondersteund worden door de gemeente.

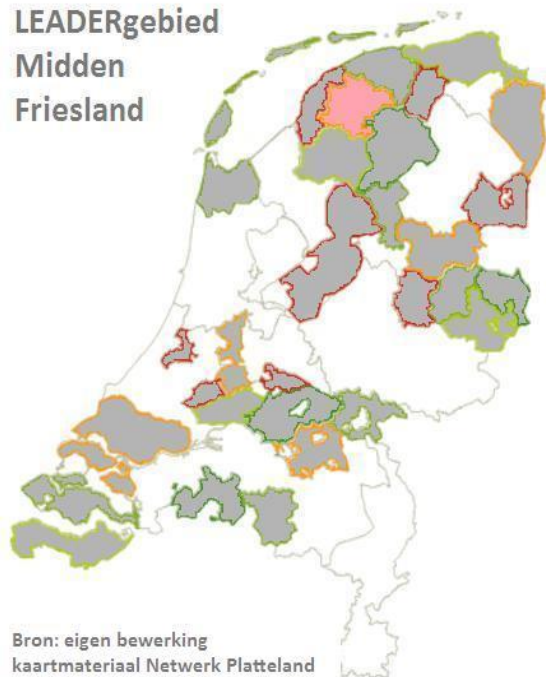
Het resterende budget voor deze periode is ongeveer 600.000 euro. Uitgangspunt op programmaniveau is dat 50% van de project financiering vanuit LEADER komt. De andere 50% bestaat voor de helft uit provinciegeld en de andere helft uit geld van de gezamenlijke gemeenten. Daarnaast wordt er naar gestreefd om zo veel mogelijk privaat geld binnen te halen. Deze verhouding valt heel anders uit dan bij de start werd gedacht. Het LEADERpercentage is slechts 12,5%. De totale projectkosten deze periode zijn tot nu toe opgelopen tot 40 miljoen. Slechts 5 miljoen hiervan is vanuit LEADER gesubsidieerd. Oorzaak is dat de gemeenten veel meer bijdragen dan aanvankelijk werd verwacht. Dit ligt aan het type projecten dat werd ingediend, zoals multifunctionele centra. Voor deze initiatieven komt veel geld vanuit andere budgetten van de gemeente. Ook komt er vanuit de private sector een aanzienlijk bedrag binnen, tot dusver meer dan 6 miljoen. De extra private inbreng, dat bestaat uit geleverde uren vrijwilligerswerk, worden hier helaas niet meegeteld. Dit zou te veel administratief werk opleveren.

De verhouding sociale projecten ten opzichte van economische projecten is bijna gelijk verdeeld, net als de LEADERbijdrage. Van de 63 projecten die goedgekeurd zijn in Hoogeland, hebben 31 projecten een sociaal aspect. Daarnaast hebben 3 projecten het verbeteren van de sociale leefbaarheid tot doelstelling. Van het tot nu toe beschikte LEADERgeld zit 43% in deze projecten met een sociaal aspect en nog een kleine 8,5% in de projecten die het verbeteren van de sociale leefbaarheid als doelstelling hebben.

Wenselijke ontwikkelingen

Beekman benadrukt het gebrek aan continuïteit tussen de verschillende LEADERperiodes. *“We hopen dat initiatiefnemers, door het proces, een hoop leren. ... Maar betrokken overheden zouden hier ook veel van moeten leren, en daar valt nog wat aan te verbeteren.”* Voor het huidige programma is een structuur opgezet. Dit is ondergebracht onder het Groninger Programma Landelijk Gebied. Deze structuur dreigt te vervallen in dit LEADERgebied wanneer het einde van het huidige programma periode is bereikt. Dit betekent dat de opgedane ervaring in deze opzet niet wordt behouden na 2013. *“Dat is toch wel jammer dat dit elke keer gebeurt. Wat dat betreft leren we daar, als overheden in Groningen, niet zo veel van.”*

LEADERgebied Midden Friesland

6.5 Midden Friesland

Resultaten van het interview met Bonne Bruinsma volgen hier.

Thema's

De thema's in Midden Friesland waar projecten op worden ingediend, zijn dezelfde als welke in het ontwikkelingsplan staan. Hierin staan een tien tal thema's beschreven. Dit zijn; 'Natuur', 'Landbouw', 'Water', 'Milieu', 'Landschap en cultuurhistorie', 'Recreatie en toerisme', 'Plattelandseconomie', 'Cultuur', 'Leefbaarheid' en 'Zorg en welzijn'. In het gebied ligt volgens Bruinsma de nadruk op het stimuleren van

vrijwilligers. Jongeren spelen in Midden Friesland niet zo'n grote rol als in andere delen van Friesland. Het gebied zet daarentegen vooral in op fysieke maatregelen en de kwaliteit van het landschap. Ruimtelijke kwaliteit bepaalt volgens Bruinsma mede de leefbaarheid: *"we willen daarom niet inzetten op groei maar op kwaliteit"*. Het gaat hier om de kwaliteit van de woonomgeving en voorzieningen. De projecten die LEADER ondersteunt moeten een aanzienlijke meerwaarde hebben voor het gebied. Er wordt wel onderscheid gemaakt tussen LEADER en reguliere taken van de gemeenten. Ingrepen als bestrating bijvoorbeeld behoren tot gemeentelijke taken.

Projectverdeling

In Midden Friesland is de kwaliteit van de leefomgeving een speerpunt, op dit thema worden projecten met name ingediend. Initiatiefnemers van projecten zijn vaak dorpsbelangenverenigingen.

Het aantal projecten dat zich direct bezighoudt met de sociale leefbaarheid is klein. Het project 'Zorg en Welzijn' is volgens Bruinsma is hier een voorbeeld van, dit project werd gerealiseerd voor hij in functie trad. Het project biedt jongeren een maatschappelijke stage aan. Jongeren worden betrokken in de mantelzorg om ze hiermee vertrouwd en actief te laten raken. Het project vereist ondersteuning van veel vrijwilligers in de uitvoering. Wel zijn er deze periode een aantal projecten die de sociale leefbaarheid in indirecte zin bevorderen. Op programmaniveau leveren 4 van de 7 beschikte tot nu toe beschikte projecten een positieve bijdrage aan de sociale leefbaarheid. Twee van deze projecten hebben het verbeteren van de sociale leefbaarheid als speerpunt. Dit zijn de projecten 'Dorps Café Oude Leije' en 'Sportontmoetingsplaats Leeuwarderadeel'.

Dorpscafé in Oude Leije

Dit café ligt aan het Noorderlijk Elfsteden traject. Vanuit het Friese Merenproject is men bezig de route bevaarbaar te maken tussen Franeker en Dokkumer, Ee. Het café in Oude Leije was niet meer rendabel. Er is geprobeerd een dorps huis in het café onder te brengen, helaas is dit wegens administratieve en financiële problemen niet gelukt. Om de café-functie van het pand te behouden is het pand mede met LEADERgeld, gekocht door de Stichting Doarp en Bedriuw Fryslân. De bedoeling is het pand te verhuren aan een ondernemer. Een terras zal worden aangebouwd om het extra aantrekkelijk te maken voor toeristen op de vaar- en fietsroutes. Daarnaast is het van groot belang dat het café zijn functie krijgt als ontmoetingsplek voor bewoners.

Input burgers

Bruinsma stelt dat er steeds vaker een beroep zal worden gedaan op de bewoners om een dorp leefbaar te houden. Het is de bedoeling dat dorpen zelf meer initiatieven ter hand nemen en dat de gemeenten daarbij faciliteren. Hierin moet nog een inhaalslag gemaakt worden, hoe dit komt wordt in de komende paragraaf verhelderd.

Bijstellingen

Midden Friesland is sinds de tweede helft van 2008 pas definitief als LEADERgebied aangewezen en kon daarna pas echt van start. Per 1 januari 2009 heeft Bruinsma de functie van zijn voorganger overgenomen. Dit alles heeft gezorgd voor een trage en verwarrende start.

Bruinsma vertelt dat er tot nu toe in feite te weinig met LEADER is gedaan: *“we proberen wel een inhaalslag te maken”*. De PG had aan het begin van het programma te weinig kennis over LEADER. Wat het precies is, wat er mee kan, en hoe dit uitgevoerd moet worden. Nu er meer kennis is, is het de bedoeling om projecten te stimuleren voor en door het gebied.

Financiële ondersteuning

Door de onduidelijkheid over LEADER en de wisselingen in de PG, is het bestede geld niet altijd ‘goed’ besteed volgens Bruinsma. Projecten die moeilijk onder de andere assen van POP2 te vangen waren zijn daarom vanuit de provincie onder LEADER gebracht. Het is sinds kort pas duidelijk dat het LEADERbudget van het gebied zelf is. Het LEADERbudget zal in de resterende tijd van de programmaperiode dan ook beter besteed worden door de PG.

Tot op heden is er in het gebied in totaal 150.000 euro beschikbaar vanuit LEADER. Hiervan gaat 70.000 naar projecten welke DIE de sociale leefbaarheid bevorderen.

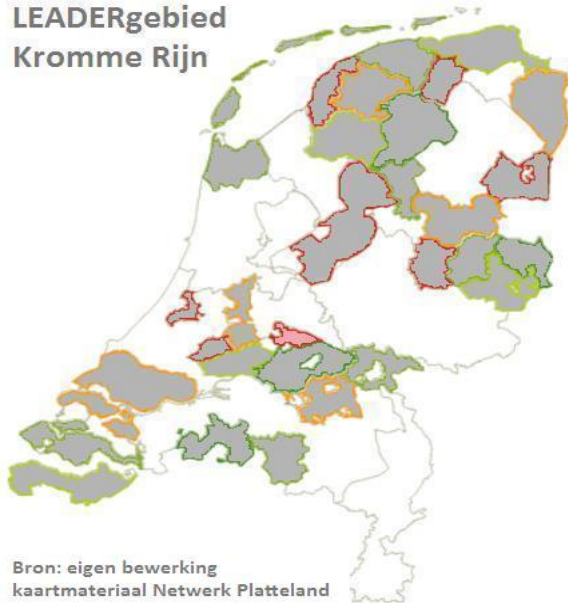
Wenselijke ontwikkelingen

Bruinsma constateert dat dorpen steeds zelfstandiger worden. Daarom zal een steeds groter beroep worden gedaan op vrijwilligers. Helaas is het aantal vrijwilligers momenteel niet toereikend. Met name in het verenigingsleven is het lastig om voldoende vrijwilligers te trekken. Het faciliteren van vrijwilligers is van groot belang. Dit is mogelijk door ze te ondersteunen met bijvoorbeeld een dorpscoach. Het installeren van een dorpscoach staat daarom nog op het figurlijke ‘verlanglijstje’. Deze kan hulp bieden bij problematiek met betrekking tot vergunningen en

dergelijke. Het is belangrijk dat vrijwilligers plezier houden in hun werk. *“Als de vrijwilligers wegvallen kunnen we niks meer”*, aldus Bruinsma. Hoewel het LEADERprogramma op houdt in 2013, zou een dergelijke dorpscoach ook daarna in functie moeten blijven. LEADER zou kunnen bijdragen bij het opstarten hiervan maar vervolgens is het van belang dat er een regeling wordt opgesteld, door wellicht de gemeente, die dit in stand houdt.

Met oog op de verzelfstandiging wordt er in kleine dorpen ook gezocht naar een koppeling van voorzieningen.

LEADERgebied Kromme Rijn

6.6 Kromme Rijn

Het volgende kwam naar voren uit het interview met Maike van der Maat.

Thema's

In het ontwikkelingsplan van het LEADERgebied Kromme Rijn staan twee thema's beschreven. Het eerste thema streeft naar fysieke vitalisering van het gebied. Hierbij wordt aandacht besteed aan het verbeteren, ontsluiten en vermarkten van milieu, water, natuur, landschap en cultuurhistorie. Het tweede thema richt zich op de sociaal-economische vitalisering van het gebied zowel op het platteland als in de kleine kernen. Op deze twee thema's worden voldoende projecten ingediend.

Projectverdeling

Er zijn in de Kromme Rijnstreek opvallend veel aanvragen binnen gekomen voor multifunctionele centra en dorpshuizen volgens Van der Maat. Bij nieuwe aanvragen wordt nu kritisch gekeken of er in de desbetreffende kern niet al een dorpshuis of multifunctioneel centrum gerealiseerd is. Of dit nu met of zonder LEADERbijdrage is gebeurd, is daarbij niet relevant. In kernen waar er niet al reeds een dorpshuis of multifunctioneel centrum gerealiseerd is wordt er gekeken wat LEADER daar kan betekenen.

Voor de verschillende thema's uit het ontwikkelingsplan zijn voldoende projecten ingediend en wordt voldoende budget besteed. Uitzondering is het aantal ingediende landbouwprojecten wat hierin achter blijft. Dit komt omdat de provincie Utrecht het Bureau Landbouw en Milieu (LAMI) heeft en daarom bijna alle landbouwprojecten via LAMI lopen.

Echte economische projecten zijn bijvoorbeeld 'Samen investeren in ondernemen'. Dit project is ingediend door de ondernemerskring 'kleine kernen' en bevat een serie trainingen die er op gericht is het ondernemerschap in het gebied te verbeteren. Ook al is het streven economisch, in de uitwerking is het bevorderend voor de sociale leefbaarheid, vertelt Van der Maat. Ondernemers weten elkaar hierdoor beter te vinden. Het sociale punt is daarmee misschien wel het belangrijkste punt hoewel dat in de opzet niet het geval was. Draagvlak, samenwerking, netwerken en vrijwilligerswerk is op bijna elk project van toepassing. Zo draagt ook bijna elk project, ondanks andere hoofddoelinden, bij aan de sociale leefbaarheid.

Van de 18 beschikte projecten leveren 14 een bijdrage aan de sociale leefbaarheid. Van deze 14 projecten hebben 4 projecten leefbaarheid als speerpunt en bij 10 projecten is dit een positief neveneffect.

Kunst en cultuurcentrum Wickenburg

Een project dat nog van start moet gaan maar waarvan verwacht wordt dat het een bijzondere bijdrage zal leveren aan de sociale leefbaarheid. De eigenaar van het landgoed heeft het project aangevraagd. Hij heeft een stichting om zich heen waar veel vrijwilligersorganisaties in zitten. De bedoeling is gezamenlijk het landgoed op te knappen. De stichting denkt mee over wat er op het landgoed gerealiseerd kan worden. Zoals zorg, door mensen een dagbesteding te geven op het landgoed. Ook zal het fungeren als thuisbasis voor de verschillende vrijwilligersclubs. Het wordt een plek waar veel mensen over mee kunnen denken, aan meehelpen en samen kunnen komen.

Input burgers

Bewoners hebben, waar mogelijk, zoveel mogelijk inspraak. PGleden stimuleren mensen om een aanvraag in te dienen. De PG merkte bij bepaalde projectaanvragen dat er weinig betrokkenheid vanuit de streek was. Individuele indieners worden daarom door de PG gestimuleerd om een bredere organisatie, die het project ondersteunt, te zoeken om draagvlak te vormen. Voorbeeld: iemand die lesprogramma's maakte over de Nieuw Hollandse Waterlinie. Deze persoon vroeg om een LEADERbijdrage zodat het lesprogramma uitgezet kon worden. Deze persoon is eerst het gebied ingestuurd om met scholen en organisaties te

praten. Zo is er vanuit het gebied draagvlak gevormd voor het project. Nu het draagvlak aangetoond is zal het project in de volgende vergadering opnieuw besproken worden. Het betrekken van bewoners en het vormen van draagvlak is van groot belang. De PG wil dat *“de projecten die er staan ook daadwerkelijk gedragen worden door de gemeenschap”*.

Bijstellingen

In het gebied zijn niet zozeer problemen bij de uitvoering van projecten vastgesteld als wel problemen met betrekking tot de subsidieregeling. Het Oogstfeest bijvoorbeeld, had problemen in de subsidie behandeling. Het was een van de eerste projecten die werd ingediend in de huidige programmaperiode. De aanvrager van het Oogstfeest had zijn cofinanciering zelf al deels geregeld. De gemeente had geld toegezegd en de stichting had dit geld al uitgegeven. Dat geld moest vervolgens weer terug om gebundeld uitbetaald te kunnen worden via DLG. Dit heeft voor veel problemen gezorgd. Provincies sturen hun POP2- en dus ook LEADERaanvragen naar DLG, die handelen alle aanvragen af. Deze procedure duurt lang. De procedure was in de vorige periode minder langdradig.

Financiële ondersteuning

Er zit veel geld in projecten die invloed hebben op de sociale leefbaarheid. Grote uitgaven zijn de multifunctionele centra, nieuwe functiecombinaties, basisvoorzieningendorpen en bijzondere voorzieningen in multifunctionele accommodaties. In het begin van de huidige LEADERperiode kwamen een groot aantal van deze aanvragen binnen in Kromme Rijn. De verdeling 50% LEADERgeld tegenover 50% publiekelijk geld is ook hier van toepassing. *“Het ging in het begin daarom*

zo hard. De multifunctionele centra hadden hun cofinanciering van de gemeente al klaar liggen, dus die konden in een keer door.”

Voorheen was er geen maximumbijdrage gezet op projecten. Later is de PG daarop teruggekomen omdat het LEADERgeld zo snel op raakte. Om geld over te houden voor andere projecten is de maximale bijdrage vanuit LEADER aan multifunctionele centra toen op 100.000 euro gezet.

Het is voor stichtingen en verenigingen minder makkelijk om de publieke cofinanciering rond te krijgen dan voor initiatieven die vanuit de gemeente komen. In de vorige LEADERperiode konden vrijwilligersuren meegeteld worden als cofinanciering tegenover het LEADERgeld. Met deze regeling kregen kleine projecten makkelijker hun cofinanciering rond en konden ze sneller van start. Dit is niet meer het geval. De administratieve kant is trager geworden. Om dit te vergemakkelijken is er 400.000 euro vanuit de provincie gekomen en is er geld vanuit de gemeente toegeschoven. Van dit geld is het Streekfonds opgericht. Dit maakt het hele proces makkelijker voor kleine projecten. Het gaat om projecten van maximaal 25.000 euro. De helft komt uit het fonds omdat dit fonds gebruikt wordt voor cofinanciering voor stichtingen die zelf geen eigen publieke cofinanciering kunnen regelen.

Verskillende potjes beginnen uitgeput te raken. Het provinciaal budget is beperkt en in het Streekfonds zit nog 157.000 euro. Doelstelling is nu enkel nog private (alles behalve overheid) projecten in behandeling te nemen tot maximaal 25.000 euro. Zo kan het beperkte budget verdeeld worden over zoveel mogelijk belanghebbenden en geïnteresseerden.

Hoewel het Streekfonds initiatieven ondersteunt van verenigingen en stichtingen is het volgens Van der Maat toch erg jammer dat de

vrijwilligersuren niet meer meegeteld worden: *“Ik vind het jammer dat de vrijwilligers niet beloond worden. Als het Streekfonds er niet geweest was, dan zou het helemaal lastig zijn geweest voor verenigingen en stichtingen”*. De regeling stimuleert zo ook niet de bottom-up gedachte *“LEADER is juist bedoeld voor ‘onder af’*. *De vrijwilligers uren zijn wel nodig en worden ook gemaakt”*.

Het merendeel van het LEADERgeld wordt besteed aan projecten die de sociale leefbaarheid verbeteren, al dan niet als neveneffect. Van het totaal geïnvesteerde LEADERgeld gaat 88% naar deze projecten. Dit is in verhouding meer dan het aantal projecten dat zich hier op richt, namelijk 78% van het totaal aantal ingediende projecten.

Wenselijke ontwikkelingen

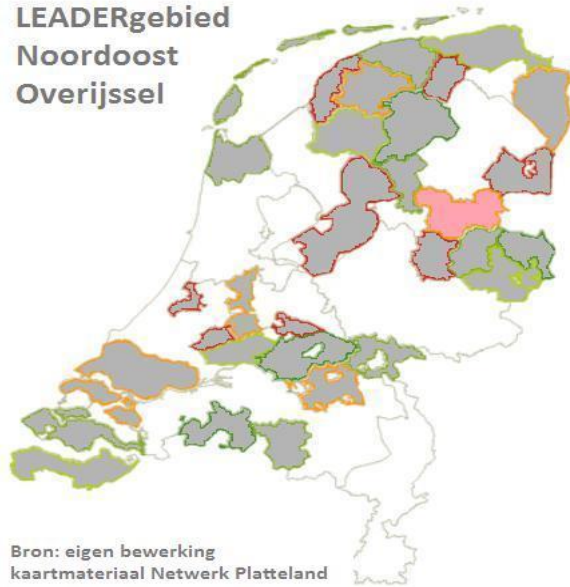
De betrokkenheid van leden van de plaatselijke groep kan beter volgens Van der Maat. Dit kwam naar voren uit de tussentijdse evaluatie. Zodra een project is ingediend en goedgekeurd, raken de PGleden het project uit het oog. Er is nu afgesproken dat ieder PGLid 1 tot 3 projecten onder zijn of haar hoede heeft. Zodra zich iets voordoet wordt dit gecommuniceerd aan het PGLid wat bij dat project hoort. Mochten er eventueel problemen zijn dan kan het PGLid in zijn of haar netwerk zoeken naar oplossingen.

Tijdens de laatste PGvergadering is gezegd dat men meer met het thema jongeren wil en zou kunnen doen. *“Toevallig, op de vorige LEADERdag, heb ik het met Marleen Claassen over jongeren vouchers gehad. Wellicht is dat iets waardoor we meer kunnen doen met het thema jongeren. Dat lijkt me een goeie manier om ze te betrekken”*, verteld Van der Maat.

Daarnaast heeft het waterschap geld gereserveerd als cofinanciering voor LEADERprojecten. Meer water gerelateerde projecten zijn daarom gewenst.

Hoewel er is behoefte aan meer jongerenprojecten en waterprojecten, biedt het budget hier weinig ruimte voor. *“We zitten in een spagaat. We kunnen heel hard roepen dat we jongerenprojecten en waterprojecten willen, maar aan de andere kant is het geld bijna op. Als mensen dan komen met megaprojecten kunnen we ze niet helpen.”* Bedoeling is om via het netwerk van de PGleden uit te zoeken welke mogelijkheden er zijn om kleinere projecten gericht op jongeren en water te realiseren.

LEADERgebied Noordoost Overijssel

6.7 Noordoost Overijssel

Dit interview is gehouden met Anja Cats.

Thema's

De doelstellingen die aangehouden worden komen overeen met die in het ontwikkelingsplan. Daar zijn tot nu toe geen veranderingen in aangebracht. De thema's zijn 'perspectievolle landbouw', 'behoud en versterking van de kwaliteit van natuur en (cultuur)landschap', 'economische vitaliteit', sociale vitaliteit en leefbaarheid' en tot slot een 'veerkrachtig watersysteem'.

Projectverdeling

Het merendeel van de ingediende projecten in dit gebied zijn projecten die een bijdrage leveren aan de sociale leefbaarheid. Gebaseerd op het ontwikkelingsplan worden ook projecten die een bijdrage leveren aan de economie toegejuicht. Deze economische projecten komen langzaam binnen. Het probleem is niet dat er geen ondernemers zijn met initiatieven maar dat de gemeenten erg terughoudend zijn als het gaat om cofinanciering hiervan. De gemeenten willen niet graag steun geven aan een individuele onderneming. Cats merkt hier op aan dat *“als gemeenten dat niet gaan doen, we misschien het ontwikkelingsplan zullen moeten aanpassen”*.

Volgens Cats zijn momenteel voldoende aanmeldingen binnengekomen. Daarnaast is er nog ruimte voor initiatiefnemers om een project in te dienen in de resterende tijd van de programmaperiode. Er zijn momenteel 14 projecten goedgekeurd. De meeste projecten leveren een bijdrage in meerdere domeinen van leefbaarheid. Hiervan dragen 10 projecten bij aan het verbeteren van het sociale domein van leefbaarheid. Bij slechts twee van deze projecten is dit ook de doelstelling van het project.

Zelfs bij projecten met enkel een economisch hoofddoel is de positieve bijdrage aan de sociale leefbaarheid niet weg te denken. *“Er zit altijd wel iets van in, het is niet los te koppelen. Ook omdat het wordt gerealiseerd op het platteland of in kleine kernen, is het zo nauw verbonden dat je het niet expliciet los kunt koppelen. Een project heeft namelijk altijd draagvlak nodig vanuit de gemeenschap”*, aldus Cats.

Wat wel bijzonder is, is dat het PG zich hier expliciet heeft uitgesproken dat er in het gebied geen zorgboerderijen meer worden ondersteund. In de vorige LEADERperiode zijn er een aantal van deze zorgboerderijen gerealiseerd in het gebied. Volgens Cats zijn er ook andere subsidiepotjes die deze initiatieven kunnen ondersteunen. De provincie bijvoorbeeld, en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten kunnen hier geld naar toe schuiven. Het uitsluiten van zorgboerderijen is niet expliciet opgenomen in het ontwikkelingsplan maar wel in de eerste vergadering duidelijk gesteld. Mocht er een ontzettend vernieuwend initiatief met betrekking tot een zorgboerderij ingediend worden, dan zal de PG hier wel naar kijken.

Multifunctioneel centrum Kroko, IJhorst

IJhorst is een kleine gemeenschap van ongeveer 1.000 inwoners waar alle basisvoorzieningen waren verdwenen. Een echtpaar heeft hier een winkellocatie opgekocht en deze omgebouwd tot het multifunctioneel centrum 'Kroko'. Bewoners van IJhorst en omstreken kunnen versproducten bestellen (per internet, telefonisch of door er heen te gaan) en deze op het multifunctionele punt af halen. Ook zit hier een winkeltje voor kleine cadeautjes, kaartjes, postzegels etc. Daarnaast is er een ruimte waar bewoners samen kunnen komen om koffie te drinken. Op het terras worden producten uit de omgeving verkocht zoals boerderij-ijs. Er is ook een ruimte waar exposities worden verzorgd. Hier worden stukken van kunstenaars uit de omgeving gepresenteerd. Het multifunctionele punt ligt op een fietsroute en trekt hierdoor een behoorlijk aantal toeristen. De meerwaarde van dit project is enorm voor IJhorst. Het heeft een positieve invloed op zowel de fysieke, de sociale als de economische leefbaarheid. Een gewenste toevoeging aan het project is het creëren van een ruimte voor jongeren. Dit kon niet eerder worden gerealiseerd wegens gebrek aan geld. Na een periode van exploitatie zal ook de ontmoetingsruimte voor jongeren gerealiseerd kunnen worden. De ondernemster in combinatie met plaatselijk belang was initiatiefnemer en is verantwoordelijk voor dit project.

Trefpunt in Balkbrug

Balkbrug is een gemeenschap in de gemeente Hardenberg waar geen dorps huis meer is. In Balkbrug staat een oud kerk gebouw dat zou worden afgestoten door het kerkbestuur wegens te hoge kosten. Wanneer dit zou gebeuren, zou ook een ontmoetingsplek verloren gaan. Om dit te voorkomen is destijds een nieuwe stichting opgericht; Stichting Multifunctioneel centrum Balkbrug. Zij hebben een informatie- en brainstormavond gehouden met de bewoners. Deze goedbezochte avond heeft veel reacties ontlokt. In totaal hebben bijna 100 vrijwilligers vanuit de gemeenschap zich aangediend voor dit project. Het gebouw is gekocht en opgeknapt door Woning corporatie Beter Wonen. De stichting heeft vervolgens een 20 jarig samenwerking- en huurcontract met BeterWonen afgesloten. In het oude kerk gebouw zit nu een toneelzaal voor verschillende optredens. Ook is een bloedprikcentrum in het gebouw gevestigd, het gebouw vervult zo een beperkte zorgfunctie. Er is een koffieruimte voor senioren en een biljartruimte voor de jeugd. Ook is er een koffieruimte voor mensen die een niet kerkelijke begrafenis geven. De stichting multifunctioneel centrum Balkbrug heeft de LEADERSubsidie aangevraagd voor het financieren van de inrichting van het gebouw en voor de programmering. Er is een programma opgezet voor de komende jaren wat bestaat uit optredens en dergelijke. Het project is heel soepel verlopen. Dit komt volgens Cats mede door de enorme betrokkenheid van vrijwilligers. Dit is een goed verlopen project, zonder bijstellingen of aspecten die achteraf anders hadden moeten.

Input burgers

Het is belangrijk dat een project bottom-up tot stand komt. Dit stimuleert samenwerking die een duidelijke meerwaarde heeft voor het gebied. De bottom-up benadering is ook het streven van de LEADERmethode welke DIE centraal staat in Noordoost Overijssel. De PG ziet er nauwkeurig op toe dat dit ook gebeurt. Wanneer er geen samenwerking of draagvlak is voor een project zal dit niet worden goedgekeurd. Draagvlak is van belang om zeker te zijn van continuïteit nadat een project tot stand is gekomen. Tijdens de voorbereidingsfase van het multifunctioneel centrum Kroko, bijvoorbeeld, zijn alle inwoners van IJhorst bij elkaar gebracht in een informatie - avond. Hier is het project voorgelegd en is met de bewoners besproken welke precieze invulling en gebruik van het multifunctionele punt gewenst is. Dit heeft draagvlak gecreëerd voor het project dat reeds is uitgevoerd en volgens Cats loopt de exploitatie *“als een trein”*.

Projectindieners zijn in dit LEADERgebied met name ondernemers, stichtingen, vrijwilligers en plaatselijke belangen. Een ondernemer moeten vervolgens wel aantonen dat zijn project draagvlak heeft in het gebied. Dit kan door samenwerking met plaatselijke belangen die het project steunen. Om de bottom-up benadering te hanteren worden projecten die ingediend worden door overheden en waarin onduidelijk is of er draagvlak is vanuit de bevolking zeer kritisch bekeken. *“Dat is top-down, dat accepteren we niet. Het gebeurt wel in andere gebieden maar hier niet. We willen echt de bottom-up criteria, deze worden hoog in het vaandel gehouden. Gemeenten kunnen wel ergens anders aankloppen voor geld. Dit is echt voor het landelijke gebied”*, aldus Cats.

Bijstellingen

Er is halverwege de LEADERperiode een evaluatie geweest. Hierin kwam ter sprake dat gemeentes ondernemers niet financieel willen ondersteunen. Het probleem is niet dat er geen ondernemers zijn die mee willen doen. *“Als de gemeenten dat echt niet willen moeten we er over na gaan denken om het ontwikkelingsplan aan te passen”*, vertelt Cats. Of dit gaat gebeuren hangt af van het evaluatieverslag, dat zal in juni besproken worden. Er wordt wel moeite gedaan om ondernemers te trekken. Cats organiseert onder andere informatieavonden voor het midden- en kleinbedrijf binnen de verschillende gemeenten. De LEADERmethode wordt daarin uitgelegd. Volgens Cats komen *“naar aanleiding van zulke avonden veel initiatieven binnen. Dit werkt beduidend beter dan publicatie in kranten.”*

In de evaluatie kwam ook ter sprake dat er meer aan communicatie gedaan moet worden. Het LEADERgedachtengoed moet meer worden uitgedragen. Ook is het wenselijk meer projecten te presenteren in de media. Het gebrek hieraan heeft wel een duidelijke oorzaak; gedurende de evaluatie waren nog niet alle projecten gerealiseerd. Hierdoor konden ze dus ook nog niet gepresenteerd worden.

Een ander probleem werd vastgesteld tijdens de uitvoering van het multifunctioneel centrum Kroko. De problemen bij de uitvoering van dit project lagen volgens Cats aan de communicatie tussen de ondernemer en de Dienst Landelijk Gebied (DLG) die het project monitoren. *“De ondernemer vond dat ze tijdens de uitvoering te weinig begeleid werd en dat er geen eenduidige communicatie vanuit de DLG naar haar toe was. Dat had zeker beter gekund. Ik heb de brieven gezien die ze heeft*

ontvangen. Vandaag krijgt ze dit te horen en morgen dat en dat staat haaks op elkaar. Ik denk dat het komt omdat de ene medewerker van DLG zich makkelijker in het nieuwe LEADER kan verplaatsen dan de ander die misschien nog vast zit in het POP gebeuren”.

Financiële ondersteuning

De financiële regeling die vanuit LEADER centraal staat vastgelegd moet op programmaniveau terug te zien zijn en hoeft niet op projectniveau te worden gehandhaafd. De verhouding 50%-50% wordt op programmaniveau wordt dan ook in het gebied Noordoost Overijssel aangehouden. Omdat sommige projecten met veel ondernemersgeld gefinancierd worden, kan bij andere projecten een in verhouding lagere eigen bijdrage gevraagd worden. Wat volgens Cats opviel is dat *“de private bijdrage deze periode veel minder is dan vorige periode”*. Mogelijke oorzaak is de financiële crisis. Het totale budget deze periode voor Noordoost Overijssel vanuit LEADER is 1,8 miljoen. De uitgaven lopen volgens plan en worden met name besteed aan projecten die bijdragen aan de sociale leefbaarheid op het thema ‘sociale vitaliteit en leefbaarheid’. Door het geld te verdelen over de gehele periode hebben mensen de resterende tijd van de periode nog kans om een project in te dienen.

De PG heeft een extra regeling toegevoegd aan de centrale voorwaarden. Bepaald is dat er deze periode geen projecten onder de 25.000 euro worden aangenomen. Reden hiervoor is dat kleine projecten teveel administratieve inspanningen vergen van de projectindieners. In het LEADERgebied Noordoost Overijssel is afgesproken dat LEADER maximaal 20% bijdraagt aan de totale projectkosten. Tegenover ieder euro vanuit LEADER moet nog altijd een euro publiekgeld staan. De rest van de projectkosten moeten dus ergens anders vandaan komen. Dit kan nog

meer publiekgeld zijn maar ook geld van derden. Als gevolg van deze 20% regeling staat tegenover een totale projectkosten van 25.000 euro slechts een LEADERbijdrage van 5000 euro. Dit probleem is bij de provincie aangekaart. Het idee om, net als in andere LEADERgebieden, een koepelproject te organiseren waar de kleintjes onder konden vallen is toen aan de provincie voorgelegd. De positieve bijdragen van kleine projecten zijn namelijk erg belangrijk voor een kleine kern. Helaas wilde de provincie hier niet aan meewerken. Deze afkeuring weerhoudt de PG er daarentegen niet van om te blijven proberen dit alsnog rond te krijgen.

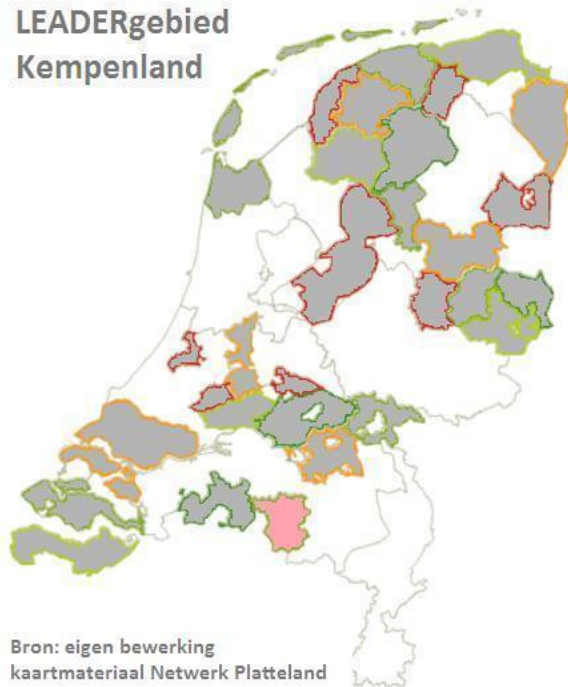
Van de tien projecten die de sociale leefbaarheid stimuleren hebben twee projecten dit als doelstelling. Aan deze twee projecten is 176.000 euro beschikbaar, dit is 11,5% van het tot nu toe beschikte LEADERgeld. De acht projecten waarvan de neveneffecten de sociale leefbaarheid bevorderen ontvangen bijna 63% van het beschikte geld.

Wenselijke ontwikkelingen

Naast een gewenst overkoepelend project voor kleine initiatieven laat het type projecten ook nog te wensen over. Cats vertelt wat ze graag zou zien gebeuren; *“Wat ik zou willen binnen LEADER is dat er meer experimentele en innovatieve projecten tot stand komen”*. Hoewel PGleden met een private achtergrond deze gedachte ondersteunen houden PGleden met een publieke achtergrond dit vaker af. Voor hen is zekerheid, kans van slagen en toetsbaarheid van belang. Dat is volgens Cats tegenstrijdig met de LEADERgedachte. Cats constateert dat de LEADERgedachte bij de provincies een beetje ondergesneeuwd begint te raken. *“LEADER is geen pot met geld, het is een methode, een werkwijze, en toevallig is daar geld aan gekoppeld. Ik vind dat de publieke overheden dit te weinig uitdragen. Ook voor de toekomst hoop ik dat Brussel zegt dat we niet alleen*

projecten moeten hebben die overal aan voldoen, maar dat er ook een percentage mag zijn van projecten die echt experimenteel zijn. Misschien mislukken die na drie jaar, maar uit die evaluatie kunnen we zo veel leren dat we erna toch meer experimentele projecten kunnen ontwikkelen.”

LEADERgebied Kempenland

6.8 Kempenland

Het interview is gehouden met de PGleden Fleur van Riel en Marleen Claassen. Zij hebben de volgende informatie verstrekt:

Thema's

Gebaseerd op het voorgaande LEADERprogramma, 2000-2006, is een analyse gemaakt. Hoewel hier PGleden bij betrokken waren is het toch een analyse die op algemene gegevens is gebaseerd. In het ontwikkelingsplan staan twee hoofdthema's, dit zijn 'economie' en 'leefbaarheid'. Leefbaarheid is onderverdeeld in twee sociale subthema's.

Eén is het in stand houden van basisvoorzieningen in kleine kernen. Het andere thema is het bevorderen van de sociale cohesie. Opgemerkt wordt dat ingrepen voor het eerstgenoemde thema ook het tweede thema positief beïnvloeden.

Projectverdeling

Het is voor de PG niet nodig om een onderscheid te maken tussen sociale of economische projecten. Wat vooral belangrijk wordt gevonden is de koppeling, wanneer een project invloed heeft op meerdere speelvelden. Desondanks zitten vijf van de zes goed beschikte projecten volgens Van Riel "aan de sociale kant". Tot nu toe heeft slechts één project een puur economische insteek. Daarnaast zitten een aantal projecten in de pijplijn, deze moeten nog goedgekeurd worden door de Plaatselijke Groep. Daarvan is tweederde (8 van de 12) een project dat de sociale leefbaarheid positief zal beïnvloeden.

Hoewel er in dit gebied weinig toeristische projecten zijn ingediend, is er wel een aantal initiatieven die zich daar zijdelings mee bezig houdt. Als reden wordt gegeven dat het vaak makkelijker is om een toeristisch project onder een andere subsidie te laten vallen dan onder LEADER.

Podium 10

Dit project is gerealiseerd in Bladel en is zeer succesvol. De stichting die hier muzieklés gaf wilde graag uitbreiden. Er is daarom een muziekcentrum voor jongeren gerealiseerd. Het project heeft de sociale cohesie in Bladel sterk bevorderd. Hoewel jongeren wel betrokken zijn, zijn de volwassen leden van de stichting Podium 10 de echte trekkers van het project.

In de naam van de Vader

Dit is een puur sociaal project in de Beerzen, gemeente Oirschot. Vanuit de lokale vereniging, De Kubus, is besloten om met de bewoners uit de omgeving samen een film te produceren. Het project draait enkel op vrijwilligers. Hoewel het project financieel niet direct iets oplevert, is de meerwaarde van het gehele proces voor de bevolking van Middelbeers en omgeving enorm. De bevolking wordt door het intensief samenwerken aan dit project bij elkaar gebracht, dit stimuleert de sociale cohesie. Dit project is geheel bottom-up volgens de LEADERmethode. Ondanks de strakke planning verloopt de uitvoering volgens plan. In september 2010 moet de film gaan draaien.

Input burgers

Burgers zijn essentieel. Zij zijn in eerste instantie nodig om draagvlak te vormen. Verder worden ze, waar mogelijk, betrokken gedurende het gehele traject van een project. Dit is ook het geval in de eerder genoemde voorbeeldprojecten.

Bijstellingen

Wanneer problemen zich voordoen, moeten deze worden teruggekoppeld naar de PG. Bij de realisatie van Recreatieve Adviesraad Goirle, een economisch project, is melding gemaakt van vertraging. Dit project heeft daarom uitstel aangevraagd. Inhoudelijke veranderingen hebben tot noch toe niet plaatsgevonden.

Financiële ondersteuning

LEADER is niet de makkelijkste subsidieregeling. Een aanvraagtraject duurt meestal een half jaar. Zodoende duurt het lang voordat een project echt van start kan gaan.

In het gebied worden harde eisen gesteld aan de eigen bijdrage van ondernemers. De PG heeft gesteld dat ondernemers minimaal een derde van het totale bedrag zelf bij moeten dragen. Verder geldt de regeling volgens de LEADERvoorschriften dat tegenover elke euro LEADERsubsidie een euro cofinanciering vanuit publiek geld moet staan. Samenwerkingsverband Regio Eindhoven en de provincie kunnen voor zo'n 40% van de cofinanciering zorgen. Overige cofinanciering moet vanuit de gemeenten komen.

Economische projecten, vaak ingediend door ondernemers, hebben het moeilijk cofinanciering te regelen bij gemeentes. Daardoor blijven de initiatieven voor economische projecten achter ten opzichte van de vorige LEADERperiode. In de vorige periode, toen LEADER een zelfstandig Europees programma was, maakte het niet uit waar de andere helft tegenover het LEADERgeld vandaan kwam. Nu het onder POP2 valt en de cofinanciering uit publieksgeld moet bestaan, is het subsidieprogramma minder laagdrempelig geworden voor de ondernemeraanvrager.

Noord-Brabant is ingedeeld in drie reconstructie gebieden waarvan één, Kempenland, officieel LEADERgebied is. De andere twee reconstructie gebieden zijn Boven-Dommel en De Peel. De provincie als geheel hecht belang aan de LEADERgedachte en ondersteunt daarom alle drie de gebieden met een extra bijdrage provinciegeld. Dit provinciale

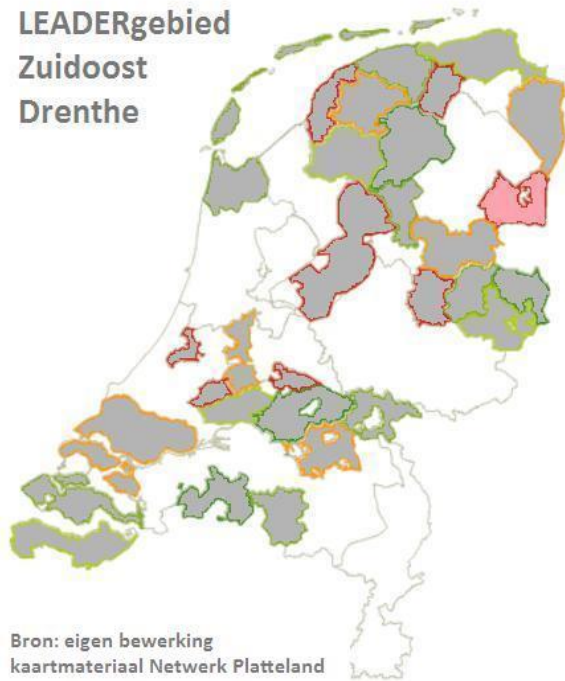
(LEADER)geld is bedoeld om kleinere projecten te ondersteunen. Het budget is 200.000 euro. Hier geldt ook een 1 op 1 regel, dit hoeft alleen niet per se publiek geld te zijn. Het maakt in feite niet uit waar de cofinanciering vandaan komt, de cofinanciering mag bijvoorbeeld ook uit eigen geld bestaan.

Van het totaal tot nu toe door LEADER beschikte bedrag van 383.734 euro, is 353.734 euro in de vijf projecten gestoken die de sociale leefbaarheid, dan wel door neveneffecten, bevorderen. Dit bedraagt 92% van de totale LEADERbeschikking.

Wenselijke ontwikkelingen

Het LEADERtraject zo als het nu is, is lang en moeilijk, en dit past niet bij jongeren. Een initiatief van de PG genaamd 'Vouchers voor Jongerenprojecten' is gebaseerd op een voorbeeld uit Zweden. Het is de bedoeling om LEADER hiermee toegankelijker te maken voor jongeren. Initiatieven van jongeren krijgen hiermee professionele ondersteuning van de PG. Hoewel dit paraplu project top-down is opgezet, zullen hieronder projecten worden ingediend door jongeren, dit is bottom-up. Hoe dit precies zal worden ingericht is nog niet duidelijk. Gezien de speerpunten van het gebied economie en leefbaarheid zijn, moeten projecten wel aan één van deze twee bijdragen.

LEADERgebied Zuidoost Drenthe

6.9 Zuidoost Drenthe

Deze resultaten komen uit het interview met Cathrien Posthumus.

Thema's

De thema's in het ontwikkelingsplan zijn 'sociaal economische vitalisering', 'natuur en landschap', 'water' en 'duurzaam bodemgebruik'. Het zwaartepunt van het LEADERprogramma ligt volgens Posthumus in Zuidoost Drenthe op economie en toerisme. Hoewel er 'sociaaleconomische vitalisering' in het ontwikkelingsplan staat, ligt de

aandacht met name bij projecten die gericht zijn op economische ontwikkeling.

Een van de vijf sub-thema's onder 'sociaal economische vitalisering' is 'dorpsontwikkeling en cultuurhistorie'. Hieronder vallen experimentele projecten die zich richten op het clusteren van voorzieningen. Deze clusters kunnen zowel commerciële als niet-commerciële voorzieningen bevatten. Posthumus vertelt dat multifunctionele accommodaties erg gewenst zijn: *"als we gewild hadden, had het hele budget daar aan op kunnen gaan. Dit houden we af. We willen niet in stenen op gaan maar in goede oplossingsystemen."*

Om leefbaarheid te behouden en verbeteren zijn dorpsomgevingsplannen opgesteld en uitgevoerd. Vanuit LEADER gebeurt hier niet veel mee. Dit heeft te maken met het feit dat de gemeentes Emmen en Coevorden zelf heel actief zijn. De PG van LEADERgebied Zuidoost Drenthe wil zich niet bezighouden met dorpsontwikkeling, dit wordt namelijk gezien als een gemeentelijke taak.

Projectverdeling

Geconstateerd wordt dat projecten die een ander speerpunt hebben dan sociale aspecten, bijvoorbeeld een project gericht op toerisme, in de uitvoering wel degelijk een bijdrage kunnen leveren aan sociale aspecten in het gebied. Dit is te herkennen bij het project 'Dorpsgezichten'. Dit project realiseert buiten kunstwerken in verschillende dorpen in de gemeente Coevorden. De dorpen doen en denken hierin mee. Ze worden betrokken bij onder andere de locatie keuze en het onderhoud.

In het huidige programma was het New Opportunities for Rural Areas (NORA) project gestart, een initiatief vanuit de provincie. De verschillende gemeenten zetten zich in voor dit project en zijn eindverantwoordelijk voor wat er in de gemeente speelt. Het richt zich op het ontwikkelen van voorzieningen in relatie tot een krimpende bevolking. Initiatieven voor voorzieningen moeten vernieuwend zijn. Het NORA plan lag klaar, en het was de projecten te ontwikkelen in de procesfase. *“Het proces wordt gefinancierd met geld van het ministerie, maar dat maakt voor ons niet uit, het is allemaal geld voor het platteland. Uit welk potje het komt maakt voor ons niet veel uit”*, vertelt Posthumus. De uitvoeringsprojecten die daaruit voortkomen zouden mede met LEADERgeld gefinancierd worden. Inmiddels is besloten, vanwege onvoldoende draagvlak bij de gemeenten, niet door te gaan met het NORA project.

Digitale brede school Poppenhare-Lootuinen, Coevorden

De gemeente Coevorden heeft de projectaanvraag voor de brede school ingediend en is verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan. De nieuw te bouwen brede school zal onder andere drie scholen, een dagopvang voor kinderen met een beperking het Centrum Jeugd en Gezin en de Gemeentelijke Gezondheidsdienst huisvesten. Meerdere partners kunnen zich nog aandienen in dit samenwerkingsverband. Het gebouw is hiermee een belangrijke ontmoetingsplaats waar veel in- en uitloop zal zijn. Onderdeel van dit project is de 'digitale brede school'. Voordat het gebouw er staat, moet een digitale omgeving tot stand zijn gekomen waarin alle voorzieningen samenwerken. Gebruik hiervan is bedoeld om de interactie, samenwerking en participatie te bevorderen voor alle leeftijden. Men kan hiermee bijvoorbeeld een dagarrangement voor hun kind regelen. Daarnaast moet het ook bruikbaar zijn voor kinderen die niet op de brede school zitten. Zo moet het mogelijk zijn dat een kind in een buitendorp via de computer mee kan doen aan bijvoorbeeld een muzieklus. De LEADERsubsidie draagt bij aan dit digitale systeem. *“Dit is een zeer innovatieve aanpak waarvan wij hopen dat die ook uitgerold kan worden naar andere plaatsen”*, aldus Posthumus. De totale kosten voor dit project zijn 138.190 euro, hiervan wordt 68.000 euro vanuit LEADER betaald. Eind december 2010 moet het project klaar zijn. Voor het onderhouden van dit systeem is een coördinator aangesteld.

Input burgers

Draagvlak bij de bevolking is zeer belangrijk. Volgens Posthumus is vooral betrokkenheid vanuit de bevolking nodig bij cultuurhistorieprojecten. Dit is het geval bij het project 'collectie Brands'. Dit project betreft de realisatie van een museum rondom een collectie die ooit is verzameld door een bewoner van het gebied. Posthumus vertelt dat hier fors in wordt geïnvesteerd maar dat *“zo'n museum alleen kan bestaan met ondersteuning van heel veel vrijwilligers”*.

Bijstellingen

Op de besproken onderwerpen en projecten hebben zich geen bijzondere bijstellingen voor gedaan.

Financiële ondersteuning

Posthumus stelt dat vanuit As3 en As4 in POP2 in principe dezelfde projecten gerealiseerd kunnen worden. As4 is iets ruimer omdat hier ook ondernemers uit gesteund kunnen worden. Projecten in dit gebied zijn eerst vanuit As3 gedaan, zodra het daar onder gebracht kon worden is dat ook gedaan. Nu blijft er geld in As4 over. *“Het enige wat op dit moment speelt is dat in As3, bij sommige gebieden in de provincie, sprake is van overbesteding. Er is daarom sprake van druk om LEADERgeld hiernaar over te hevelen”*. Of dit zal gaan gebeuren staat nog ter discussie.

De landelijke 50%-50% regeling tegenover LEADER geldt hier ook. Afhankelijk van de maatregel draagt de provincie fors bij. Bij bepaalde economische maatregelen komt de hele cofinanciering bij de provincie vandaan. Bij andere maatregelen komt een kwart van de cofinanciering bij de provincie vandaan en een kwart bij de gemeente of waterschap. Wanneer het een sociaal project betreft gaat het meer om een gemeentelijke taak, en moet de gemeente de cofinanciering regelen.

In de provincie Drenthe is een potje ‘impuls vitaal platteland’ beschikbaar voor kleine projecten die de leefbaarheid bevorderen. Dit gaat vooral naar projecten zoals multifunctionele sportvelden en wijkgebouwen. Deze initiatieven zijn klein en komen daarom niet bij LEADER terecht. *“Dit potje is er omdat wij vinden dat er anders voor kleine projecten te veel bureaucratie komt. LEADER is een Europees programma en is zo*

langzamerhand behoorlijk ingewikkeld geworden. Dit is mijn derde LEADERprogramma, het eerste programma wat ik gedraaid heb was echt heel simpel vergeleken met nu”.

Wenselijke ontwikkelingen

Achteraf gezien had het NORaproject volgens Posthumus eerder opgepakt moeten worden om te kunnen slagen. Helaas de vordering vertraagd door interne discussies binnen de PG over geld.

Een punt waar te weinig aan gedaan wordt volgens Posthumus zijn grensoverschrijdende samenwerkingsprojecten met andere LEADERgebieden. Dat dit niet gebeurt heeft te maken met tijdgebrek. De samenwerking met de Duitse collega's in het LEADERgebied aan de andere kant van de grens verloopt daarentegen wel voorspoedig. Het grensoverschrijdende natuurpark valt onder een groot interregionaal project. Vanuit LEADER wordt er helaas weinig interregionaal gefinancierd. *“Dingen schuiven ook in elkaar; we doen de ontwikkeling van Veen Poort Zuid via het project Veen Compagnie, maar de financiering van de bouw doen we via het Intereg project. Zo zit het best complex in elkaar”*. Deze overlap van thema's, doelstellingen en financiële bronnen zorgt voor veel bureaucratie. Dit is hinderlijk voor een voorspoedige uitvoering. Volgens Posthumus is *“LEADER eigenlijk maar gewoon een financieringsbron. Het is ook een bepaalde manier van werken maar dat kan je ook met andere programma's doen”*. Daarbij functioneert het Europese netwerk, wat in de eerste LEADERperiode erg belangrijk was, niet meer optimaal. *“Hiermee verdwijnt de belangrijke kwaliteit van de bottom-up aanpak van het LEADERprogramma”* aldus Posthumus.

LEADERgebied Zuid-Hollandse Eilanden

6.10 Zuid-Hollandse Eilanden

Dit interview is afgenomen met Piroška de Mos en ook PGLid Jan Trompper was aangeschoven bij het gesprek. De volgende resultaten kwamen hier uit voort.

Thema's

De doelen in het ontwikkelingsplan zijn 'landbouw', 'biodiversiteit', 'cultureel erfgoed', 'recreatie en toerisme' en het 'mobiliseren ontwikkelingspotentieel'. Deze thema's richten zich niet zo zeer op de 'sociale leefbaarheid'. De Mos is er wel van overtuigd dat *"ieder project,*

hoe die tot stand komt, en hoe we daar mee omgaan, uiteindelijk allemaal ten goede komt aan de 'sociale leefbaarheid'".

Volgens Trompper zijn in de voorgaande LEADERperioden de organisatie van landbouwwaarden en daarmee samenhangend de ecologische, landschappelijke of recreatieve waarden opgepakt in het LEADERgebied Zuid-Hollandse Eilanden. *"Pas de laatste jaren ontdekken we dat LEADER ook allerhande sociale aanknopingspunten heeft"*.

De gelden zijn bestemd voor landbouw, cultuurhistorie, recreatie en toerisme. *"Het leuke is dat er wel degelijk projecten ontstaan ... die wel een hele sociale verandering op gang brengen"* verteld Trompper. Dit ontstaat vanuit de samenwerking met allerlei partijen en werkt in op de leefbaarheid.

Projectverdeling

Met name projecten met de doelstelling recreatie en toerisme worden ingediend. Daarnaast zijn ook een aantal projecten ter ondersteuning van cultuurhistorie ingediend. Dit zijn kennisconserverende projecten, welke de identiteit uitdragen van het gebied.

Ruim 60% (12) van het totaal (19) aantal goed gekeurde projecten door de PG bevordert op één of andere manier de sociale leefbaarheid van het gebied. Zo ook het project Restauratie Maria Rust. Het project heeft geen sociaal maar een cultuurhistorisch speerpunt, *"het gaat om het renoveren van grafstenen. Het uitdragen en de ondersteuning is echter wel bevorderlijk voor de sociale leefbaarheid"*, vertelt De Mos, *"Maar dat geldt voor alle projecten eigenlijk. Projecten die niet een sociaal doel*

hebben kunnen in de uitvoering wel een sterk netwerk, participatie en vrijwilligers nodig hebben.”

Culturele dag

Deze dag had als thema 'muziek dichtbij'. Doel van deze dag was mensen op een prettige manier kennis te laten maken met het leven op het platteland. De dag was georganiseerd voor toeristen maar ook voor de lokale bewoners, jong en oud. De dag was goed gevuld en de invulling rondom het thema 'platteland' was divers. Zo was er een diapresentatie van streekeigen producten, waren er kunstenaars aanwezig die met mensen kunst maakten en is er een lied geschreven over de dag. Input vanuit de gemeenschap was nodig om deze dag te organiseren.

De speelbossen

Dit project combineert burgerparticipatie met het landschap. De omwonende bewoners van de dorpskernen worden nadrukkelijk betrokken bij het ontwikkelen van een speelbos. Het initiatief van de speelbossen komt voort uit een samenwerkingsverband van vier gemeenten. In dit samenwerkingsverband zit ook een PGLid welke ook lid is van diverse natuur organisaties. Dus waar het initiatief precies ligt is onduidelijk (gemeente, PGLid, natuurorganisatie of alle drie). Dit doet echter niet af aan het positieve effect dat dit project heeft op de sociale leefbaarheid.

Input burgers

Burgers worden in een zo vroeg mogelijk stadium betrokken. Wie het initiatief indient is hierbij niet relevant. Om burgers te betrekken worden gesprekken aangegaan met dorpsraden en dergelijke. Met elkaar wordt gekeken wat de mogelijkheden zijn. Ook daarna blijft de burger betrokken waar mogelijk, zowel in de uitvoering als de exploitatie. Op deze manier is de draagvlak het grootst en de sociale component het sterkst.

Trompper constateert dat er met name in kleine kernen actieve mensen zijn die iets met hun woonomgeving willen doen. Dit wordt alleen nauwelijks gefaciliteerd. Volgens hem leren gemeentes in de regio langzamerhand om te gaan met burgerparticipatie maar zitten de gemeentes, op dit moment, nog niet te wachten op actieve burgerij.

Bijstellingen

Er is een trend waar te nemen waarin meer aandacht wordt geschonken aan leefbaarheid. Al slaagt het gebied er, volgens Trompper, nog niet in om dit handen en voeten te geven. Dit heeft volgens hem te maken met het ruime speelveld van de PG en het diverse gebied. Hij vermoedt dat in andere gebieden *“waar PGleden bestuurlijke vertegenwoordiging bezitten, allerhande regelingen kunnen worden gematcht. Die situatie hebben we hier niet. We zijn een beetje Sinterklaas. Met het kleine potje LEADERgeld proberen we hele creatieve cadeautjes te geven”*. Omdat het vaak om kleine plannen gaat die projectmatig zijn georganiseerd verloopt de ontwikkeling en uitvoering vrijwel zonder problemen of bijstellingen. Een culturele dag bijvoorbeeld, komt zoals gepland. Er is in zo'n geval weinig manoeuvreerruimte om iets anders te doen.

Financiële ondersteuning

In het gebied geldt dat er in principe geen projecten boven de 200.000 euro worden gefinancierd. *“We hechten waarde aan kleinschalige projecten en willen iedereen kansen geven”*, vertelt De Mos. Wanneer er grote, langlopende projecten worden gestart, verdwijnt ook de speelruimte voor kleine dingen met een bottom-up gedachten. Dat is niet de bedoeling.

Hoewel de LEADERsubsidie gelijk verdeeld wordt en geen onderscheid maakt tussen kernen binnen de Zuid-Hollandse Eilanden, is er geen gelijke verdeling van cofinanciering vanuit de provincie. De Hoeksche Waard is een nationaal landschap. De provincie geeft daarom prioriteit aan dit gebied. Zo hoeft eenzelfde project in de Hoeksche Waard enkel een cofinanciering te regelen van 25% omdat ze automatisch al 25% van de provincie ontvangen. In de andere twee gebieden is dit niet het geval. Hier moet de volle 50% publieke cofinanciering geregeld worden.

Deze periode is in totaal 408.254 euro beschikbaar. Daarvan is 126.607 euro gestoken in zes projecten met een sociale doelstelling en nog 55.196 euro in vier projecten waarvan de neveneffecten een positieve bijdrage leveren aan de sociale leefbaarheid.

Wenselijke ontwikkelingen

Het LEADERgebied Zuid-Hollandse Eilanden bestaat uit Goeree-Overflakkee, Voorne-Putten en de Hoeksche Waard. De Hoeksche Waard is het initiatiefrijkst qua projecten. Goeree-Overflakkee volgt. In Voorne-Putten wordt geprobeerd meer projectindieners te stimuleren.

Trompper concludeert: *“We hebben al de slag gemaakt, ten opzichte van de vorige periode, van echt landbouw en recreatie nu steeds sterker naar sociaal economische vitalisering. Daarbij speelt recreatie en toerisme de belangrijkste rol. De projecten die zijn opgesteld zijn goed uitgewerkt. Een beetje tevreden zijn we zelf wel. Wat we wel graag willen zien, is dat we de initiatiefnemers in het gebied meer op gang kunnen brengen.”*

6.11 Afsluitend

Dit hoofdstuk heeft de aspecten die naar voren kwamen tijdens de interviews in acht verschillende LEADERgebieden en relevant zijn voor dit onderzoek, nauwkeurig beschreven. Deze bevindingen in combinatie met de MAXQDA analyse resultaten en het opgestelde theoretische kader bieden de gronden om de opgestelde hoofd- en deelvragen te kunnen beantwoorden. In het volgende hoofdstuk zullen de gegevens geïnterpreteerd worden en conclusies worden getrokken.

7 Conclusie

7.1 Interpretatie resultaten

De resultaten die in de voorgaande hoofdstukken zijn beschreven worden in dit hoofdstuk geïnterpreteerd en in het licht gezet van het begrippenkader. Het gaat om de resultaten uit het theoretische kader, de analyse van de ontwikkelingsplannen en de verkregen informatie uit de interviews. De gegevens die hieruit voortkomen worden gebruikt om de deelvragen te beantwoorden. Dit zal vervolgens het beantwoorden van de hoofdvraag mogelijk maken.

Voorafgaand aan het onderzoek was er behoefte aan meer duidelijkheid over de mate waarin en wijze waarop met behulp van het subsidieprogramma aan de sociale leefbaarheid gewerkt wordt in de Nederlandse LEADERgebieden. De indruk bestond dat ingrepen voor verbetering van de fysieke en economische leefbaarheid de boventoon voeren. Er zou weinig aandacht zijn voor het verbeteren van de sociale leefbaarheid. De resultaten uit dit onderzoek tonen aan dat dit niet het geval is. In de komende paragrafen zal, door de deelvragen van het onderzoek te beantwoorden, duidelijk worden waarom dit niet het geval is. Tevens wordt de 'opwaartse spiraal' van Thissen (UvA) door dit onderzoek onderbouwd.

De volgende hoofdvraag van dit onderzoek zal in de komende paragrafen beantwoord worden:

In hoeverre en op welke wijze richten de verschillende LEADERgebieden in Nederland zich op het sociale domein van de leefbaarheid?

7.2 Ontwikkelingsplannen LEADERgebieden

Allereerst is de volgende deelvraag onderzocht:

Welk aandeel van de ontwikkelingsplannen richt zich op aspecten van de sociale leefbaarheid?

De mate waarin de ontwikkelingsplannen van de verschillende gebieden zich tekstueel op sociale aspecten richten blijkt uit de afgenomen MAXQDA analyse. De resultaten van de telling zijn te vinden in bijlage V. Bijlage VI toont de rangorde als resultaat van de verschillende analyses. Dit toont ook aan hoe de verschillende gebieden zich tot elkaar verhouden. Tabel 5.1 geeft een overzicht van de top 10 gebieden in de drie analyses.

Uit de interviews blijkt dat de thema's die beschreven staan in de ontwikkelingsplannen ongewijzigd zijn gebleven. De analyse toont een duidelijk verschil in de mate waarop verschillende gebieden zich in het ontwikkelingsplan op de sociale leefbaarheid richten. Het percentage projecten daarentegen dat, volgens de coördinatoren, daadwerkelijk de sociale leefbaarheid beïnvloedt in de verschillende gebieden, geven een ander beeld dan de analyse resultaten. Paragraaf 7.4 gaat hier verder op in.

7.3 Het 'sociale'

Voor het bespreken van de verschillende projecten en hun invloed op de sociale leefbaarheid, is eerst vastgesteld wat de verschillende coördinatoren specifiek verstaan onder de leefbaarheid en het sociale domein. Hoofdstuk 6 begint met een overzicht van deze bevindingen. In het theoretische kader is voor dit onderzoek gesteld dat de leefbaarheid bestaat uit een sociaal, een economisch en een fysiek domein. Dit wordt in de interviews voor alle gebieden beaamd, ook al hanteert geen enkel gebied een daadwerkelijke splitsing in deze drie domeinen. Beekman

(Hoogeland) stelt dat leefbaarheid in het ambtelijk apparaat onder de 'softe sector' valt. Het verder opsplitsen kent volgens hem alleen negatieve gevolgen. Cats (Noordoost Overijssel) vertelt wat zij zelf verstaat onder 'sociale leefbaarheid': *"menselijke aspecten in het gebied, met betrekking tot diverse toestanden, verbanden en samenwerking. Dus zowel fysiek als ook niet fysiek"*. In de theorie wordt de sociale leefbaarheid verbeterd wanneer de zelfstandigheid, participatie, sociale cohesie en/of sociale infrastructuur in het gebied bevorderd worden. De definitie van Cats strookt met deze denkrichting.

7.4 Projectverdeling

Alleen projecten die getoetst zijn aan het ontwikkelingsplan worden goedgekeurd. Hierdoor bieden zij, volgens de coördinatoren, oplossingen voor de benoemde problemen in het gebied. De projecten die de sociale leefbaarheid verbeteren kunnen dit als doel hebben, maar dit laatste kan ook het gevolg zijn van neveneffecten van het project. De tweede deelvraag luidt als volgt: **Welke concrete sociale projecten worden of zijn uitgevoerd?**

In hoofdstuk 6 staan voorbeelden van concrete projecten die, volgens de coördinatoren, de sociale leefbaarheid sterk beïnvloeden. Deze projecten zijn zeer verschillend. Verschil is waar te nemen in de doelgroep waarvoor het project bestemd is, de duur van een project en de invloed op de fysieke leefomgeving. Doelgroep; een sociaal project kan bestemd zijn voor een doelgroep binnen een gemeenschap dan wel voor de gehele bevolking. Duur; een project kan zich tot één dag beperken, terwijl een ander project tientallen jaren blijft bestaan. Invloed op de fysieke leefomgeving; een nieuw gebouw verandert de fysieke leefomgeving, een

digitaal netwerk daarentegen is niet waar te nemen in de fysieke leefomgeving.

De verbindende factor die een project 'sociaal' maakt is dat het mensen uit de gemeenschap daarbij betreft: participatie. In welke fase van een project dit het geval is maakt hierbij niet uit. Dit kan dus zijn in de voorbereidingsfase, de uitvoeringsfase dan wel in de exploitatiefase. Met dit criterium om een project 'sociaal' te noemen is de doelstelling van het project niet relevant. Projecten met een economische doelstelling kunnen dus ook, wanneer ze aan dit criterium voldoen, een bijdrage leveren aan de sociale leefbaarheid.

Zonder de bijdrage en input van mensen komt geen enkel project tot stand. Hiermee zou gezegd kunnen worden dat ieder project een bijdrage levert aan de sociale leefbaarheid. Dit idee kwam ook naar voren uit de interviews van Beekman, Cats en De Mos. Waar de uiteindelijke scheidslijn ligt om een project wel of niet te kenmerken als 'bevorderend voor de sociale leefbaarheid' hangt af van de opinie van de beoordelaar en is dus persoonsgebonden. In dit onderzoek zijn de projecten beoordeeld door de coördinatoren.

In de interviews met de gebiedscoördinatoren komen de volgende vier punten herhaaldelijk ter sprake met betrekking tot projecten die de sociale leefbaarheid verbeteren. Ten eerste wordt door de coördinatoren belang gehecht aan het creëren van ontmoetingsplaatsen. Dit kan zich manifesteren in de fysieke leefomgeving dan wel in een digitale omgeving. In de literatuur wijst Van Bree (2006) op het belang van een plaats waar ontmoeting plaats kan vinden om het saamhorigheidsgevoel, en dus de sociale cohesie, te bevorderen. Ten tweede blijken kleine projecten, van een paar duizend euro, erg belangrijk gevonden te worden

door de gebiedscoördinatoren, voor het verbeteren van de leefbaarheid. Omdat het subsidieprogramma zich hier niet helemaal toe leent zijn in verschillende gebieden parapluprojecten opgezet die dit faciliteren. Meer hierover volgt in paragraaf 7.5. Een derde punt blijkt de toegankelijkheid van het subsidieprogramma te zijn. Het programma biedt voor kleine projecten, jongeren en ondernemers vaak lastige of zelfs onneembare obstakels. Het invoeren van een bovengenoemd overkoepelend project voor kleine projecten, is in verschillende gebieden een goede uitkomst. Het invoeren van een dergelijk koepelproject voor jongereninitiatieven zou in Kempenland en Kromme Rijn een uitkomst kunnen zijn om jongereninitiatieven te faciliteren. Ondernemers hebben moeite met het verkrijgen van subsidie wegens de financiële regeling die geldt; tegenover elke LEADEReuro moet een euro publiek geld staan. Het realiseren van ondernemersprojecten is hierdoor alleen mogelijk wanneer gemeenten en provincie bereidheid tonen om de ondernemer financieel te steunen. Het vierde punt is de populariteit van het realiseren van multifunctionele centra. Deze zijn bijna overal gewenst vanwege de positieve bijdrage die de centra leveren aan de leefbaarheid van een gebied maar wel in beperkte mate vanwege de hoge investeringskosten die hieraan verbonden zijn.

Tabel 7.1 Aandeel projecten die bijdragen aan de sociale leefbaarheid

	Aantal projecten sociale doelstelling	Percentage projecten sociale doelstelling	Aantal projecten sociaal neveneffect	Percentage projecten sociaal neveneffect	Aantal projecten doelstelling + neven effect sociaal	Percentage projecten doelstelling + neveneffect sociaal	Totaal aantal beschikte projecten
Flevoland	5	50%	5	50%	10	100%	10
Hoogeland	3	4,76%	31	49,21%	34	53,97%	63
Midden Friesland	2	28,57%	2	28,57%	4	57,14%	7
Kromme Rijn	4	22,22%	10	55,55%	14	77,77%	18
Noordoost Overijssel	2	14,29%	8	57,14%	10	71,43%	14
Kempenland	4	66,67%	1	16,67%	5	83,34%	6
Zuidoost Drenthe	-	-	-	-	-	-	14
Zuid-Hollandse Eilanden	6	37,5%	4	25%	10	62,5%	16

Bron: eigen bewerking (2010)

LEADERgebieden zijn verplicht volgens de LEADERmethode te publiceren en te informeren. Dit wordt onder andere gedaan door middel van het plaatsen van artikelen in lokale en regionale kranten, het presenteren van brochures en het houden van inspraak- en informatieavonden. Op deze manier worden initiatiefnemers in het gebied gestimuleerd hun initiatieven in te dienen. Door gericht te publiceren en te communiceren kunnen initiatiefnemers op bepaalde thema's gestimuleerd worden hun

idee in te dienen. Wanneer er, na voldoende te hebben gepubliceerd en gecommuniceerd, op een bepaald thema geen of nauwelijks initiatieven worden ingediend wordt er vanuit gegaan dat hier blijkbaar geen behoefte aan is.

Er kan van een 'sociaal project' gesproken worden wanneer de hoofddoelstelling van een project gericht is op het verbeteren van zelfstandigheid, participatie en/of sociale cohesie. Een dergelijk project zal trachten de sociale infrastructuur te bevorderen. Vervolgens zal naar deze projecten verwezen worden als 'type 1'. Daarnaast kunnen projecten met een andere hoofddoelstelling ook de sociale leefbaarheid bevorderen als gevolg van neveneffecten. Deze projecten worden in het vervolg aangeduid als 'type 2'. Er is door de gebiedscoördinatoren een telling gemaakt van de twee typen projecten ten opzichte van het totaal aantal projecten in hun eigen gebied. Tabel 7.1 geeft de uitkomst van de telling weer. De gegevens van het LEADERgebied Zuidoost Drenthe ontbreken omdat deze niet beschikbaar waren. Aangezien dit onderzoek kwalitatief is en de cijfers erg beperkt zijn, kunnen hier geen statistische conclusies uit getrokken worden. De gegevens illustreren wel hoe de projectverdeling per gebied verschilt. Hieruit blijkt dat een lage score in de analyse niet terug te zien is in een laag percentage projecten die de sociale leefbaarheid bevordert. Zo stond LEADERgebied Zuid-Hollandse Eilanden onderaan in alle analyse uitkomsten, maar draagt ruim 62% van de projecten in het gebied bij aan de sociale leefbaarheid, type 1 + type 2. Ook het aandeel type 1 projecten in het gebied is vrij hoog ten opzichte van het totaal aantal projecten in het gebied. Hoogeland daarentegen scoorde veel hoger in de analyse en heeft juist een lager percentage projecten dat bijdraagt aan de sociale leefbaarheid, nog geen 54%, type 1 + type 2. Hier van is nog geen 5% project type 1.

7.5 Financiën

Het LEADER subsidieprogramma is volgens de geïnterviewden opmerkelijk meer bureaucratisch geworden ten opzichte van de vorige periode. Hierdoor wordt de procedure vertraagd. Met name de beschikking van de DLG laat, volgens de coördinatoren, lang op zich wachten. Dit maakt het voor kleine projecten, zoals in paragraaf 7.4 kort benoemd, onaantrekkelijk om er aan mee te doen. Daarnaast is de regeling omtrent aanvullende financiering naast de LEADERsubsidie gewijzigd ten opzichte van de vorige periode. Dit heeft het ingewikkelder gemaakt voor zowel kleine projecten als ondernemers om de cofinanciering rond te krijgen voor hun initiatieven.

De regeling in POP2 (versie februari 2010) stelt dat tegenover elke door LEADER geïnvesteerde euro één euro publiek geld moet staan. Voorheen maakte de herkomst van de aanvullende financiering tegenover de LEADERfinanciering niet uit. Hierdoor was het mogelijk dit met eigen bijdragen aan te vullen, waarbij ook het aantal uit te voeren uren vrijwilligerswerk meetelde. Vrijwilligersuren mogen nu niet meer worden meegeteld als cofinanciering. Dit maakt het wederom voor kleine initiatieven ingewikkelder om de cofinanciering te regelen. De private financiële bijdrage telt wel als cofinanciering, maar staat los van het evenredige bedrag publiek geld dat tegenover de LEADERsubsidie moet staan. Met name ondernemers ervaren meer moeite met deze regeling. Bij sommige gemeenten en provincies heerst namelijk de gedachte dat ondernemers hun eigen financiële zaken moeten regelen en dat dit niet een publiekstaak is. Dit is het geval in Noordoost Overijssel, waar de provincie het ondersteunen van ondernemers niet als een publiekstaak ziet. Dus een initiatief van een ondernemer, dat geheel binnen het

betreffende gebiedsprogramma past, kan alsnog moeite hebben om de publieke cofinanciering rond te krijgen. Hoe hiermee om wordt gegaan verschilt per gebied. In Noordoost Overijssel wordt de regel, 50% LEADERgeld tegenover 50% publiekgeld, aangehouden op programmaniveau in plaats van projectniveau. Hierdoor kunnen de publieke en private bijdragen verschillen op projectniveau. Deze flexibiliteit biedt meer mogelijkheden. Wel moet in de gaten gehouden worden dat de verhouding in balans blijft. Niet ieder gebied kiest voor deze optie, omdat het meer administratief werk met zich mee brengt.

Ook kleine projecten hebben het moeilijk in de huidige LEADERperiode. Een project wordt als klein beschouwd wanneer het een paar duizend euro subsidie vanuit LEADER nodig heeft. De administratieve kosten en het lange wachten maken het niet aantrekkelijk voor kleine projecten om aan het subsidieprogramma mee te doen. Volgens de coördinatoren dragen juist deze kleine projecten aanzienlijk bij aan de sociale leefbaarheid. Het zou daarom erg nadelig zijn als kleine projecten om deze reden van deelname afzien. In verschillende gebieden, waaronder Hoogeland en Kromme Rijn, is daarom een overkoepelend project opgesteld. Dit koepelproject ontvangt een budget van gemeenten en/of provincie. Onder zo'n paraplu kunnen kleine projecten

worden ingediend. Het samengestelde publieke geld kan dan gebruikt worden voor de publieke cofinanciering. Dit verhelpt een hoop moeilijke procedures voor de aanvrager. Beekman noemde hier een belangrijk punt van aandacht; er moet wel op gelet worden dat het koepelproject niet wordt gebruikt om de gemeenten te omzeilen. Of een dergelijke aanvullende maatregel getroffen wordt verschilt per gebied. De PG van Noordoost Overijssel vindt het erg jammer dat een dergelijk koepelproject

Tabel 7.2 Verdeling LEADERsubsidie over type projecten

	€ beschikt projecten sociale doelstelling	Percentage beschikt projecten sociale doelstelling	€ beschikt projecten sociaal neveneffect	Percentage beschikt projecten sociaal neveneffect	€ beschikt projecten doelstelling + neven effect sociaal	Percentage beschikt projecten doelstelling + neveneffect sociaal	€ beschikt totaal
Flevoland	393.994	69,23%	175.141	30,77%	569.135	100%	569.135
Hoogeland	425.000	8,49%	2.162.076	43,18%	2.587.076	51,67%	5.007.597
Midden Friesland	70.000	36,12%	70.000	36,12%	140.000	72,24%	193.789
Kromme Rijn	915.000	79,57%	95.000	8,26%	1.010.000	87,83%	1.066.727
Noordoost Overijssel	176.000	11,51%	960.300	62,79%	1.136.300	74,30%	1.529.393
Kempenland	287.067	74,81%	66.667	17,37%	353.734	92,18%	383.734
Zuidoost Drenthe	-	-	-	-	-	-	638.763
Zuid-Hollandse Eilanden	126.607	31,01%	55.196	13,52%	181.803	44,53%	408.254

Bron: eigen bewerking 2010

voor dit gebied door de provincie wordt afgehouden. Omdat een overkoepelend project ontbreekt is daarom besloten geen kleine projecten (met totale projectkosten onder de 25.000 euro) goed te keuren. De LEADERSubsidie voor zo'n klein project bedraagt 5.000 euro, dit bedrag is, in verhouding tot de administratieve moeite en kosten, te klein.

De volgende deelvraag kan beantwoord worden met behulp van tabel 7.2: **In welke mate worden de financiële middelen in sociale projecten gestoken?**

Tabel 7.2 geeft een overzicht naar de mate waarin verschillende type projecten LEADERSubsidie ontvangen. Wederom dienen deze gegevens ter illustratie. Cijfers voor Zuidoost Drenthe ontbreken omdat deze niet beschikbaar waren. Opvallend is dat in Flevoland alle projecten bijdragen aan de sociale leefbaarheid, zie tabel 7.1. Dit betekent dat hier ook alle LEADERSubsidie in projecten gestoken wordt die de sociale leefbaarheid beïnvloeden, type 1 + type 2. Het merendeel van de gebieden besteedt meer subsidie aan projecten type 1 dan aan projecten type 2. De LEADERgebieden Hoogeland en Noordoost Overijssel zijn hier een uitzondering op. In deze twee gebieden zijn meer projecten van type 2 dan type 1 beschikbaar. Ook is in deze twee gebieden meer LEADERSubsidie beschikbaar voor projecten van type 2 in vergelijking tot het beschikbare bedrag voor projecten van type 1. Hoewel Kromme Rijn weinig projecten type 1 heeft, wordt hier wel de meeste subsidie aan besteed. Uit deze voorbeelden van de interpretatie van de tabellen komt geen duidelijke trend naar voren, maar zijn alle gebieden juist zeer verschillend.

7.6 Bijstellingen

Wanneer een project wordt ingediend, beslist de Plaatselijke Groep of deze wel in het gebiedsprogramma past. Vervolgens moet een project ook goedgekeurd worden door de beheers- en betaalautoriteit Dienst Landelijk Gebied (DLG). Voordat een initiatief wordt goedgekeurd wordt kritisch gekeken of dit aan alle eisen voldoet. De vraag rijst of er zich, ondanks de goedkeuringsprocedure, problemen voordoen bij het realiseren van projecten. De volgende deelvraag is hierop gericht:

In hoeverre komen deze projecten van de grond? Welke bijstellingen doen zich voor?

De uitvoering verloopt volgens de gebiedscoördinatoren in het algemeen zonder abnormaliteiten. Uit de interviews blijkt dat sommige projecten juist meer mogelijkheden bieden dan in eerste instantie werd gedacht. Een aanpassing van of toevoeging aan het project zou een extra meerwaarde op kunnen leveren voor het gebied. Dit deed zich bijvoorbeeld voor in het Multi-punt IJhorst in Noordoost Overijssel. Hier wil men een ruimte aan het Multi-punt toevoegen die beschikbaar is voor jongeren. Vervolgens is het een financiële kwestie die de aanpassing/uitbreiding van het plan mogelijk moet maken. Wanneer dit geld door derden betaald wordt hoeft het initiatief niet ter goedkeuring voorgelegd te worden aan de PG dan wel de DLG. Dit moet wel gebeuren wanneer er om additionele LEADERSubsidie gevraagd wordt. Dit was bijvoorbeeld het geval in Hoogeland. Bewoners hadden meer baat bij een andere indeling van de bibliotheek. Hier waren extra kosten aan verbonden. Om dit mogelijk te maken is hier een extra project aan het al eerder goedgekeurde project gekoppeld en subsidie verstrekt. Uitgebreide financiële bijstellingen staan in hoofdstuk 6 beschreven, paragraaf 6.5 beschrijft de meest opvallende maatregelen.

7.7 Bewoners

Het unieke aan LEADER is dat, hoewel dit subsidieprogramma een topdown geregeld programma is, het gericht is op een bottom-up aanpak. De bewoners staan hierin centraal. Wat deze bottom-up aanpak inhoudt staat beschreven in paragraaf 4.5. De volgende deelvraag wordt in deze paragraaf behandeld: **Welke mogelijkheden hebben bewoners om input te geven in de sociale dimensie (participatie: meedenken en meedoen)?**

Het effect van de bottom-up aanpak is dat bewoners van een gebied, waar mogelijk, in iedere fase van een project betrokken worden. Dit geldt ook voor projecten die van bovenaf worden ingediend.

Projecten die ingediend worden dienen, ongeacht de initiatiefnemers, draagvlak te hebben vanuit de gemeenschap. Draagvlak wordt gezien als noodzakelijk voor het realiseren van een succesvol project. Dit zorgt er ook voor dat een project na realisatie continuïteit heeft. Draagvlak wordt onder andere gevormd en vastgesteld door burgers te betrekken via informatie en inspraakavonden. Deze worden gebruikt om te achterhalen waar de behoeften liggen in een bepaald gebied. Hier kunnen bewoners hun wensen duidelijk maken en ook geïnspireerd en gestimuleerd worden om met een idee aan de slag te gaan.

Sommige gebieden hebben meer projecten die van bovenaf worden ingediend dan andere. Iedere Plaatselijke Groep (PG) bepaalt hier een eigen balans in. De PG van het LEADERgebied Noordoost Overijssel houdt deze topdown initiatieven liever af en kijkt kritisch of er daadwerkelijk vanuit de bevolking behoefte aan een topdown project is.

Naast het ontwikkelen van initiatieven van onderaf, wordt waar mogelijk ook participatie bij de uitvoering van een initiatief gestimuleerd.

Vrijwilligerswerk is hierbij van essentieel belang. Alle geïnterviewden erkennen dat vrijwilligers een hoop mogelijk maken en daarom essentieel zijn. Het wordt daarom jammer gevonden dat deze vrijwilligersuren niet meer officieel meetellen. Behalve dat dit de cofinanciering voor kleine projecten vergemakkelijkt werkt het belonen van de geïnvesteerde moeite van vrijwilligers namelijk ook stimulerend.

Dankzij de bottom-up aanpak van de LEADERmethode staat burgerparticipatie centraal. Deze participatie is bevorderlijk voor de sociale cohesie en dus de sociale leefbaarheid in het algemeen.

7.8 Wenselijke ontwikkelingen

Hoewel de deelvragen in de vorige paragrafen zijn behandeld brachten de interviews een aantal wenselijke ontwikkelingen per gebied naar voren.

Opmerkelijk was de wens van Jan Beekman die meer continuïteit van LEADER van de ene naar de andere programmaperiode wenst in Hoogeland. Na het afsluiten van een LEADERperiode bestaat er geen vangnet voor de tot dan toe vergaarde kennis en ontwikkelde netwerken. Deze kennis gaat hierdoor deels verloren. Dit is zonde van de investering die hierin is gedaan en zorgt voor extra werk in de volgende periode. Dit is een kwestie die iedere provincie zelfstandig aanpakt los van het Europese subsidieprogramma.

Sommige projecten worden wel geacht, afhankelijk van de aard van het project, gecontinueerd te worden, ook na afloop van de LEADERperiode waarin het gestart is. Dit wordt gedaan op eigen kracht of met jaarlijkse financiële ondersteuning vanuit de gemeente. Hoe dit geregeld is verschilt per gebied en per project.

LEADER is beduidend meer bureaucratisch geworden. Het is daarom wenselijk het programma toegankelijk te houden voor de verschillende actoren. Met name de toegankelijkheid voor jongeren en ondernemers bij kleinere projecten verdient extra aandacht. Op welke wijze dit wordt gestimuleerd staat beschreven in paragraaf 7.5.

Gebieden als de Zuid-Hollandse Eilanden en Midden Friesland krijgen steeds beter in de vingers wat er met LEADER mogelijk is om de sociale leefbaarheid te kunnen verbeteren. Het is in deze gebieden van belang om burgers te stimuleren en actief te maken zodat er meer initiatieven vanuit het gebied ontstaan. Dit zal de sociale leefbaarheid mede versterken.

7.9 Opmerkelijk

De opvattingen over het LEADERprogramma verschillen opmerkelijk tussen een aantal gebieden. De visie van Zuidoost Drenthe (en voorheen ook Midden Friesland) staat het verst af van Noordoost Overijssel. Zuidoost Drenthe ziet LEADER als een pot met subsidiegeld waaruit projecten gefinancierd kunnen worden. Daarentegen draait het bij andere gebieden, als Hoogeland en Noordoost Overijssel, juist om de bottom-up methode die het subsidieprogramma hanteert. De bewoners van het gebied staan hierin centraal en worden op allerlei mogelijke manieren gestimuleerd om initiatieven te realiseren.

Hoewel een koepelproject uitkomst biedt voor jongeren, ondernemers en kleine projecten moet er bij een dergelijk koepelproject wel op gelet worden dat initiatiefnemers het niet gebruiken om de gemeenten te omzeilen. De PG dient hier kritisch op te letten.

7.10 De 'spiraal omhoog'

Thissen (2007) stelt dat de leefbaarheid in woondorpen wordt gewaardeerd op basis van de woonfunctie die het biedt. De 'opwaartse spiraal' omvat een proces waarin de voorzieningen niet zozeer een oorzaak maar juist een gevolg zijn van de leefbaarheid in een woondorp. Daarbij vermeldt Thissen dat deze voorzieningen niet het resultaat zijn van topdown beleid maar juist tot stand komen door middel van bottom-up bewonersinitiatieven. Dit proces zorgt ervoor dat de lokale sociale samenhang, ofwel sociale cohesie, bevordert wordt. De verbetering van de leefbaarheid zorgt weer voor het ontwikkelen van voorzieningen en zo verloopt de spiraal omhoog.

Dit betekent dat niet zozeer de voorziening op zichzelf, maar juist het proces dat aan de realisatie vooraf gaat, de sociale leefbaarheid bevordert. De LEADERmethode ondersteunt dergelijke bewonersinitiatieven door middel van een bottom-up methode die volgens Thissen essentieel is voor het succesvol realiseren van initiatieven. Het effect is dat projecten niet noodzakelijk een sociale doelstelling hoeven te hebben om bij te dragen aan de sociale leefbaarheid. De methode zorgt ervoor dat er door de lokale bevolking wordt samengewerkt en draagvlak wordt gecreëerd om initiatieven te kunnen realiseren. Deze gedachte werd ook door de geïnterviewden uitgesproken. Zelfs projecten met een primair economische doelstelling kunnen hierdoor positief bijdragen aan de sociale leefbaarheid. Het verbeteren van de sociale leefbaarheid is daarmee niet afhankelijk van de doelstelling van initiatieven maar daarentegen juist van de gebruikte bottom-up methode. Hiermee schept LEADER de vijfde voorwaarde voor leefbaarheid zoals Sprinkhuizen (2002) die beschrijft:

"keuzemogelijkheden voor het individu om zich binnen de voornoemde domeinen (de andere 4) te bewegen".

7.11 Tot slot

Op twee manieren is een beoordeling gemaakt van de mate waarin een gebied zich richt op de sociale leefbaarheid. De eerste betrof het kwantitatief analyseren van de ontwikkelingsplannen. De tweede maakte gebruik van kwalitatieve interviews, hierbij zijn tevens gegevens opgevraagd met betrekking tot projecttypen en de LEADERsubsidieverdeling van het geïnterviewde gebied. In de voorgaande paragrafen zijn de resultaten besproken, Hieruit blijkt dat uit de verschillende onderzoeksmethodes geen overeenkomstige resultaten komen. Maar omdat de omvang van het kwalitatieve onderzoek klein is kunnen hier in dit geval geen wetenschappelijke conclusies uit getrokken worden.

Uit dit onderzoek blijkt dat de sociale leefbaarheid in LEADERgebieden door middel van het programma in sterke mate wordt ondersteund. Een groot deel hiervan komt voort uit indirecte effecten van projecten met andere hoofddoelstellingen. De positieve bijdrage aan de sociale leefbaarheid is te zien in alle fasen van de projecten. Dit houdt in dat deze zich voordoen tijdens het voortraject, de realisatie en/of bij de instandhouding van de initiatieven. Belangrijk onderdeel, dat de realisatie van projecten mogelijk maakt en de sociale leefbaarheid sterk verbetert, is de input van vrijwilligerswerk.

Wanneer de LEADERmethode nauwkeurig wordt gehanteerd zijn de positieve sociale effecten het grootst. De pot met geld die LEADER is

functioneert als motiverende factor om initiatieven te trekken vanuit de gebieden. Hoofdzakelijk heeft LEADER haar positieve invloed op de sociale leefbaarheid in Nederlandse LEADERgebieden te danken aan de methode waarop het programma functioneert, de bottom-up aanpak.

8 Discussie

In deze discussie staan de tekortkomingen van het onderzoek kort beschreven. Bij de punten van kritiek worden suggesties gedaan hoe deze in de toekomst opgelost kunnen worden in verder onderzoek. Eerst zal worden ingegaan op de imperfecties van de MAXQDA analyse. Daarna zullen tekortkomingen aan de interviews beschreven worden.

8.1 Analyse MAXQDA

Het computer analyseprogramma MAXQDA biedt handvaten om grote hoeveelheden tekstuele data te analyseren en werd om deze reden in dit onderzoek gebruikt. Toch heeft het gebruik van dit programma voor dit onderzoek een aantal minpunten. Deze betreffen de beschikbaarheid van de te onderzoeken data, de menselijke fout en de invloed van de schrijfstijl van het geanalyseerde ontwikkelingsplan op de resultaten van MAXQDA. Zij worden hieronder besproken. Alternatieve onderzoeksmethoden worden voorgesteld om deze minpunten in het vervolgonderzoek te verhelpen.

Beschikbaarheid data

Ieder onderzoek is afhankelijk van de beschikbare data. Een analyse van het ontwikkelingsplan van het LEADERgebied Westerkwartier ontbreekt. Helaas was er geen toegang tot een bruikbare versie van het ontwikkelingsplan van dit gebied. De overige 30 ontwikkelingsplannen zijn wel geanalyseerd. Deze hebben voldoende informatie opgeleverd om de nodige stellingen te kunnen onderbouwen.

Menselijke fout

Het coderen is een subjectieve handeling. Het is hierbij dan ook van belang zo objectief mogelijk te werken zodat een ander onderzoeksobject

met gebruik van dezelfde methode dezelfde resultaten zal leveren. Een menselijke fout is met gebruik van deze onderzoeksmethode niet uit te sluiten. Door nauwkeurig en oplettend te werk te gaan kan deze wel geminimaliseerd worden. Wanneer de codering niet handmatig ingevoerd wordt, maar met gebruik van een computer gestuurde woordenzoeker, zouden in principe geen woorden overgeslagen worden. Alsnog zal de context van ieder woord in beschouwing moeten worden genomen.

Invloed schrijfstijl

Hoewel de gebiedsplannen een soortgelijke opbouw hebben, tonen ze onderling veel verschillen. Dit heeft voornamelijk te maken met verschillende schrijfstijlen. Er is rekening gehouden met de lengte van de geanalyseerde teksten. Los daarvan verschillen de schrijfstijlen nog aanzienlijk. Zo kan in een paragraaf over 'voorzieningen' dit woord enkel in de inleidende zin gebruikt worden of daarentegen juist in bijna elke zin van de paragraaf. De invloed van schrijfstijl op de telling is te herkennen in de resultaten. Zo hebben de verschillende LEADERgebieden in Friesland allemaal eenzelfde opmaak. Dit resulteert in een hoge telling in ieder Fries LEADERgebied in analyse A. Door het aanscherpen van de analyse en bepaalde woorden uit de lijst te halen in analyse B en C is dit probleem deels verholpen. Toch maakt het verschil in schrijfstijlen de vergelijking van de tellingen minder betrouwbaar. In vervolgonderzoek zou, om dit te verhelpen, gekozen kunnen worden om niet een telling te doen maar juist een uitgebreide inhoudelijke studie van de ontwikkelingsplannen.

8.2 Interviews

Aan het gebruik van interviews als onderzoeksmethode zijn ook enige haken en ogen verbonden. Hieronder volgt kritiek op een aantal punten die de betrouwbaarheid van het onderzoek beïnvloeden. Dit zijn: sociaal

gewenste antwoorden, de tijdrestrictie en het onderzoeken van boven af. Per punt worden aanbevelingen gedaan die bij vervolgonderzoeken de zaak kunnen corrigeren/verhelpen.

Sociaal gewenste antwoorden

Mensen zijn in het algemeen geneigd sociaal gewenste antwoorden te geven. Voorafgaand aan de interviews is kort verteld waar het onderzoek zich op richt. Ook is de vragenlijst waarop het interview gebaseerd is voor de afname toegezonden, zodat de geïnterviewden zich hierop konden voorbereiden. Wanneer een persoon gevraagd wordt naar haar eigen werk en mening zal deze hier mogelijk in positieve zin op antwoorden. Hierdoor kan het gegeven antwoord onvolledig of incorrect zijn.

Het is aan te raden om, wanneer vervolgonderzoek wordt gedaan, een overtuigende, informatieve inleiding te geven. Zo zal de geïnterviewde, los van de behoefte hieraan, zo veel mogelijk overtuigd kunnen worden van het nut van het onderzoek voor hemzelf en daarmee gemotiveerd raken zo volledig en representatief mogelijk te antwoorden.

Tijdrestrictie

Dit onderzoek is verbonden aan een bepaald tijdsbestek. Deze legt restricties op de mogelijkheden. Zo ook op het aantal interviews dat is afgenomen. Bij vervolgonderzoek is het aan te raden een ruimer tijdsbestek te nemen. Hierdoor kunnen meer interviews worden afgenomen zodat een vergelijking kan worden gemaakt tussen de gedetailleerdere weergave van meerdere gebieden.

Ook de beschikbare tijd per interview was beperkt. De afname van interviews vergde gemiddeld een klein uur. Dit was voldoende tijd om in detail de juiste informatie en voorbeelden te krijgen. Niet iedere

geïnterviewde had voldoende tijd beschikbaar om de numerieke gegevens, waarnaar gevraagd was om dit onderzoek te ondersteunen, te achterhalen.

De informatie waarnaar gevraagd werd betrof het beoordelen van projecten. Te beoordelen viel: 1) welk deel van alle beschikbare projecten een sociale doelstelling heeft, 2) hoeveel projecten geen sociale doelstelling hadden maar wel neveneffecten hadden die een bijdrage leverden aan de sociale leefbaarheid, en 3) hoeveel geld vanuit LEADER aan deze verschillende projecten is toegekend.

In vervolgonderzoek is het verstandig de bovengenoemde projectbeoordeling door de onderzoeker zelf te laten verrichten, en wel om twee redenen: 1) dit ontlast de geïnterviewde van het investeren van nog meer tijd. 2) doordat de onderzoeker de projecten beoordeelt worden alle projecten op eenzelfde manier beoordeeld. Voorwaarden om de onderzoeker te laten beoordelen zijn: een ruimer tijdsbestek, gedetailleerd inzicht in alle projecten, en financieel inzicht in alle projecten. In dit onderzoek is hier niet voor gekozen omdat er niet aan deze voorwaarden voldaan werd.

Van bovenaf

Dit onderzoek meet de bevindingen en ervaringen omtrent het verbeteren van de sociale leefbaarheid enigszins van 'boven af'. Dit terwijl het effect van de ingrepen ten behoeve van de sociale leefbaarheid door de bewoners ondervonden wordt.

Dit onderzoek beoogt geen 'effectmeting', maar het verkrijgen van inzicht. De inzichten zijn afkomstig van gebiedscoördinatoren. Er is gekozen om deze te interviewen omdat zij een sleutelfunctie bezitten tussen de bevolking die het programma betreft en de Europese

Commissie die het programma en de eisen heeft opgesteld. Hoewel PG-leden, en dus coördinatoren, zeer betrokken zijn bij het gebied blijft het een meting van een sturende organisatie.

Het onderzoek zegt daardoor niets over de mening en ervaring van de bewoners van het gebied voor wie het programma bedoeld is. Voor dit onderzoek was het niet nodig deze te beschrijven. Mocht er behoefte zijn hier toch inzicht in te krijgen dan is het afnemen van enquêtes een voor de hand liggende keus. Deze zouden in verschillende gebieden afgenomen moeten worden om een vergelijking te kunnen maken of in een enkel gebied ten behoeve van een case-study. Let wel: deze onderzoeksmethode is er een die veel tijd in beslag neemt.

8.3 Vervolgonderzoek

Dit onderzoek heeft vragen beantwoord, maar ook weer nieuwe vragen opgeroepen. Zo wekt dit onderzoek de interesse bij MOVISIE om meer te weten te komen over hoe LEADER zich verhoudt tot de Wet Maatschappelijke Ontwikkeling (WMO). De WMO geeft gemeenten de verantwoordelijkheid om zelfstandigheid en participatie binnen de eigen gemeente te stimuleren. Dit streven is een van de doelen binnen LEADER. Het zou interessant zijn te weten hoe deze twee beleidsmaatregelen elkaar complementeren dan wel in de weg zitten. Door vervolgonderzoek zou hier meer duidelijkheid over verkregen kunnen worden.

8.4 Positieve mededeling

Alles bij elkaar schetst dit onderzoek het beeld dat de sociale leefbaarheid binnen het LEADERprogramma wel degelijk gestimuleerd wordt. Opvallend is dat de meerderheid van deze bijdrage te danken is aan de bottom-up aanpak die centraal staat in de LEADERmethode. Dit betekent

dat los van welke thema's de boventoon voeren in een gebied, de sociale leefbaarheid niet zal worden verwaarloosd.

9 Verklarende Woordenlijst

DLG Dienst Landelijk Gebied

ILG Investeringsbudget Landelijk Gebied

LAG Locale Actie Groep

LEADER Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rural,
Europees subsidieprogramma

GS Gedeputeerde Staten

OAD Omgevings Adressen Dichtheid

PG Plaatselijke Groep

POP Plattelandsontwikkelingsprogramma Nederland 2000-2006

POP2 Plattelandsontwikkelingsprogramma Nederland 2007-2013

10 Bibliografie

Literatuur:

Argyle, M. (1991) *Cooperation; the basis of sociability*, London: Routledge

Buller, H. (2000), "Re-creating rural territories: leader in France" *Sociologia Ruralis*, 40 (2): 190-199

Daalhuizen, F., F. van Dam, M. Piek, N. Sorel (2008) *Plattelandsontwikkeling en de gevolgen voor het landschap*. Rotterdam: NAI Uitgevers

De Hart, J. (red) (2002) *Zekere banden*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Duyvendak, J.W. (2002) "Sociale infrastructuur" in: L. Verplanke e.a. Red. *Open deuren: Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn: Utrecht, pp. 163-168

Esparcia Perez, J. (2000), "The leader Programme and the Rise of Rural Development in Spain" *Sociologia Ruralis*, 40 (2): 200-207

Hay, I. Red. (2005) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 2nd. Ed. Australia: Oxford University Press

Janssen, U., R. Lammerts (1999) *Leefbaarheid op het Platteland; sociale en culturele ontwikkelingen*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Nieborg, S. (2002) "Participatie" in: L. Verplanke e.a. Red. *Open deuren: Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn: Utrecht, pp. 105-114

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2000), *Ongekende aanknopingspunten; strategieën voor de aanpassing van de sociale infrastructuur*: Den Haag

Shore, C., S. Wright Red. (1997) *Anthropology of Policy critical perspectives on governance and power*, London: Routledge

Sprinkhuizen, A. (2002) "Leefbaarheid" in: L. Verplanke e.a. Red. *Open deuren: Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn: Utrecht, pp. 67-74

Strijker, D. (2000) *Ruimtelijke verschuiving in de EU-landbouw 1950-1992*, Bijlagen 5 platteland, Groningen: Stichting Ruimtelijke Economie

Tonkens, E. (2002) "Zelfredzaamheid" in: L. Verplanke e.a. Red. *Open deuren: Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid*, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn: Utrecht, pp. 243-252

Van Bree, P. (2006) *Rimpels in de Ruimtelijke Ordening; verbetering van leefbaarheid in dorpen*, BOXTEL: Aeneas

Van Dale Groot Woordenboek Hedendaags Nederlands (2008) Utrecht: van Dale

Woods, M. (2005) *Rural Geography*, London: Sage publications

Internetbronnen:

CBS (2010) *Begrippen Omgevingsadressendichtheid* Centraal Bureau voor de Statistiek
<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=499>

[URL bezocht op 14 januari 2010]

C. Simon, L. Vermeij, A. Steenbekkers (2007) *Het beste van twee werelden; Plattelandsers over hun leven op het platteland*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau
<http://www.scp.nl/dsresource?objectid=19569&type=org>
[URL bezocht op 18 Augustus 2010]

De praktijk van de WMO; Onderzoeksresultaten lectoraten social work (2009) R. Kwekkeboom, M. Jager-Vreugdenhil (red.) Amsterdam: Uitgeverij SWp
ISBN 978 90 8850 003 9, NUR 741
<http://www.lectorenzorgenwelzijn.nl/hoofdstuk12009depraktijkvandewmo.pdf> [URL bezocht op 12 juli 2010]

ELARD (2010) European LEADER Association for Rural Development "The bottom-up approach"
<http://www.elard.eu/en/bottomup> [URL bezocht op 9 Mei, 2010]

Encyclo (g.d.) Online encyclopedie 'welvaart'
<http://www.encyclo.nl/begrip/welvaart>
[URL bezocht op 18 januari 2010]

Europese Commissie (laatste aanpassing 15-04-2008) *Plattelandsontwikkelingsbeleid 2007-2013*, Europa
http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_nl.htm
[URL bezocht op 20 Juni 2010]

Europa NU (2007) *Het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) voor Nederland - Hoofdinhoud* http://www.europa-nu.nl/id/vhrlryi9ehyk/nieuws/het_plattelandsontwikkelingsprogramma?ctx=vh92knl8mlv1 [URL bezocht op 28 juli 2010]

KEI kennis centrum stedelijke vernieuwing Woordenboek "Sociale cohesie" <http://www.kei->

centrum.nl/view.cfm?page_id=6110 [URL bezocht op 12 Augustus 2010]

Leidelmeijer, K., van Kamp, I. (2003) *Kwaliteit van de Leefomgeving en Leefbaarheid; Naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. RIVM Rapport 630950002/2003 RIGO Rapportnummer: 80330.
<http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/630950002.pdf>
[URL bezocht op 4 januari 2010]

Movisie (g.d.) *wat is leefbaarheid?*
http://www.movisie.nl/119212/def/home/trainingen/trainingen/leergang_leefbaarheid/wat_is_leefbaarheid/
[URL bezocht op 15 decemeber 2009]

Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 (POP2, versie 6, 2010) http://www.regiebureau-pop.nl/files/file_1324_hoofddocument_versie_februari_10_nav_notificatie_2009-1_nieuw.pdf [URL bezocht op 23 Maart 2010]

Plattelandsontwikkelingsprogramma 2007-2013 Nederland (POP2, versie 6, 2010) *Maatregelfiches as 4*
<http://www.regiebureau-pop.nl/files/file1166.pdf> [URL bezocht op 12 juni 2010]

POP2 Samenvatting (2008), Regiebureau
Plattelandsontwikkelingsprogramma, Citaat: Arnhem
<http://www.regiebureau-pop.nl/files/file745.pdf> [URL bezocht op 28 juli 2010]

Raad Landelijk Gebied (2005) *Kies positie in transitie: Advies aan de Tweede Kamer over financiering van transities in het landelijk gebied*
http://www.rlg.nl/adviezen/0510/0510_3_5_2.html [URL bezocht, 12 juli 2010]

Regiebureau Plattelandsontwikkelingsprogramma (g.d.) *Doelstellingen* <http://www.regiebureau-pop.eu/nl/info/4/15/11/> [URL bezocht op 16 juni 2010]

Sociaal en Cultureel Planbureau (2006) Publicaties
2006: *Thuis op het Platteland, De leefsituatie van stad en platteland vergeleken*
<http://www.scp.nl/content.jsp?objectid=default:20719>
[URL bezocht op 28 juli 2010] Steenbekkers, A., C.

Simon, V. Veldheer Red. (2006) *Thuis op het Platteland; De leefsituatie van platteland en stad vergeleken*, Sociaal en Cultureel Planbureau: Den Haag
<http://www.scp.nl/dsresource?objectid=20720&type=org>
[URL bezocht op 28 juli 2010]

Thesaurus Zorg en Welzijn (2010) "sociale cohesie"
MOVISIE / NJi / Vilans
<http://www.thesauruszorgenwelzijn.nl/socialecohesie.htm>
[URL bezocht op 12 Augustus 2010]

Thissen, F. (2007) *Bewonersparticipatie op het platteland* Verslagboek studiedag 8 november 2007, Overijssse
<http://www.cvn.be/pdf/studiedag8nov2007.pdf>
[URL bezocht op 16 juni 2010]

Verordening (EG) nr. 1698/2005 van de Raad (2005) inzake steun voor plattelandontwikkeling uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandontwikkeling. Europese Unie
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:277:0001:0040:NL:PDF> [URL bezocht op 28 Augustus 2010]

Illustraties:

Foto voorpagina
Bron: Popma, P. (2010)

Figuur 2.1 LEADERgebieden NL 2007-2013
Bron: Netwerk Platteland (g.d.) *Kaart LEADER gebieden*
http://www.netwerkplatteland.nl/index.php?option=com_co

[ntent&view=article&id=494&Itemid=86](#) [URL bezocht op 7 januari 2010]

Figuur 2.2 LEADERgebied Flevoland
Bron: Leader+ 2001-2007 (g.d.) *Leadergebied Flevoland*
<http://www.leaderplus.nl/html/kaartflevoland.php> [URL bezocht op 5 augustus 2010]

Figuur 2.3 Totale projectkosten financiering
Bron: eigen bewerking (2010)

Figuur 3.1 MAXQDA
Bron: edtech2.boisestate.edu
<http://edtech2.boisestate.edu/qda/MAXqda.html> [URL bezocht op 29 Augustus, 2010]

Figuur 4.1 Piramide behoeften van Maslow
Bron: *Maslow's hierarchy of needs* (2010) <http://art-lynch.blogspot.com/2010/04/maslows-hierarchy-of-needs.html>
[URL bezocht op 28 Augustus 2010]

Figuur 4.2 Factoren sociale leefbaarheid
Model 4.1 Bron: eigen bewerking (2010)

Figuur 4.3 'Spiraal omhoog' Thissen
Bron: eigen bewerking (2010)

Figuur 4.4 Conceptueel model leefbaarheid
Bron: eigen bewerking (2010)

Figuur 4.5 Invloed van LEADER op de leefbaarheid
Bron: eigen bewerking (2010)

Tabel 5.1 Top 10 analyse resultaten woordenlijsten A, B & C
Bron: eigen bewerking (2010)

Figuur 5.1 LEADERgebieden interview afname

Bron: eigen bewerking (2010) kaartmateriaal Netwerk Platteland (g.d.)
http://www.netwerkplatteland.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=494&Itemid=86 [URL bezocht op 7 januari 2010]

LEADERgebieden -Flevoland, - Hoogeland, -Kempenland, - Kromme Rijn, -Midden Friesland -NoordoostOverijssel, - Zuid-Hollandse Eilanden, -Zuidoost Drenthe
Bron: eigen bewerking (2010) kaartmateriaal Netwerk Platteland (g.d.) *Kaart LEADER gebieden*
http://www.netwerkplatteland.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=494&Itemid=86 [URL bezocht op 7 januari 2010]

Tabel 7.1 Aandeel projecten die bijdragen aan de sociale leefbaarheid
Bron: eigen bewerking (2010)

Tabel 7.2 Verdeling LEADERsubsidie over type projecten
Bron: eigen bewerking (2010)

Figuur A Mate Stedelijkheid Nederlandse gemeenten 2009
Bron: Raad voor het Landelijk Gebied (2010)
<http://www.rlg.nl/slotakkoord/deelstudie-5/images/figuur1-1.jpg> [URL bezocht op 10 februari 02 2010]

Tabel A Mate van Stedelijkheid
Bron: eigen bewerking (2010)

Bijlagen

Bijlage I

Nederlandse LEADER gebieden 2007-2013

Ablassewaard-Vijfheerenlanden
De Baronie
De Weidse Veenweiden
Flevoland
Hoogeland
Kempenland
Kop van Noord-Holland
Krimpenerwaard
Kromme Rijn
Leidse Ommelanden
Maas(horst) en Meierij
Midden- en Noord Zeeland
Midden Friesland
NO Friesland
NO Overijssel
NO Twente
NW Friesland
NW Overijssel
Oost Groningen
Oostelijk Rivierengebied
Salland
Waddeneilanden
West Twente
Westelijk Rivierengebied
Westerkwartier
Zeeuwsch Vlaanderen
ZO Drenthe
ZO Friesland
Zuid-Hollandse Eilanden
Zuid Twente
ZW Friesland

Kaart Nederlandse LEADERgebieden 2007-2013

Kaart LEADER gebieden Netwerk Platteland

[URL bezocht op 21 juni 2010]

http://www.netwerkplatteland.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=494&Itemid=86

Bijlage II

Woordenlijst A

Bewoners/ inwoners / burgers / bevolking

Cohesie

Leefbaarheid / leefkwaliteit / leefomgeving

Identiteit

Integratie

Organisatie

Participatie /betrokkenheid / noaberschap

Samenhang

Samenwerken

Sociale / sociaal

Veiligheid

Verenigingen

Voorzieningen

Welzijn

Wonen

Zelfredzaamheid

Zorg

Kwetsbaregroepen

Kwetsbaregroepen Vrouwen

Kwetsbaregroepen Ouderen

Kwetsbaregroepen Jongeren

Samenwerken Economisch

Samenwerken Sociaal

Samenwerken Bestuurlijk

Netwerk

Netwerk Economisch

Netwerk Sociaal

Sociale / sociaal- economische factor/ impuls/ vitaliteit

Sociale vitaliteit

Sociale cohesie/ samenhang

Sociale infrastructuur

Sociaal kapitaal

Voorzieningen jongeren

Voorzieningen ouderen

Voorzieningen bewoners

Voorzieningen toeristen

Draagvlak

Emancipatie

Gemeenschap

Governance

Maatschappelijk

Vervoer / bereikbaar / toegankelijk

Vrijwilligers

Kwetsbaregroepen jongvolwassenen

De woorden die gekozen zijn in lijst A hebben temaken met de leefbaarheid en ook het sociale domein van leefbaarheid in het specifiek. De woordenlijst is samen gesteld op basis van het inkijken van diverse LEADER-plannen en in overleg met MOVISIE.

Bijlage III

Woordenlijst B

Bewoners/ inwoners / burgers / bevolking

Leefbaarheid / leefkwaliteit / leefomgeving

Identiteit

Integratie

Organisatie

Participatie /betrokkenheid / noaberschap

Sociale / sociaal

Veiligheid

Verenigingen

Voorzieningen

Welzijn

Wonen

Zelfredzaamheid

Zorg

Kwetsbaregroepen

Kwetsbaregroepen Vrouwen

Kwetsbaregroepen Ouderen

Kwetsbaregroepen Jongeren

Sociale / sociaal- economische factor/ impuls/ vitaliteit

Sociale vitaliteit

Sociale cohesie/ samenhang

Sociale infrastructuur

Sociaal kapitaal

Voorzieningen jongeren

Voorzieningen ouderen

Voorzieningen bewoners

Voorzieningen toeristen

Draagvlak

Gemeenschap

Maatschappelijk

Vervoer / bereikbaar / toegankelijk

Vrijwilligers

Kwetsbaregroepen jongvolwassenen

In lijst B zijn een aantal woorden weg gelaten die wel in lijst A voorkomen. Dit zijn de woorden 'governance' en 'emancipatie' omdat deze geen enkele keer voorkomen in de telling. Ook de woorden 'cohesie', 'samenhang', 'samenwerken' en 'netwerk' (dan wel economisch dan wel bestuurlijk dan wel sociaal) zijn niet mee genomen in lijst B. Deze woorden staan centraal aan de LEADER-aanpak en komen hierdoor nadrukkelijk in elk LEADER-plan naar voren. Hierdoor hebben deze woorden niet zozeer met de sociale leefbaarheid zelf te maken.

Bijlage IV

Woordenlijst C

Bewoners/ inwoners / burgers / bevolking

Identiteit
Integratie

Participatie /betrokkenheid / noaberschap

Sociale / sociaal

Verenigingen

Welzijn

Sociale / sociaal- economische factor/ impuls/ vitaliteit
Sociale vitaliteit
Sociale cohesie/ samenhang
Sociale infrastructuur
Sociaal kapitaal

Gemeenschap

Maatschappelijk

Vrijwilligers

De keuze voor het behoud van de woorden in lijst C is wegens hun specifieke betrekking op sociale aspecten en niet de economische of fysieke aspecten van leefbaarheid.

Bijlage V

Uitkomst tellingen woordenlijst A, B en C in de ontwikkelingsplannen van Nederlandse LEADERgebieden (2007-2013)

Code:	Gebied	Flevoland	De Weidse Veenweiden	De Maas(horst) en Meierij	De Baronie	Breeze-Reusel	Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Krimpenerwaard	Hogland	Zuidboast Drenthe	Zuidwest Friesland	Zuidboast Friesland	Waddeneilanden	Noordwest Friesland	Midden Friesland	Oost Groningen
Bewoners/ inwoners / burgers / bevolking	152	13	6	8	1	12	2	5	3	6	3	1	1	3	0	1
Cohesie	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Leefbaarheid / leefkwaliteit / leefomgeving	226	21	9	13	13	12	3	5	7	7	5	3	5	9	7	7
Identiteit	116	3	2	9	0	0	0	0	6	0	2	9	2	4	0	0
Integratie	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Organisatie	33	0	0	3	2	9	1	0	0	2	0	3	2	2	0	0
Participatie /betrokkenheid / noaberschap	68	9	0	2	0	6	2	1	0	3	2	1	0	4	0	2
Samenhang	54	3	5	5	3	0	2	5	1	2	1	2	0	4	1	0
Samenwerken	311	1	14	14	11	34	5	4	1	7	13	12	5	15	2	6
Sociale / sociaal	81	1	0	1	4	7	0	0	0	7	2	0	1	1	1	0
Veiligheid	47	0	0	0	0	7	0	0	0	0	1	2	1	0	1	0
Verenigingen	46	3	0	0	1	4	3	1	0	0	3	1	1	3	1	0
Voorzoningen	262	10	17	9	7	16	9	16	2	14	8	7	8	5	5	3
Wetzijn	33	0	0	1	2	1	0	0	0	3	6	1	1	4	3	1
Wonen	117	0	2	5	4	7	1	2	3	7	3	7	5	8	5	2
Zelfredzaamheid	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Zorg	140	0	8	3	3	6	2	6	1	4	6	6	7	10	5	4
Kwetsbaregroepen	25	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	1	3	2	2
Kwetsbaregroepen Vrouwen	22	4	0	0	2	0	1	0	1	0	0	3	2	0	2	5
Kwetsbaregroepen Ouderen	49	5	0	1	0	1	0	0	0	1	1	2	1	5	3	1
Kwetsbaregroepen Jongeren	96	7	1	0	2	2	0	2	0	1	4	7	3	6	7	6
Samenwerken Economisch	22	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	5
Samenwerken Sociaal	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Samenwerken Bestuurlijk	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Netwerk	61	0	1	0	2	7	0	0	1	0	4	4	1	3	1	6
Netwerk Economisch	6	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Netwerk Sociaal	3	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sociale / sociaal- economische factor/ inpuls/ vitaliteit	63	0	2	0	3	2	0	3	4	3	1	0	0	0	0	2
Sociale vitaliteit	30	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3
Sociale cohesie/ samenhang	61	2	3	2	0	7	0	1	1	0	0	1	2	2	2	0
Sociale infrastructuur	16	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sociaal kapitaal	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Voorzoningen jongeren	9	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1
Voorzoningen ouderen	9	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Voorzoningen bewoners	9	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1
Voorzoningen toeristen	47	2	2	5	0	1	0	1	0	4	3	3	3	1	2	1
Draagvlak	45	1	3	0	1	3	3	4	0	3	3	1	0	2	0	2
Emancipatie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gemeenschap	15	3	0	1	1	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Governance	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Maatschappelijk	57	1	2	3	2	10	0	0	0	2	2	2	1	2	1	0
Vervoer / bereikbaar / toegankelijk	131	1	1	2	1	6	3	1	0	0	7	13	6	6	7	1
Vrijwilligers	47	2	0	0	0	1	0	0	0	0	3	2	1	3	2	2
Kwetsbaregroepen jongvolwassenen	6	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	3
Totaal aantal tellingen lijst A	2533	96	81	89	69	165	39	60	31	80	87	94	60	108	60	74
Percentage alle codes lijst A		0,058	0,0411	0,0208	0,0258	0,037	0,0211	0,023	0,0496	0,0201	0,0471	0,0431	0,046	0,0356	0,0576	0,0284
Totaal aantal tellingen lijst B		91	61	70	50	124	32	51	28	71	69	76	54	86	56	59
Percentage alle codes lijst B		0,055	0,031	0,0163	0,0187	0,0278	0,0174	0,0195	0,0448	0,0179	0,0373	0,0348	0,0284	0,0536	0,0226	
Totaal aantal tellingen lijst C	790	37	17	27	15	52	9	11	14	24	23	18	10	26	10	11
Percentage alle codes lijst C		0,022343	0,0086294	0,00630105	0,005611672	0,011667041	0,00488599	0,004211332	0,0224	0,006037736	0,012439	0,00824553	0,007668712	0,008578027	0,009578544	0,004219409
Totaal aantal woorden in hoofdstuk		1656	1970	4285	2673	4457	1842	2612	625	3975	1849	2183	1304	3031	1044	2607

Code:	Gebied	Noord Oost Friesland	Kop van Noord-Holland en Texel	Zuid Twente	West Twente	Zuidhollandse eilanden	Zeeuwsch Vlaanderen	Salland	Noordwest Overijssel	Noordoost Twente	Noordoost Overijssel	Midden- en Noord-Zeeland	Leidsse Ommeland	Westelijk rivierengebied Gelderland	Oostelijk rivierengebied Gelderland	Kromme Rijn
Bewoners/ inwoners / burgers / bevolking	152	2	3	1	3	3	10	17	1	6	6	15	2	6	8	4
Cohesie	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Leefbaarheid / leefkwaliteit / leefomgeving	226	4	3	3	5	4	12	12	11	7	5	10	5	10	8	1
Identiteit	116	7	12	3	7	0	14	8	2	0	4	14	3	1	1	3
Integratie	4	0	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0
Organisatie	33	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	1	2	2
Participatie/betrokkenheid / noaberschap	68	3	0	7	0	0	4	8	3	3	3	3	0	1	1	0
Samenhang	54	3	3	0	0	0	1	0	6	0	3	2	1	1	0	0
Samenwerken	311	9	13	8	11	3	15	8	7	17	26	17	16	5	7	5
Sociale / sociaal	81	0	3	3	2	2	4	9	16	3	8	1	1	0	2	2
Veiligheid	47	2	0	0	0	0	6	3	2	0	8	4	0	4	6	0
Verenigingen	46	1	2	1	0	0	2	5	2	2	4	2	1	2	1	0
Voorzieningen	262	3	1	1	0	0	19	19	13	9	10	23	4	10	8	6
Welzijn	33	1	0	0	0	1	0	2	3	1	0	0	0	1	1	0
Wonen	117	7	6	2	2	0	9	4	5	4	2	6	0	6	3	0
Zelfredzaamheid	6	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0
Zorg	140	2	1	4	1	0	8	11	4	5	1	7	2	16	7	0
Kwetsbaregroepen	25	2	0	1	0	0	2	3	0	0	0	3	0	0	0	1
Kwetsbaregroepen Vrouwen	22	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kwetsbaregroepen Ouderen	49	2	0	1	0	0	3	2	8	2	1	2	0	7	0	0
Kwetsbaregroepen Jongeren	96	12	0	3	3	0	6	2	7	5	3	3	0	3	0	1
Samenwerken Economisch	22	0	0	2	0	0	1	3	3	4	1	1	0	0	0	0
Samenwerken Sociaal	3	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Samenwerken Bestuurlijk	3	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Netwerk	61	2	0	4	1	0	3	2	2	2	2	4	3	3	3	0
Netwerk Economisch	6	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Netwerk Sociaal	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Sociale / sociaal- economische factor/ inputs/ vitaliteit	63	0	2	2	0	1	4	5	8	8	1	6	0	2	2	2
Sociale vitaliteit	30	0	0	3	2	0	1	9	3	6	1	0	0	0	0	0
Sociale cohesie/ samenhang	61	2	0	1	1	0	6	2	1	5	11	6	0	1	2	0
Sociale infrastructuur	16	0	0	2	0	0	0	0	0	4	8	0	0	0	0	0
Sociaal kapitaal	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzieningen jongeren	9	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0
Voorzieningen ouderen	9	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	1	1	0	0
Voorzieningen bewoners	9	1	0	1	0	0	2	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Voorzieningen toeristen	47	3	2	0	0	3	2	2	1	1	0	4	0	0	0	1
Draagvlak	45	1	1	0	0	1	2	3	2	0	0	1	0	4	4	0
Emancipatie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gemeenschap	15	0	1	1	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0
Governance	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Maatschappelijk	57	0	0	1	0	2	4	9	1	1	0	5	4	0	0	2
Vervoer / bereikbaar / toegankelijk	131	13	0	3	1	5	9	8	3	6	1	8	4	9	5	1
Vrijwilligers	47	3	0	1	0	1	1	4	1	2	2	1	1	7	7	0
Kwetsbaregroepen jongvolwassenen	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal aantal tellingen lijst A	2533	89	53	62	39	26	151	165	124	104	117	150	49	102	78	31
Percentage alle codes lijst A		0,0525	0,0305	0,0254	0,0163	0,0103	0,0393	0,0401	0,0274	0,0355	0,0395	0,0334	0,0401	0,0274	0,0367	
Totaal aantal tellingen lijst B		75	37	49	27	23	131	154	109	85	86	127	29	93	68	26
Percentage alle codes lijst B		0,0442	0,0213	0,0201	0,0113	0,0091	0,0341	0,0374	0,0445	0,0224	0,0261	0,0334	0,0198	0,0366	0,0239	0,0308
Totaal aantal tellingen lijst C	790	19	23	26	15	10	50	80	47	41	48	53	12	21	25	13
Percentage alle codes lijst C		0,01120944	0,0132412	0,010647011	0,006263048	0,003941663	0,01300728	0,019426906	0,019413466	0,010820797	0,014576	0,01395104	0,008191126	0,008257963	0,008796622	0,015402844
Totaal aantal woorden in hoofdstuk		1695	1737	2442	2395	2537	3844	4118	2421	3789	3293	3799	1465	2543	2842	844

Bijlage VI

Procentuele verhouding tellingen Nederlandse LEADERgebieden (2007-2013) woordenlijst A, B en C

	Percentage woordenlijst A	Percentage woordenlijst B	Percentage woordenlijst C
1	Flevoland 0,058	Flevoland 0,055	Hoogeland 0,0224
2	Midden Friesland 0,0575	Midden Friesland 0,0536	Flevoland 0,0223
3	NO Friesland 0,0525	NW Overijssel 0,045	Salland 0,0194
4	NW Overijssel 0,0512	Hoogeland 0,0448	NW Overijssel 0,0194
5	Hoogeland 0,0496	NO Friesland 0,0442	Kromme Rijn 0,0154
6	ZW Friesland 0,0471	Waddeneilanden 0,0414	NO Overijssel 0,0146
7	Waddeneilanden 0,046	Salland 0,0374	Midden- en Noord Zeeland 0,014
8	ZO Friesland 0,0431	ZW Friesland 0,0373	Kop van Noord-Holland 0,0132
9	De Weidse Veenweiden 0,0411	Westelijk Rivierengebied 0,0366	Zeeuwsch Vlaanderen 0,013
10	Westelijk Rivierengebied 0,0401	ZO Friesland 0,0348	ZW Friesland 0,0124
11	Salland 0,0401	Zeeuwsch Vlaanderen 0,0341	Kempenland 0,0117
12	Midden- en Noord Zeeland 0,0395	Midden- en Noord Zeeland 0,0334	NO Friesland 0,0112
13	Zeeuwsch Vlaanderen 0,0393	De Weidse Veenweiden 0,031	NO Twente 0,0108
14	Kempenland 0,037	Kromme Rijn 0,0308	Zuid Twente 0,0106
15	Kromme Rijn 0,0367	NW Friesland 0,0284	Midden Friesland 0,0096
16	NW Friesland 0,0356	Kempenland 0,0278	Oostelijk Rivierengebied 0,0088
17	NO Overijssel 0,0355	NO Overijssel 0,0261	De Weidse Veenweiden 0,0087
18	Leidse Ommelanden 0,0334	Oostelijk Rivierengebied 0,0239	NW Friesland 0,0086
19	Kop van Noord-Holland 0,0305	Oost Groningen 0,0226	Westelijk Rivierengebied 0,0083
20	Oost Groningen 0,0284	NO Twente 0,0224	Leidse Ommelanden 0,0082
21	NO Twente 0,0274	Kop van Noord-Holland 0,0213	ZO Friesland 0,0082
22	Oostelijk Rivierengebied 0,0274	Zuid Twente 0,0201	Waddeneilanden 0,0077
23	De Baronie 0,0258	Leidse Ommelanden 0,0198	West Twente 0,0063
24	Zuid Twente 0,0254	Krimpenerwaard 0,0195	Maas(horst) en Meerij 0,0063
25	Krimpenerwaard 0,023	De Baronie 0,0187	ZO Drenthe 0,006
26	Alblassewaard-Vijfheerenlanden 0,0211	ZO Drenthe 0,0179	De Baronie 0,0056
27	Maas(horst) en Meerij 0,0208	Alblassewaard-Vijfheerenlanden 0,0174	Alblassewaard-Vijfheerenlanden 0,0049
28	ZO Drenthe 0,0201	Maas(horst) en Meerij 0,0163	Krimpenerwaard 0,0042
29	West Twente 0,0163	West Twente 0,0113	Oost Groningen 0,0042
30	Zuid-Hollandse Eilanden 0,0103	Zuid-Hollandse Eilanden 0,0091	Zuid-Hollandse Eilanden 0,0039

Bijlage VII

Opzet semi- structured interview

Door middel van interviews met projectleiders en/of gebiedscoördinatoren wordt inzicht verkregen in hoeverre en op welke wijze verschillende leader gebieden de sociale leefbaarheid van een gebied trachten te verbeteren. Ook wordt achterhaald hoe de realisatie van deze projecten verloopt en welke kwesties hierbij aan bod komen.

- 1 Wat verstaat u onder 'sociale leefbaarheid'?
- 2 Wat zijn, in dit gebied, de verschillende sociale thema's die aandacht behoeven?
- 3 Door wie zijn deze thema's voorgedragen en vastgesteld (bestuurders/bewoners/maatschappelijk middenveld)?
- 4 Welke projecten zijn opgezet om deze thema's te verbeteren? (indien beschikbaar ontvang ik graag een kopie van of link naar de projectenlijst of een ander document waarin de projecten benoemd zijn)
- 5 Bij welke projecten ligt de kern in het verbeteren van de sociale leefbaarheid? Wat verstaat u onder een 'sociaal' project? Zijn er ook andere projecten waar een andere doelstelling (fysieke/economische leefbaarheid) primair is, maar welke wel positief bijdragen aan de sociale thema's?
- 6 Project bespreking van twee projecten waar het accent op sociaal sterk is en een project waar sociaal weinig aanbod komt terwijl dit wel de doelstelling had.
Per project:
 - Wat is de specifieke doelstelling van het project?
 - Wie is de initiatief nemer van het project?
 - Wie zijn er bij de totstandkoming van het project betrokken?

- Wie draagt verantwoordelijkheid voor het project?
 - In hoeverre en in welke fase van ontwikkeling is inspraak van bewoners mogelijk?
 - Is het project reeds van start en tot wanneer loopt het?
 - Zijn er onvoorziene uitwerkingen die bijstelling vereisen?
 - Zijn de benodigde bijstellingen haalbaar?
 - Wat is hiervan de oorzaak?
 - Behalen de nu gerealiseerde projecten het beoogde effect?
- 7 Had het ook anders/beter/efficiënter gekund met de kennis en ervaring die er nu is en 3 jaar geleden mogelijk ontbrak? Zo ja > Hoe dan?
 - 8 Zijn er nog ontwikkelingen gewenst om de sociale leefbaarheid te versterken of juist niet?
 - 9 Welk percentage van het, in het gebied te besteden, LEADER-budget wordt besteed aan projecten welke primair gericht zijn de sociale leefbaarheid te verbeteren? Om welk bedrag gaat het?
 - 10 Hoe worden deze middelen over het LEADER-gebied verdeeld ingezet (kleine dorpen, grotere kernen)?
 - 11 Waar komen de overige benodigde gelden vandaan?
 - 12 Welke overige punten wilt u meegeven, die relevant zijn voor het onderwerp van onderzoek?

Bijlage VIII

Het begrip 'platteland'

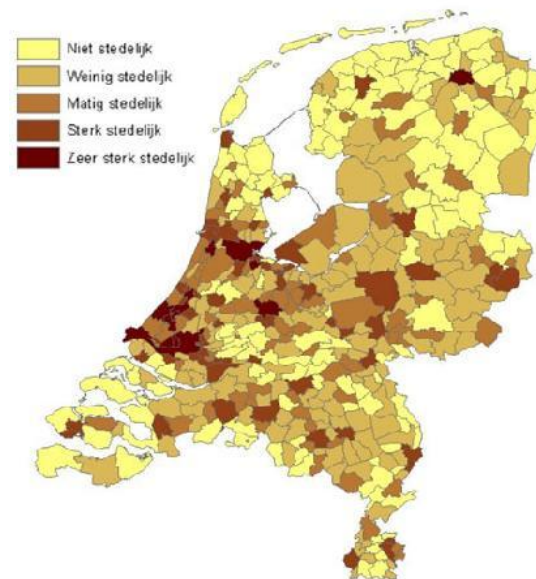
Platteland, landelijk, agrarisch, rustiek, ruraal. Het zijn in het Nederlandse taal gebruik synoniemen van elkaar. De invulling van *platteland* en wat daarmee wordt verstaan onder een plattelandsgebied, kan echter vrij divers zijn. Het komt vaak voor dat een gebied als *platteland* benoemd wordt wanneer het niet als stedelijk gebied erkend wordt. Dit is een vorm van definiëren door middel van exclusie. Zo beschrijft ook het woordenboek van Dale het platteland in die zin: “*plat-te-land het; o het buiten de steden gelegen land*” (2010).

Het platteland onderscheidt zich van het stedelijk gebied doordat het in een aantal aspecten verschilt. Dit kunnen demografische maar ook culturele, economische, ecologische, politieke of andere verschillen betreffen.

Woods beschrijft de vier benaderingen die onderzoekers volgens Halfacree (1993) gebruiken voor de term ruraal, deze zijn; “descriptive definitions; socio-cultural definitions; the rural as locality; and the rural as social representation” (Woods, 2005: 5). ‘Descriptive definitions’ zijn definities die het platteland beschrijven op basis van sociaal-ruimtelijke karakteristieken, deze worden door middel van statistische indicatoren gemeten. De ‘socio-cultural’ definities proberen de rurale gebieden te identificeren gebaseerd op de eigenschappen van de rurale samenleving. Hier wordt bijvoorbeeld gekeken naar de normen en waarden van bewoners. Het rurale als ‘locality’ bekijkt de processen in een gebied en hoe lokale structuren de sociale en economische processen beïnvloeden. Tenslotte het rurale als ‘social representation’ bekijkt welke “symbols,

signs and images people conjure up when they think about the rural” (Woods, 2005: 10)

Mate Stedelijkheid Nederlandse Gemeenten 2009

De mate van stedelijkheid is gebaseerd op de factor 'omgevingsadressendichtheid', zoals die door het CBS wordt gehanteerd. Voor elk adres binnen een gemeente is de adressendichtheid vastgesteld van een gebied met een straal van 1 km rondom dat adres. De omgevingsadressendichtheid van een gemeente is de gemiddelde waarde hiervan voor alle adressen binnen die gemeente.

Figuur A Bron: eigen bewerking (2010)

In Nederland wordt het platteland door het CBS eveneens op descriptieve wijze gedefinieerd. Het CBS bepaalt de stedelijkheid van gebieden op basis van de Omgevingsadressendichtheid (OAD). Dit is een eendimensionale categorisering van gebieden. De indeling van een gebied tot plattelandsgebied is afhankelijk van de mate van stedelijkheid, ofwel de berekende OAD. De OAD is een berekening van het aantal adressen per vierkante kilometer (rastervierkant van 500mx500m). Gegevens over de adressen en coördinaten van de rastervierkanten komen voort uit het Geografische Basisregister (GBR) dat jaarlijks wordt geactualiseerd. De

OAD van een gemeente is de gemiddelde waarde hiervan voor alle adressen binnen die gemeente. In tabel A staat de mate van stedelijkheid vermeld met betrekking tot het aantal adressen aanwezig per vierkante kilometer. Gebieden die weinig tot niet stedelijk zijn worden tot plattlandsgebied gerekend, hier telt de OAD minder dan 1000 adressen. (CBS, 2010)

Opmerkelijk is wel dat een gebied met een lage OAD niet perse weinig bebouwing bevat. Bedrijventerreinen en industriegebieden hebben vaak slechts een klein aantal adressen, deze gebieden zijn echter wel in grote mate versteend. De mate van stedelijkheid van gemeenten in Nederland in 2009 staat weergegeven in figuur A.

Binnen de indeling *platteland* zijn verschillende soorten plattelandstypen aan te wijzen. Driessen e.a. (jaartal) hebben een vijftal platteland typen geschetst in verband met strategieën voor plattlandsvernieuwing. Dit zijn: 'parkplatteland', 'suburbplatteland', 'museumplatteland', 'modern platteland' en 'natuurplatteland' (Janssen en Lammerts, 1999: 27). Toch is dit nader onderscheid in eerste instantie niet relevant voor dit onderzoek. Er wordt hier namelijk gekeken naar alle plattlandsgebieden die onder het LEADER programma vallen en niet naar een specifiek type.

Wanneer in dit onderzoek gesproken wordt over een plattlandsgebied, betreft dit de door LEADER toegewezen subsidie gebieden. De gebiedskeuze voor het LEADERprogramma is gebaseerd op inwoner aantallen. Dit is een eendimensionale descriptieve definitie. Gebieden die subsidie krijgen toegewezen voldoen aan de Europese LEADER voorschriften. Deze voorschriften staan in paragraaf 2.3 beschreven. In het

Plattlands Ontwikkelings Programma 2007-2013 voor Nederland (versie 6 POP2, 2010; 32) staat beschreven dat deze periode 16.980 km² is toegewezen als LEADERgebied in Nederland. Dit komt overeen met 50% van het Nederlandse grond oppervlak. In totaal wonen er 1.889.000 mensen in de aangewezen gebieden. Dit omvat 12% van de Nederlandse bevolking. Gebaseerd op deze gegevens is de gemiddelde bevolkingsdichtheid van de gebieden ongeveer 111 inwoners per vierkante kilometer.

De OAD is berekend op basis van het aantal adressen per vierkante kilometer. Het gemiddelde aantal inwoners per vierkante kilometer in LEADER gebieden betreft dus een andere meet methode.

De OAD is berekend op basis van het aantal adressen per vierkante kilometer. Het gemiddelde aantal inwoners per vierkante kilometer in LEADERgebieden betreft dus een andere meet methode. Echter logischer wijs beredenerend, zou gesteld kunnen worden dat gezien de lage dichtheid het plattlandsgebieden betreft die ook onder de daarvoor gestelde definitie van het CBS valt.

Mate van Stedelijkheid

Stedelijkheid gebied	OAD per km ²
Zeer sterk stedelijk	Meer dan 2.500
Sterk stedelijk	1.500 tot 2.500
Matig stedelijk	1.000 tot 1.500
Weinig stedelijk	500 tot 1.000
Niet stedelijk	Minder dan 500

Tabel A Bron: eigen bewerking (2010)

Bijlage IX

Leefbaarheid

Hieronder volgt een overzicht van een aantal verschillende benadering van de term *leefbaarheid*, de algemene kenmerken en de uiteindelijke begripsbepaling die op dit onderzoek van toepassing is.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar onder andere het begrip *leefbaarheid* binnen de Nederlandse en internationale literatuur. Het RIVM rapport (63095002/2003) 'Kwaliteit van de leefomgeving en leefbaarheid', erkent dat er in de literatuur geen eenduidige interpretatie van het begrip *leefbaarheid* bestaat. Het feit dat het begrip meerzijdig is maakt dit nog niet onbruikbaar. Zo reflecteert de invulling van het begrip welke gedachtegang overheerst in een bepaalde periode. Door actueel en actief te denken over het begrip kan de invulling aangepast worden zodat deze beter van toepassing is. Zo kan ze als leidraad worden gebruikt om bepaalde ontwikkelingsdoelen na te streven. Deze veranderen als gevolg van maatschappelijke veranderingen. In het RIVM rapport (2003), wordt door Leidelmeijer en Van Kamp een uitvoerig overzicht gegeven van definities van de term *leefbaarheid*. Om de diversiteit van het begrip te tonen volgt hier een aantal van hun bevindingen:

"RIVM (2001): 'de beleving van de dagelijkse leefomgeving'."
(Leidelmeijer en Van Kamp, 2003)

Het RIVM laat de invulling afhangen van de perceptie van het subject over de leefomgeving. Wat die leefomgeving omvat en waar deze beleving op is gebaseerd, staat niet vastgesteld; dit hangt af van de invulling van het individu.

"Marsman en Leidelmeijer (2001): 'de waardering van de woonomgeving door de bewoners'." (Leidelmeijer en Van Kamp, 2003)

De definitie van Marsman en Leidelmeijer is vrijwel gelijk aan de voorgaande maar betreft in de geografische afbakening enkel de woonomgeving en niet de gehele, zoals boven genoemd, leefomgeving. Dit maakt deze dan ook tot een nauwe begripsbepaling.

"Het Nederlandse woordenboek (Koenen): 'aantrekkelijkheid en geschiktheid om erin en ermee te leven'." Leidelmeijer en Van Kamp (2003)

In deze begripsbepaling wordt wederom niets aan banden gelegd; alle aspecten die invloed hebben op het geschikt zijn om erin en ermee te leven zijn relevant. Het begrip is hierdoor veelomvattend. Het wel of niet geschikt zijn, duidt aan dat er wel aan bepaalde minimale waarden voldaan moet worden.

"De Straat en Bron/UvA, (1998): 'het welbevinden van bewoners en gebruikers over (de fysieke, sociale en milieukekenmerken van) de woon- en leefomgeving'." (Leidelmeijer en van Kamp, 2003)

Deze begripsbepaling bakent de leefomgeving af door verschillende aspecten hiervan aan te duiden waar de 'geschiktheid' op van toepassing is. De waardering van deze aspecten moet voldoende zijn.

"Newman 1999: 'liveability is about the human requirement for social amenity, health and well-being and includes both individual and community well-being'." (Leidelmeijer en Van Kamp, 2003)

De menselijke behoeften die Newman noemt hebben niet zo zeer betrekking op de leefomgeving maar juist op het individu. Hij stelt dat niet enkel het individu maar ook de gemeenschap van deze verschillende behoeften moet worden voorzien.

Een begripsbepaling die tevens, net als voorgaande bepaling van De Straat en Bron, de leefomgeving beperkt tot enkele aspecten is die van Van Bree. Hij beschrijft leefbaarheid in dorpen als volgt; *“een prettig leefbaar dorp houdt rekening met al haar inwoners, ongeacht de leeftijd; biedt bewoners gepaste woonruimte; biedt bewoners toegang tot in ieder geval een minimum aan voorzieningen; en stimuleert enige verbondenheid onder haar bewoners”* (Van Bree, 2006: 32). De leefomgeving wordt beperkt tot woningen, voorzieningen en sociale cohesie. Deze aspecten moeten voldoen aan bepaalde minima, die de inwoners bevredigend achten.

Leidelmeijer en Van Kamp (2003) schrijven in hun rapport ‘Kwaliteit van de Leefomgeving en Leefbaarheid’ dat er in de literatuur overeenstemming lijkt te zijn over welke domeinen in een leefomgeving de bouwstenen vormen voor een samenleving. Drie domeinen worden benoemd, dit zijn de economische-, de fysieke- en de sociale omgeving. Volgens de auteurs komen *“[d]eze bouwstenen ... dan ook steeds terug wanneer wordt geprobeerd begrippen als leefbaarheid of duurzaamheid inhoud te geven.”* (Leidelmeijer & Van Kamp, 2003)

Ook MOVISIE hanteert een eigen invulling van de term waarin een viertal domeinen de ‘leefbaarheid’ beïnvloeden. Deze komt overeen met de definitie van Van Bree maar voegt hier nog het aspect van de bestuurlijke omgeving aan toe. De begripsbepaling luidt als volgt: *“Leefbaarheid is te definiëren als het realiseren van een aanvaardbaar niveau op de volgende vier domeinen:*

1. *De verzorgingssituatie: het voorzieningenniveau, inclusief openbaar vervoer.*
2. *De woonsituatie: de kwaliteit van de woning en de woonomgeving.*
3. *Het sociale klimaat: de kunst van het samenleven, sociale veiligheid.*
4. *De bestuurlijke omgeving: de toegankelijkheid en werkwijze van politiek bestuur en het gemeentelijke apparaat.”*

(MOVISIE, 2010)

Volgens Sprinkhuizen is er sprake van leefbaarheid wanneer er kwalitatief en kwantitatief een aanvaardbaar niveau verijst van de vierdomeinen die hierboven benoemd zijn door MOVISIE maar voegt hier nog een belangrijk vijfde domein aan toe. Dit domein bevat de *“keuzemogelijkheden voor het individu om zich binnen de voornoemde domeinen te bewegen”*. Volgens hem is met name dit laatste domein *“van groot belang omdat bewoners daaraan het ‘gevoel’ van leefbaarheid zullen ontleen. In de overige domeinen kan worden voorzien. Het laatste vergt een open houding en een flexibel handelingsrepertoire van politiek bestuurders en professionals”* (Sprinkhuizen, 2002 : 73).

Wederom wordt gestreefd naar het vervullen van verschillende aspecten op een aanvaardbaar niveau. Welke aspecten dit zijn en wat als aanvaardbaar wordt ervaren, is afhankelijk van de culturele context. De culturele context beïnvloedt de menselijke behoeften.

Uit de verschillende begripsbepalingen komt naar voren dat de relatie van de mens tot zijn omgeving centraal staat. Het gaat om de afstemming van het leefmilieu (objectieve elementen) op de menselijke behoeften (subjectieve waardering). De waardering die aan een bepaalde situatie gegeven wordt is afhankelijk van de perceptie van het individu. Deze wordt beïnvloed door de culturele context waar het individu zich in bevindt. De invulling hiervan is niet alleen subjectief maar ook dynamisch. Leefbaarheid is, als gevolg van een steeds veranderende maatschappij, een dynamisch begrip. De volgende aspecten zijn, op basis van het voorgaande kenmerkend voor leefbaarheid;

- een leefomgeving moet geografisch af te bakenen zijn
- omvat het economische, fysieke en sociale domein
- resulteert uit de wisselwerking tussen mens en omgeving
- in een voortdurend veranderende maatschappij
- wordt gestuurd door de bestuurlijke omgeving
- is een subjectieve waarneming/ervaring

- is niet uit te drukken in vaste waarden

Leefbaarheid is afhankelijk van de mate waarin de leefomgeving als leefbaar wordt beschouwd. Dit wordt bepaald door de mate waarin de perceptie van bewoners over de werkelijkheid aansluit op hun behoeften. Deze behoeften hebben betrekking op het fysieke, economische en sociale domein van de leefomgeving. Verschillende actoren hebben hier invloed op, zowel publieke

als private. De bestuurlijke omgeving dient de belangen en behoeften van verschillende actoren in goede banen te leiden. De eerder beschreven invulling die MOVISIE aan de term leefbaarheid geeft bestrijkt deze aspecten. Echter de toevoeging van het domein van de keuzemogelijkheden voor het individu door Sprinkhuizen is een belangrijke die tevens van toepassing is voor dit onderzoek en niet buiten beschouwing mag worden gelaten. Daarom wordt deze benadering met vijf domeinen in dit onderzoek gehanteerd.